147

ลักษณะอักษรและอักขรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย

โดย

นายอนันต์ ทรงวิทยา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาจารึกภาษาไทย

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2524

THE CHARACTERISTICS OF THE SCRIPTS AND THEIR ORTHOGRAPHY IN SUKHOTHAI INSCRIPTIONS

by

Anan Songvitaya

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A thesis Submitted in Partial Fulfillment

of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Oriental Languages

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

1981

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

.....

(รองศาสตราจารย์กำธร กุลชล)

รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ ..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.อ. เสนีย์ วิลาวรรณ)

..... กรรมการ

(อาจารย์อัญชนา จิตสุทธิญาณ)

..... กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร)

ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ลักษณะอักษรและอักขรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย
ชื่อ	นายอนันต์ ทรงวิทยา
ภาควิชา	ภาษาตะวันออก
ปีการศึกษา	2524

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายสำคัญ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบ ลักษณะตัวอักษร และอักขรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย โดยใช้หลักฐานจาก หนังสือประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 ภาคที่ 3 ภาคที่ 4 บทความ สำเนาจารึก ภาพถ่าย และศิลาจารึก บางหลัก เป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษา

วิทยานิพนธ์ ประกอบด้วยเรื่องต่างๆ จำนวน 5 บท คือ บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึง ปัญหาสำคัญในการศึกษา ความมุ่งหมาย ขอบเขต ความหมายเฉพาะของคำ ข้อตกลงเบื้องต้น วิธีดำเนินการศึกษา บทที่ 2 กล่าวถึง ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย โดยสังเขป บทที่ 3 อธิบาย ลักษณะและวิวัฒนาการของตัวอักษร ในจารึกสมัยสุโขทัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 สมัย ได้แก่ สมัยพ่อขุนรามคำแหง สมัยพระเจ้าเลอไทย สมัยพระเจ้าลือไทย สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 และ สมัยพระเจ้าไสยลือไทย โดยใช้วิธีเปรียบเทียบกับตัวอักษร ปัลลวะ สมัยทวารวดี อักษรขอมโบราณ อักษรมอญโบราณ และอักษรขอมหวัด ที่พบในประเทศไทย ซึ่งมีอายุก่อนสมัยสุโขทัย บทที่ 4 อธิบาย อักขรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย ได้แก่ การใช้พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ และเครื่องหมายต่างๆ บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า ตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัย มีลักษณะคล้ายตัวอักษรขอม สมัยต่างๆ และอักษรมอญโบราณ ซึ่งเชื่อว่าต่างก็พัฒนารูปแบบมาจาก อักษรปัลลวะ สมัยทวารวดี ด้วยกัน และตัวอักษรที่พบในจารึกสมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน และมีลักษณะคล้ายกับ

อักษรไทยสมัยปัจจุบัน ส่วนอักขรวิธีที่ใช้ในจารึกสมัยสุโขทัย นั้น สมัยพ่อขุนรามคำแหง เขียน สระ และพยัญชนะ เรียงอยู่บรรทัดเดียวกัน ตั้งแต่สมัย พระเจ้าเลอไทย ได้เปลี่ยนมาเขียน สระ ไว้รอบพยัญชนะ เหมือนอักขรวิธีที่ใช้ในปัจจุบันนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

Thesis Title	The Characteristics of the Scripts and their Orthography in Sukhothai Inscriptions
Name	Mr. Anan Songvitaya
Department	Oriental Languages
Academic Year	1981

ABSTRACT

The main purpose of this thesis is to invistigate and compare the characteristics of the scripts and their orthography in Sukhothai Inscriptions. Data from collection of inscriptions (Volume I, III and IV), articles, rubbings, photographs, and a number of inscriptions are collected and analysed.

This thesis is divided into 5 Chapters. The first one is the introduction which deals with significant problems, its purposes, scopes, definition of terms, basic assumptions, research methodology and documents. The second Chapter outlines a brief history of the Sukhothai period. The third Chapter dealing with the characteristic evaluation of the scripts in Sukhothai Inscriptions, is divided into 5 periods : the periods of King Ramkhamhaeng, King Loe Thai, King Lü Thai, King Maha Dhammaraja II, and King Sai Lü Thai. They are compared with Pallava scripts of the Dvaravati period, the scripts of Ancient Khmer and its cursive form as well as Ancient Mon, which were discovered in Thailand before the Sukhothai period. The fourth Chapter describes

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

the orthography in Sukhothai Inscriptions : the use of consonants, vowels, tones and different symbols. The summary and suggestions are given in Chapter V.

The result of this thesis shows that there exists some similarities among Sukhothai scripts, Khmer scripts of different periods and Ancient Mon scripts. This testisfies the fact that all of them evolved from Pallava scripts of the Dvaravati period. In addition, most Sukhothai scripts do not differ from Modern Thai scripts. However, in Ram Khamhaeng inscription, vowels and consonants are put in the same line. The present orthography which has the vowels put around the consonants, has been in use since the period of King Loe Thai.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียน กราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ และอาจารย์อัญชนา จิตสุทธิญาณ ที่กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจ ปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อย

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.อ.เสนีย์ วิลาวรรณ หัวหน้าภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี และ รองศาสตราจารย์สิริวัฒน์ คำวันสา อาจารย์ที่ปรึกษา ที่กรุณาให้กำลังใจ ช่วยเหลือ อำนวยความสะดวก แก่ผู้เขียนตลอดมา

ขอบคุณ อาจารย์แสงอรุณ เจียงไชย ภาควิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูนครปฐม และ อาจารย์สนธิวรรณ อินทรลิบ ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่กรุณา ตรวจแก้ไข บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ให้ด้วยความปรารถนาดี

สุดท้ายนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณ "มูลนิธิ บุญพริ้ง ต. สุวรรณ" บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด ที่มอบทุนให้ดำเนินการศึกษาเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงด้วยดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

อนันต์ ทรงวิทยา

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ฆ

ABSTRACT ..... จ

กิตติกรรมประกาศ ..... ช

บทที่

1. บทนำ 1

ปัญหาสำคัญ 1

ความมุ่งหมายของการศึกษา 3

ขอบเขตของการศึกษา 3

ความหมายเฉพาะของคำที่ใช้ในการศึกษา 3

ข้อตกลงเบื้องต้น 4

วิธีดำเนินการศึกษา 5

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา 5

2. ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย 14

3. วิวัฒนาการของตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัย 24

4. อักขรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย 119

5. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ 148

บรรณานุกรม 151

ภาคผนวก ก ตารางแสดงวิวัฒนาการของตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัย 156

ภาคผนวก ข ประวัติสังเขปศิลาจารึกสมัยสุโขทัย 215

ประวัติผู้เขียน 232

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาสำคัญ

ตัวอักษรเป็นเครื่องหมายแสดงอารยธรรมของชนชาติที่เป็นเจ้าของ ว่าศิลปวิทยาการด้านต่างๆ ได้เจริญรุ่งเรืองอย่างสูง เพราะคนเราใช้ตัวอักษร จดบันทึกเรื่องราว กวามรู้ ความสามารถของตน ถ่ายทอดต่อไปถึงคนรุ่นหลัง ตัวอักษรจึงเป็นเสมือนสื่อกลาง สำหรับเชื่อมโยงเรื่องราวของคนในอดีต มาให้คนปัจจุบันทราบ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต

คนไทยเรานับว่าโชคดี ที่พ่อขุนรามคำแหงทรงคิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1826 ทำให้เรามีตัวอักษรซึ่งใช้เป็นสัญลักษณ์ แทนเสียงพูดในภาษาไทย สืบมาตราบเท่าทุกวันนี้ การที่คนไทยสามารถศึกษา บันทึกถ้อยคำ และเสียงพูด ที่บรรพบุรุษเคยใช้อยู่ในสมัยสุโขทัยได้ เพราะมีตัวอักษรของพ่อขุนรามคำแหง เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงให้สามารถสันนิษฐานได้ว่า คนไทยสมัยสุโขทัยอาจจะพูดและออกเสียงของคำในภาษาไทยอย่างไร ตัวอักษรไทยจึงมีความสำคัญต่อคนไทยอย่างหาที่เปรียบมิได้ ดังที่ ขจร สุขพานิช กล่าวว่า

> ตัวอักษรไทยในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงนี้ มีความสำคัญและมีคุณค่าเกินกว่าเอกสารใดๆ ในทางประวัติศาสตร์ และภาษาศาสตร์ มากมายนัก เพราะตัวอักษรไทย นี้ได้เป็นเพียงเอกสาร สำหรับสอนให้คนไทยเขียนหนังสือเป็น หรือรู้เรื่องราวในอดีตเท่านั้น แต่ยังถือว่าเป็นเอกสารทางจิตใจ ที่พ่อขุนรามคำแหงทรงสร้างอุดมการ ให้คนไทยไกสมานสามัคคี ร่วมแรง ร่วมใจกัน ฝ่าฟันอุปสรรคเพื่ออิสรภาพ เสรีภาพ และดำรงชีวิตอยู่ด้วยธรรมอันเป็นอุดมการนั้น[1]

---

[1] ขจร สุขพานิช, "ลายสือไท," ใน ขจร สุขพานิช (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2521), หน้า 111 – 112.

คำกล่าวนี้ แสดงให้เห็นได้ว่า ตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหง ทรงประดิษฐ์ขึ้นมานั้น มีความสำคัญและมีอิทธิพล ต่อความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจของคนไทย ซึ่งกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรม สืบทอดมาถึง สมัยกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี และ รัตนโกสินทร์ ตามลำดับ

ตามทฤษฎีภาษาศาสตร์ **Leonard Bloomfield** กล่าวว่า "ภาษาไม่มีการหยุดนิ่งอยู่กับที่"[2] หมายความว่า ภาษาย่อมวิวัฒนาการ เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะ และลักษณะของการเปลี่ยนแปลงภาษานี้ จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ ต้องใช้เวลานับร้อยปี จึงจะสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงนั้นได้ ถ้าหากเราย้อนไปดูภาษาเก่า ที่จดบันทึก หรือ จารึกไว้ จะพบว่า ภาษายิ่งเก่าเท่าใดยิ่งเข้าใจยากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพราะเวลายิ่งผ่านไป ภาษาก็ยิ่งเปลี่ยนแปลงมากขึ้นตามลำดับ

ในช่วงเวลาที่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี มาจนถึงสมัยเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา หลักฐานทางภาษาเท่าที่พบ ส่วนใหญ่เป็น ศิลาจารึก ปัจจุบันได้พบศิลาจารึกสมัยสุโขทัย จำนวน 48 หลัก[3] บรรดาศิลาจารึกเหล่านี้ นอกจากจะใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมแล้ว ยังใช้เป็นหลักฐานทางภาษาอีกด้วย จากศิลาจารึกสมัยสุโขทัย พบว่า ภาษาไทยสมัยสุโขทัยแตกต่างกับภาษาปัจจุบัน ทั้งในด้าน ตัวอักษร อักขรวิธี โครงสร้าง ความหมายของคำ ตลอดจนสำนวนภาษาที่ใช้ เนื่องจากภาษาสมัยสุโขทัยมีอายุมากกว่าภาษาปัจจุบันเกือบ 700 ปี

มีผู้เห็นความสำคัญของศิลาจารึกสมัยสุโขทัย และนำมาศึกษาในลักษณะต่างๆ กัน คือ สินชัย กระบวนแสง ศึกษาเรื่อง ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย สิทธา พิณิจภูวดล ศึกษาเรื่อง วรรณกรรมสุโขทัย สุภาพรรณ ณ บางช้าง เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง พุทธศาสนาสมัยสุโขทัย และ ชวนพิศ อิฐรัตน์ เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง การใช้คำและสำนวนในสมัยสุโขทัย เป็นต้น

---

[2]Leonard Blocmfield, Language (New York : Holt Rinehart and Winston, 1933), P. 179.

[3]คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521).

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ผู้เขียนเห็นว่า ตัวอักษรและอักขรวิธีที่ใช้อยู่ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ยังไม่มีผู้ใดสนใจศึกษากันอย่างจริงจัง จึงมีความประสงค์จะศึกษาค้นคว้าโดยละเอียด

ความมุ่งหมายของการศึกษา

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบ ลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการจะศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะอักษร และอักขรวิธีในจารึกสมัยอื่นๆ หรือของชนชาติอื่น ที่เกี่ยวข้องกับสุโขทัย เป็นต้น

ขอบเขตของการศึกษา

ผู้เขียนได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา เกี่ยวกับข้อมูล และระยะเวลาไว้ว่า จะศึกษาเฉพาะจารึกที่เป็นอักษรไทย และ ภาษาไทย ในสมัยสุโขทัย เท่านั้น คือ ระหว่าง พ.ศ. 1800 ถึง พ.ศ. 1931 ตั้งแต่รัชกาล พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง จนถึงรัชกาล พระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมบาลมหาธรรมราชา กษัตริย์องค์สุดท้ายของอาณาจักรสุโขทัย โดยศึกษาเฉพาะเรื่อง อักขรวิทยา (Palaeography) และอักขรวิธี (Orthography) ที่แสดงวิวัฒนาการของตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัย ส่วนเรื่องอื่นๆ เช่น ประวัติ เนื้อเรื่อง หรือข้อความในจารึก จะกล่าวเท่าที่จำเป็น และเกี่ยวข้องกับตัวอักษร หรืออักขรวิธี เท่านั้น

ความหมายเฉพาะของคำที่ใช้ในการศึกษา

อักษร หมายถึงตัวอักษรไทย และภาษาไทย ที่ใช้ในจารึกสมัยสุโขทัย

อักขรวิธี หมายถึงวิธีการใช้ตัวอักษร และการประสมอักษรเป็นคำ ที่พบในจารึกสมัยสุโขทัย

อักขรวิทยา หมายถึงการศึกษารูปแบบของตัวอักษร ขนาด สัดส่วน ลายเส้น และวิธีการเขียนตัวอักษร

จารึก หมายถึงการเขียนรอยลึกเป็นตัวอักษร บนแผ่นศิลาหรือโลหะ นิยมเรียกว่า ศิลาจารึก ในที่นี้หมายถึง จารึกที่เป็นอักษรไทย และภาษาไทย ที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยสุโขทัย หมายถึงระยะเวลาที่สุโขทัยเป็นราชธานีของไทย ระหว่าง พ.ศ. 1800 ถึง พ.ศ. 1981 ตั้งแต่รัชกาล พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ กษัตริย์องค์แรก จนถึงสมัยพระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมบาลธรรมราชา กษัตริย์องค์สุดท้าย

ข้อตกลงเบื้องต้น

ข้อมูลที่นำมาศึกษานี้ ได้จากจารึกสมัยสุโขทัย ซึ่งผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึกปริวรรตเป็นคำอ่านภาษาไทยปัจจุบัน และพิมพ์เผยแพร่แล้ว จารึกที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา มีจำนวน 19 หลัก เรียงตามลำดับอายุของจารึก ดังนี้

จารึกหลักที่ 1	ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835
จารึกหลักที่ 107	ศิลาจารึกวัดบางสนุก	พ.ศ. 1882
จารึกหลักที่ 2	ศิลาจารึกวัดศรีชุม	พ.ศ. 1890 – 1922
จารึกหลักที่ 3	ศิลาจารึกนครชุม	พ.ศ. 1900
จารึกหลักที่ 5	ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง	พ.ศ. 1904
จารึกหลักที่ 7	ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง	พ.ศ. 1904
จารึกหลักที่ 11	ศิลาจารึกวัดเขากบ	พ.ศ. 1904
จารึกหลักที่ 8	ศิลาจารึกเขาสุมนกูฏ	พ.ศ. 1902 – 1911
จารึกหลักที่ 62	ศิลาจารึกวัดพระยืน	พ.ศ. 1913
จารึกหลักที่ 102	ศิลาจารึกภูเขาไกรลาส	พ.ศ. 1922
จารึกหลักที่ 106	ศิลาจารึกวัดช้างล้อม	พ.ศ. 1927
จารึกหลักที่ 45	ศิลาจารึกภาษาไทย จ.ศ. 754	พ.ศ. 1935
จารึกหลักที่ 64	ศิลาจารึกวัดช้างกำ	พ.ศ. 1935
จารึกหลักที่ 38	ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจร	พ.ศ. 1940
จารึกหลักที่ 93	ศิลาจารึกวัดศรีโสภาราม	พ.ศ. 1942
จารึกหลักที่ 95	ศิลาจารึกวัดหินตั้ง	พ.ศ. 1942
จารึกหลักที่ 10	ศิลาจารึก จ.ศ. 766	พ.ศ. 1947
จารึกหลักที่ 46	ศิลาจารึกวัดตาเถรขึงหนัง	พ.ศ. 1947
จารึกหลักที่ 49	ศิลาจารึกวัดสรศักดิ์	พ.ศ. 1955 – 1960

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิธีดำเนินการศึกษา

ในขั้นแรก จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย เพื่อเป็นพื้นฐานและกำหนดแนวทางในการศึกษา ขั้นต่อไปจะเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร รูปถ่าย สำเนา และศิลาจารึกสมัยสุโขทัย แล้วนำมาเปรียบเทียบ ลักษณะวิวัฒนาการของตัวอักษร และอักขรวิธีที่ใช้ โดยสอบถามผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึก ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้เสนออาจารย์ที่ปรึกษาควบคุมการเขียนวิทยานิพนธ์ แล้วจึงวิเคราะห์สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะและอักขรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย โดยตรง ยังไม่ปรากฏว่าได้มีผู้ใดศึกษา นอกจากกล่าวไว้ในหนังสือประวัติวรรณคดี และตำราหลักภาษาไทย ในทำนองปฏิทัศน์ (Review) หรือศึกษาในแง่ การปริวรรต (Transliteration) ดังต่อไปนี้

หนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1[4] คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ได้ตรวจสอบกับฉบับที่ ยอร์ช เซเดส์ อ่านและอธิบายกำไว้เมื่อ พ.ศ. 2467 เป็นศิลาจารึกสมัยสุโขทัย จำนวน 15 หลัก (จารึกหลักที่ 1 – 15) แต่ละหลักกล่าวถึงประวัติย่อ คำจารึก คำอ่านปัจจุบัน คำแปล คำอธิบายศัพท์ และภาพศิลาจารึกหลักนั้นๆ หนังสือเล่มนี้พิมพ์เผยแพร่แล้วหลายครั้ง เพราะมีผู้นิยมใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงเรื่องราวต่างๆ ในสมัยสุโขทัย เช่น ประวัติศาสตร์ พุทธศาสนา ภาษา วรรณคดี และ วัฒนธรรม เป็นต้น

หลังจาก ยอร์ช เซเดส์ เดินทางกลับออกไปจากประเทศไทยแล้ว รัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญของศิลาจารึกที่พบในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก จึงตั้งคณะกรรมการให้ทำหน้าที่พิจารณาจัดพิมพ์ศิลาจารึกเหล่านี้เพิ่มขึ้นอีก คือ

หนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3[5] พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2508 มีศิลาจารึกจำนวน 55 หลัก (หลักที่ 30 – 84) เป็นศิลาจารึกสมัยสุโขทัย จำนวน 10 หลัก ได้แก่ จารึกหลัก

---

[4] เรื่องเดียวกัน.

[5] คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2508).

ที่ 37 จารึกบนฐานพระพุทธรูป จารึกหลักที่ 38 ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจร จารึกหลักที่ 40 ศิลาจารึกเจดีย์น้อย จารึกหลักที่ 44 ศิลาจารึกวัดส่องคบ จารึกหลักที่ 45 ศิลาจารึกภาษาไทย จ.ศ. 754 จารึกหลักที่ 46 ศิลาจารึกวัดตาเถรขึงหนัง จารึกหลักที่ 49 ศิลาจารึกวัดสรศักดิ์ จารึกหลักที่ 62 ศิลาจารึกวัดพระยืน จารึกหลักที่ 64 และ 67 ศิลาจารึกวัดช้างค้ำ

อีกเล่มหนึ่ง คือ หนังสือประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 4[6] พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2513 มีจารึกจำนวน 46 หลัก (หลักที่ 85 – 130) เป็นศิลาจารึกสมัยสุโขทัย จำนวน 10 หลัก ได้แก่ จารึกหลักที่ 90 จารึกบนฐานพระพุทธรูป จารึกหลักที่ 93 ศิลาจารึกวัดอโสการาม จารึกหลักที่ 94 จารึกลานทองคำ จารึกหลักที่ 95 ศิลาจารึกวัดหินตั้ง จารึกหลักที่ 98 ศิลาจารึกวัดพระเชตุพน จารึกหลักที่ 102 ศิลาจารึกภูเขาไกรลาส (วัดตระพังช้างเผือก) จารึกหลักที่ 104 ศิลาจารึกวัดพระธาตุศรีจอมทอง จารึกหลักที่ 106 ศิลาจารึกวัดช้างล้อม จารึกหลักที่ 107 ศิลาจารึกวัดบางสนุก จารึกหลักที่ 108 ศิลาจารึกวัดตำหนัก

หนังสือที่กล่าวถึง เรื่องตัวอักษรโดยตรง ได้แก่ ตำนานอักษรไทย[7] ของยอร์ช เซเดส์ กล่าวถึงกำเนิดอักษรไทย ว่าวิวัฒนาการมาจาก อักษรมอญโบราณ อักษรขอมโบราณ ซึ่งอักษรทั้งสองแบบนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากอักษรคฤนถ์ ของอินเดียฝ่ายใต้ ที่พัฒนามาจาก อักษรพราหมี และอักษรพราหมี นี้ ได้แบบอย่างมาจาก อักษรเฟนีเซียน อันเป็นต้นกำเนิดของตัวอักษรทั้งโลก ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำตัวอักษรขอมหวัด มาดัดแปลง โดยมีหลักการดังนี้

1. ทรงเปลี่ยนแปลงรูปแบบอักษรขอมหวัด ให้เขียนสะดวกรวดเร็ว และง่ายขึ้น เช่น ตัดศก (หนามเตย) บนตัวอักษรขอมหวัดออก อักษรตัวใดใช้เส้นหลายเส้น จะทรงเปลี่ยนวิธีเขียนใช้เพียงเส้นเดียว

2. ทรงเปลี่ยนแปลงวิธีเขียนตัวอักษรขอมหวัดใหม่ เช่น วิธีเขียนพยัญชนะสังโยก คือ เขียนพยัญชนะซ้อนสองตัว โดยดัดแปลงพยัญชนะย่อตัวหลัง มาเขียนเต็มรูปเรียงตามลำดับ วางซระ

---

[6]คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2513).

[7]ยอร์ช เซเดส์, ตำนานอักษรไทย (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507).

อิ อี อึ อุ อู ไว้ข้างหน้าพยัญชนะ เหมือนสระ เอ โอ ไอ ใอ

3. ทรงประดิษฐ์เครื่องหมายวรรณยุกต์ขึ้นใช้ในภาษาไทย 2 รูป คือ ่ (เอก) กับ ้ (โท) ซึ่งอักษรขอมไม่มีเครื่องหมายวรรณยุกต์นี้

ผู้ทำหน้าที่แทน ยอร์ช เซเดส์ ต่อมา คือ ฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้เขียนหนังสือเรื่อง "สันนิษฐานเทียบการเขียนอักษรไทยกับอักษรขอมในสมัยพ่อขุนรามคำแหง"[8] มีสาระพอสรุปได้ว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงนำอักษรขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 มาเป็นแบบอย่างอักษรของพระองค์ โดยการเทียบลักษณะอักษรแต่ละตัว เพื่อแสดงวิวัฒนาการของอักษรไทย ตั้งแต่อักษรพราหมี (พ.ศ. 300) อักษรสันสกฤต (ราชวงศ์ปัลลวะ) อักษรขอมหวัด (พ.ศ. 1800) อักษรพ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. 1835) อักษรสมัยพระเจ้าลือไทย (พ.ศ. 1900) และอักษรสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (พ.ศ. 2223) ตามลำดับ

กำชัย ทองหล่อ อีกผู้หนึ่งซึ่งมีความเชื่อถือข้อสันนิษฐานของ ยอร์ช เซเดส์ และฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้เขียนตำรา "หลักภาษาไทย"[9] เปรียบเทียบรูปแบบตัวอักษรต่างๆ ตั้งแต่อักษรภาพของจีน อักษรโฟนีเซีย อักษรพราหมี อักษรขอมสมัยต่างๆ และอักษรลาว โดยสรุปว่า อักษรเหล่านี้ (ยกเว้นอักษรภาพของจีน) เป็นต้นกำเนิดของตัวอักษรพ่อขุนรามคำแหง ทั้งนี้พิจารณาจากรูปแบบของตัวอักษร การเรียงลำดับของอักษร และการแบ่งอักษรออกเป็นวรรคๆคล้ายกัน

ขจร สุขพานิช เขียนบทความเรื่อง "ลายสือไท"[10] แสดงความเห็นขัดแย้งกับยอร์ช เซเดส์ ที่ว่า พ่อขุนรามคำแหงทรงได้แบบอย่างมาจากอักษรขอมหวัด บทความนี้ได้แสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ของชนชาติต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ได้แก่ ไทย เขมร มอญ พม่า และคนไทยเผ่าต่างๆนี้ ล้วนแต่เอาแบบอย่างอักษรของอินเดียด้วยกันทั้งนั้น แต่ชนชาติอื่นๆ รับมาอย่างไรก็ใช้ไปตามนั้น ส่วนพ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์พยัญชนะ สระ เพิ่มเติม และ ทรงคิดวรรณยุกต์ขึ้นใช้เป็นครั้งแรก ภาษาไทยจึงมีพยัญชนะ

---

[8]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, สันนิษฐานเทียบการเขียนอักษรไทยกับอักษรขอมในสมัยพ่อขุนรามคำแหง (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, 2508).

[9]กำชัย ทองหล่อ, หลักภาษาไทย (พระนคร : เทพนิมิตการพิมพ์, 2508).

[10]ขจร สุขพานิช, เรื่องเดียวกัน.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

และสระ มากกว่าชาติอื่นๆ และมีรูปวรรณยุกต์ซึ่งชาติอื่นๆไม่มี

บทความที่สนับสนุนความเห็นของ ชจร สุขพานิช ได้แก่เรื่อง "ลายสือไทยลายสือที่ไหนกัน"[11] ของไมเคิล ไรท์ ซึ่งอ้างหลักฐานแสดงเหตุผลว่า อักษรสมัยสุโขทัยน่าจะพัฒนามาจาก อักษรปัลลวะ สมัยทวารวดีมากกว่าที่จะดัดแปลงมาจากอักษรขอมหวัด โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

ตอนแรกกล่าวถึง ลักษณะเด่นของจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ที่ใช้อักขรวิธีแปลกกว่าของชาติอื่นๆในเอเชียอาคเนย์ คือ เขียน สระ อิ อี อึ อื อุ อู อยู่บรรทัดเดียวกับพยัญชนะ และเรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะ เช่นเดียวกับ สระ เอ ไอ

ตอนที่สอง เปรียบเทียบแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง อักษรสมัยสุโขทัย กับ อักษรต่างๆในเอเชียอาคเนย์ ว่ามีลักษณะคล้ายกัน นอกจากอักษรสมัยสุโขทัยไม่ใช้วิธีเขียนตัวกล้ำซ้อนหรือต่อเนื่องกัน ที่เรียกว่า "ตัวเชิง" เท่านั้น คือเขียนพยัญชนะทุกตัวทั้งโดดและกล้ำอยู่บรรทัดเดียวกัน

ตอนสุดท้าย แสดงความเห็นขัดแย้งกับข้อสันนิษฐานของ ฉ่ำ ทองคำวรรณ ที่เชื่อว่าพ่อขุนรามคำแหงทรงดัดแปลงตัวอักษรขอมหวัด ราวพ.ศ. 1800 มาเป็นอักษรไทย ซึ่งผู้เขียนได้ยกตัวอย่างเปรียบเทียบตัวอักษรชาติต่างๆในเอเชียอาคเนย์ เพื่อชี้ให้เห็นว่า อักษรสมัยสุโขทัย พัฒนารูปแบบมาจาก อักษรปัลลวะ สมัยทวารวดี โดยตรง

บุคคลที่ได้รับยกย่องว่า มีความเชี่ยวชาญการอ่านศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ในปัจจุบัน คือ ประเสริฐ ณ นคร[12] เขียนบทความหลายเรื่องเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย โดยใช้หลักฐานจากศิลาจารึก เช่น เรื่องลิ่นเกิมและตระกูลภาษาไทย กษัตริย์สุโขทัย พระมหาธรรมราชาที่ 2 ออกถวายบังคม เป็นต้น เป็นการเปิดศักราชใหม่ให้วงการประวัติศาสตร์ไทยในขณะนี้ เพราะแต่ก่อนนักประวัติศาสตร์ส่วนมาก อาศัยหลักฐานที่ได้จาก ตำนาน พงศาว

---

[11]ไมเคิล ไรท์, "ลายสือไทยลายสือที่ไหนกัน," ใน ศิลปวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2524), หน้า 10 – 14.

[12]ประเสริฐ ณ นคร, ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2514).

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

-ดาร หรือ วรรณกรรม เท่านั้น นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์ ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยบางหลัก ที่ยังเป็นปัญหาถกเถียงกันอยู่ เช่น จารึกหลักที่ 11 ศิลาจารึกวัดเขากบ จารึกหลักที่ 38 ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจร และจารึกหลักที่ 40 ศิลาจารึกเจดีย์น้อย เป็นต้น

สิทธา พินิจภูวดล[13] เป็นบุคคลแรกที่นำศิลาจารึกสมัยสุโขทัย มาศึกษาในแง่วรรณกรรม ทำนองประวัติวรรณคดี กล่าวถึงศิลาจารึก ประวัติ คุณค่า และความสำคัญของจารึกแต่ละหลัก นอกจากศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จำนวน 15 หลัก แล้ว ยังมีศิลาจารึกสมัยเดียวกับสุโขทัยอีก 7 หลัก ได้แก่ จารึกหลักที่ 35 ศิลาจารึกคงเม่นางเมือง จารึกหลักที่ 38 ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจร จารึกหลักที่ 40 ศิลาจารึกเจดีย์น้อย จารึกหลักที่ 45 ศิลาจารึกภาษาไทย จ.ศ. 754 จารึกหลักที่ 46 ศิลาจารึกวัดตาเถรขึงหนัง จารึกหลักที่ 62 ศิลาจารึกวัดพระยืน และจารึกหลักที่ 64 ศิลาจารึกวัดช้างกำ

หนังสือประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย[14] เป็นหนังสือที่ได้รับความเชื่อถือของนักประวัติศาสตร์อยู่ในขณะนี้ ผู้เขียนคือ สินชัย กระบวนแสง ได้ใช้หลักฐานจากศิลาจารึกสมัยสุโขทัย เขียนประวัติศาสตร์ ตั้งแต่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์กรุงสุโขทัย จนถึงสมัยพระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมบาลมหาธรรมราชา เสด็จสวรรคต ในแต่ละสมัยได้มีเหตุการณ์สำคัญอย่างไร ผู้เขียนได้แสดงทัศนะความคิดเห็นไว้ด้วย

หนังสือที่กล่าวถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยอีกเล่มหนึ่ง คือ "เที่ยวเมืองพระร่วง"[15] พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะเป็นสารคดีท่องเที่ยวเมืองสุโขทัย และเมืองบริวารที่อยู่ใกล้เคียง กล่าวถึงประวัติศาสตร์

---

[13] สิทธา พินิจภูวดล, วรรณกรรมสุโขทัย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518).

[14] สินชัย กระบวนแสง, ประวัติศาสตร์สุโขทัย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ฟิงเนศ, 2518).

[15] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เที่ยวเมืองพระร่วง (พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2498).

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

และความสำคัญของเมืองเหล่านี้ ในสมัยที่สุโขทัยเป็นราชธานีของไทย โดยอาศัยข้อมูลจากตำนาน นิทาน และพงศาวดารฉบับต่างๆอ้างอิง และในตอนท้ายเรื่อง เป็นคำอ่าน ศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกสมัยสุโขทัย จำนวน 15 หลัก ประกอบด้วยคำอ่าน คำแปล และคำอธิบายประวัติความเป็นมาของศิลาจารึกแต่ละหลักด้วย

ชวนพิศ อิฐรัตน์ เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง "การใช้คำและสำนวนในสมัยสุโขทัย"[16] ใช้ข้อมูลจากจารึกสมัยสุโขทัย ผลของการศึกษาสรุปได้ว่า ภาษาไทยสมัยสุโขทัยแตกต่างจากภาษาไทยปัจจุบัน 3 ประการ คือ

ประการแรก เรื่องการใช้คำ คำบางคำในหมวดคำบางหมวด ได้แก่ลักษณนาม คำสรรพนาม คำนำหน้าชื่อ คำปฏิเสธ คำบุพบท และคำที่ใช้บอกมาตราต่างๆ ตลอดทั้งคำร้อยในสมัยสุโขทัยมีวิธีการใช้แตกต่างจากปัจจุบัน

ประการที่สอง เรื่องความหมายของคำ คำบางคำมีรูปเหมือนกันทั้งในสมัยสุโขทัยและปัจจุบัน แต่ใช้ในความหมายต่างกัน คำบางคำมีรูปต่างกัน แต่ใช้ในความหมายเหมือนกัน คำบางคำที่ใช้ในสมัยสุโขทัย แต่ปัจจุบันมีใช้เฉพาะในภาษาถิ่นต่างๆ ด้วยความหมายอย่างเดียวกับสมัยสุโขทัย และคำบางคำเป็นคำเก่า ที่เรียกว่า "โบราณศัพท์" ซึ่งในปัจจุบันไม่มีใช้ แต่จะมีใช้เฉพาะในภาษาสมัยสุโขทัยเท่านั้น

ประการสุดท้าย เรื่องสำนวน สำนวนที่ใช้ในสมัยสุโขทัยบางสำนวน ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน ด้วยความหมายอย่างเดียวกัน แต่ข้อความบางส่วนเปลี่ยนแปลงไป บางสำนวนยังคงใช้ในภาษาถิ่นปัจจุบัน และบางสำนวนมีใช้เฉพาะสมัยสุโขทัย เท่านั้น

นอกจากนี้ มีผู้สนใจศึกษา จารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง โดยเฉพาะอีก เช่น พิชัย สันตภิรมย์ ได้ฟิมพ์ "แผนภูมิศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง"[17] โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้ที่เริ่มฝึกหัดอ่านศิลาจารึก มีแผนภูมิจำนวน 4 แผ่น แต่ละแผ่นจะมีภาพศิลาจารึก

---

[16]ชวนพิศ อิฐรัตน์, การใช้คำและสำนวนในสมัยสุโขทัย (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517).

[17]พิชัย สันตภิรมย์, แผนภูมิศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง (พระนคร : โรงพิมพ์พิมลศึกษากรณ์, 2505).

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คำจารึก คำอ่านแบบเดิม คำอ่านปัจจุบัน ตัวอย่างการประสมอักษร และคำอธิบายไว้อย่างละเอียด

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้จัดสัมมนาเรื่อง "ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง"[18] เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2520 คณะกรรมการได้ร่วมกันพิจารณา คำอ่าน และคำอธิบายที่เคยพิมพ์เผยแพร่ไว้แล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยแสดงทัศนะความคิดเห็นเกี่ยวกับคำอ่าน คำอธิบาย และความหมายของคำไว้อย่างกว้างขวาง และได้คัดลอกตัวอักษรจากศิลาจารึก เพื่อเปรียบเทียบกับตัวอักษรที่ใช้ในปัจจุบัน ทำให้มองเห็นความแตกต่างกันของลักษณะตัวอักษรชัดเจนยิ่งขึ้น

ต่อมา สมาคมประวัติศาสตร์ จัดพิมพ์ "ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2"[19] เนื่องในการอภิปรายปัญหาประวัติศาสตร์ เรื่อง "ความสำคัญของจารึกหลักที่ 2" ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2522 ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้นำคำจารึก คำอ่าน พร้อมทั้งคำอธิบาย ของคณะกรรมการพิจารณาจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2521 ซึ่งร่วมกันพิจารณา คำอ่าน และคำอธิบาย ที่ ยอร์ช เซเดส์ อ่านไว้ เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในด้านภาษาต่างประเทศ มีชาวต่างชาติสนใจศึกษาศิลาจารึกสมัยสุโขทัย หลายคน เช่น **Sir John Bowring** ราชทูตประเทศอังกฤษประจำประเทศไทย ได้รับพระราชทานสำเนาจารึกพ่อขุนรามคำแหง จากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และนำไปพิมพ์เผยแพร่ในประเทศอังกฤษเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2400 ในหนังสือ **The Kingdom and people of Siam**[20] แต่มิได้กล่าวถึงรายละเอียดของศิลาจารึก เพียงกล่าวว่าศิลาจารึกเหล่านี้เป็นหลักฐานการจารึกอักษรไทย เป็นครั้งแรก และในสำเนาจารึกมีพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงแปลคำบางคำ และอธิบายเป็น

---

[18] หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง (กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์, 2520).

[19] สมาคมประวัติศาสตร์, ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 จารึกวัดศรีชุม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เอฟ.บี.ไอ., 2522).

[20] Sir John Bowring, The Kingdom and people of Siam (London : Oxford University Press, 1969), Vol. 1 P. 278.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สำนักวิทยบริการ

ภาษาอังกฤษสั้นๆประกอบด้วย

C.B.Bradley บุตรของหมอบรัดเล เกิดในประเทศไทยปลายรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความสามารถพูดและเขียนภาษาไทยได้ดี เขียนเรื่อง "The Oldest Known Writing in Siamese, The Inscription of Phra Ram Khamhaeng of Sukhothai 1293 A.D.[21] พิมพ์ถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) เมื่อ พ.ศ. 2451 กล่าวถึงผลงานของผู้ที่เคยศึกษาศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง โดยย่อ เล่าถึงศิลาจารึกและวิเคราะห์การใช้ถ้อยคำอย่างคร่าวๆ ถอดตัวอักษรเป็นอักษรไทยปัจจุบัน แปลและอธิบายศัพท์ จัดทำบัญชีคำที่มีต้นเค้ามาจากภาษาต่างประเทศ และที่เป็นคำภาษาไทยแท้

Ishii, Yoneo และ Akagi, Osamu ศึกษาคำที่ใช้อยู่ในศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ให้ชื่อว่า " A Glossary Index of the Sukhothai Inscription"[22] ทำเป็นเครื่องชี้ภาษาอังกฤษ สำหรับค้นหาคำที่ใช้ในศิลาจารึกทุกหลัก เรียงตามลำดับตัวอักษร แต่ละคำมีคำแปลเป็นภาษาอังกฤษ บอกรูปร่างของคำ บอกความหมาย และคำเหล่านั้นปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักใด ทำให้ทราบสถิติการใช้คำ และใช้อยู่นานเท่าใด ตัวอย่าง เช่น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

คำว่า "กู"	จารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง	ปรากฏใช้ 33 ครั้ง
	จารึกหลักที่ 2 ศิลาจารึกวัดศรีชุม	ปรากฏใช้ 10 ครั้ง
	จารึกหลักที่ 9 ศิลาจารึกวัดป่าแดง	ปรากฏใช้ 7 ครั้ง
	จารึกหลักที่ 10 ศิลาจารึก จ.ศ. 766	ปรากฏใช้ 10 ครั้ง

ฯลฯ

---

[21] Cornelious Beach Bradley. (ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์ และปีที่พิมพ์)

[22] Ishii, Yoneo and Akagi, Osamu, A Glossary Index of the Sukhothai Inscription. (Kyoto, Japan : Kyoto University, 1972).

Griswold, A.B. และ ประเสริฐ ณ นคร ร่วมกันเขียนบทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และศิลาจารึกสมัยสุโขทัย เป็นภาษาอังกฤษ พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ สยามสมาคม (Journal of the Siam Society) เช่น

"The Asokarama Inscription of 1399 A.D." January 1969, Vol.1 part 1 P. 29 - 56

"A Pact between Uncle and Nephew" January 1970, Vol. 1 part 1 P. 89 - 115

"Inscription of Vat Traban Jan phoak" January 1971, Vol.59, part 1 P. 157 - 188

"The Inscription of Vat Jan Lom" January 1971, Vol. 59 part 1 P. 189 - 188

"The Inscription of King Rama Gamhen" July 1971, Vol. 59, part 2 P. 179 - 229

"The Inscription of Vat Pra Yin" January 1974, Vol. 62 part 1 P. 123 - 142

ในศิลาจารึกแต่ละหลัก กล่าวถึงลักษณะ ประวัติ คำจารึก คำอ่าน คำแปลเป็นภาษาอังกฤษ คำอธิบายศัพท์ ซึ่งผู้เขียนได้ศึกษาทบทวนผลงานที่นักปราชญ์อื่นๆอ่านไว้ โดยแสดงทัศนะความคิดเห็น และวิเคราะห์ ไว้อย่างมีเหตุผล

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย

ปัจจุบันนี้ นักประวัติศาสตร์ และนักภาษาศาสตร์ส่วนมาก มีความเห็นตรงกันว่า ถิ่นเดิมของชนชาติไทย อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน ได้แก่ดินแดนที่เป็น มณฑลกวางสี ติดต่อกับ ประเทศเวียดนาม ต่อมาได้อพยพมาทางทิศตะวันตก ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และในที่สุด อพยพลงมาทางทิศใต้ แยกย้ายกันอยู่ทั่วไปในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ตั้งแต่ตอนใต้ของประเทศจีน เวียดนาม ลาว ไทย มาเลเซีย พม่า และบางส่วนของประเทศอินเดีย

ดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันนี้ เคยเป็นที่อยู่ของชนชาติที่มีอารยธรรมเจริญรุ่งเรืองมาแล้วในอดีต คือ ชนชาติมอญ และขอม ซึ่งชนชาติทั้งสองนี้ ได้รับอารยธรรมมาจากอินเดียที่แพร่หลายเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ตั้งแต่ประมาณ พุทธศตวรรษที่ 9 – 10[1] และร่องรอยของอารยธรรมอินเดีย มอญ และขอม ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ทั้งของพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศิลาจารึก ที่เป็นตัวอักษรอินเดียฝ่ายใต้ (ราชวงศ์ปัลลวะ) อักษรขอมโบราณ และอักษรมอญโบราณ ที่พบในประเทศไทย ก่อนสมัยสุโขทัยเป็นจำนวนมาก

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

เมื่อชนชาติไทยได้อพยพเข้าสู่ดินแดนแหลมทอง ระยะแรกเป็นชนกลุ่มน้อยอยู่ในอำนาจของขอม และมอญ ต่อมาเมื่อมีกำลังเข้มแข็งขึ้น จึงเริ่มเคลื่อนไหวตั้งตนเป็นอิสระ ซึ่งปรากฏหลักฐานด้านต่างๆ ดังนี้

"ราวพ.ศ. 1700 เศษ ชนชาติไทยที่อาศัยอยู่ในเขตรอบๆกรุงสุโขทัย มีกำลังมากขึ้น จึงได้รวบรวมกำลังกันขับไล่ขอม ซึ่งตั้งมั่นอยู่ที่เมืองสุโขทัยออกไป"[2]

---

[1]หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2522), หน้า 5.

[2]นิคม มูสิกะคามะ, แผ่นดินไทยในอดีต เล่ม 2 (พระนคร : สำนักพิมพ์แพร่พิทยา, 2515), หน้า 543.

วพ
PL
4159
อ35
2524

ประเสริฐ ณ นคร กล่าวถึงการตั้งอาณาจักรสุโขทัยว่า

ราชวงศ์พระร่วงเริ่มก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้น เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 18 (ประมาณระหว่าง พ.ศ. 1762 – 1780) โดยพ่อขุนผาเมือง และพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ รวมมือกันโจมตีขอมสบาดโขลญลำพงแตกพ่ายไป พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เป็นกษัตริย์พระองค์แรกในราชวงศ์พระร่วงนี้[3]

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กล่าวถึงชนชาติไทยตั้งอาณาจักรสุโขทัยไว้ว่า

ชนชาติไทยได้ต่อสู้กับชนชาติอื่นๆ ที่มีอำนาจเหนือตัวอยู่หลายศตวรรษ ในครึ่งแรกแห่งคริสต์ศตวรรษ ที่ 13 ชนชาติไทยได้ตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นที่เมืองสุโขทัย ราชอาณาจักรสุโขทัยนี้พงศาวดารจีนเรียกว่า เซียนโล (สยาม) ....ราชอาณาจักรสุโขทัยนี้ได้พัฒนาขึ้นมาเองเป็นอิสระ ด้วยกำลังแรงของคนไทย ...[4]

ศิลาจารึกวัดศรีชุม (จารึกหลักที่ 2) กล่าวถึงพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด กับพ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง ได้ร่วมมือกันโจมตี ขอมสบาดโขลญลำพง แตกพ่ายหนีไป และเข้ายึดเมืองสุโขทัยไว้ได้ พ่อขุนบางกลางหาว ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์[5]

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า "พ.ศ. 1781 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ทรงตั้งกรุงสุโขทัยเป็นอิสระจากขอม แล้วขึ้นเสวยราชย์เป็นกษัตริย์สุโขทัยด้วยเหตุผลว่า พ.ศ. 1781 เป็นปีที่ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กษัตริย์ขอมผู้ทรงอำนาจ ได้สิ้นพระชนม์ ชนชาติไทยจึงสามารถตั้งตนเป็นอิสระได้"[6]

---

[3]ประเสริฐ ณ นคร, ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2514) หน้า 67.

[4]ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, "ข้างสังเวียน," ใน สยามรัฐ (1 กรกฎาคม พ.ศ. 2521) : 7.

[5]คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521), หน้า 38.

[6]สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดาร ฉบับราชหัตถเลขา (พระนคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2505), หน้า 73 – 74.

036857

ในปัจจุบันนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ ให้ความเชื่อถือหลักฐานจากศิลาจารึกกันมากขึ้น ได้กำหนดปีที่ชนชาติไทยเป็นอิสระจากขอม และพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์สุโขทัย เมื่อประมาณ พ.ศ. 1800

ในสมัยของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ อาณาเขตของกรุงสุโขทัยยังไม่กว้างขวาง และมีประชาชนเป็นกำลังรี้พลน้อย ปรากฏเหตุการณ์สำคัญกล่าวไว้ใน จารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง คือ ขุนสามชน เจ้าเมืองฉอด ยกกองทัพมาตีเมืองตาก อาณาเขตทางทิศตะวันตกของกรุงสุโขทัย แต่ถูกพระราชโอรสองค์เล็กของพ่อขุนศรีอินทราทิตย์โจมตีแตกพ่ายหนีไป และพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้พระราชทานพระนามให้พระราชโอรสองค์นี้ว่า "พระรามคำแหง"

เมื่อพ่อขุนศรีอินทราทิตย์เสด็จสวรรคต พ่อขุนบานเมือง พระราชโอรสองค์ที่ 2 ขึ้นครองราชสมบัติต่อมา ไม่ปรากฏมีเหตุการณ์สำคัญอย่างไร จนสิ้นรัชกาล พ่อขุนรามคำแหงครองราชสมบัติ เมื่อประมาณ พ.ศ. 1822 ตามหลักฐานในจารึกของพระองค์แสดงว่ากรุงสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก ทั้งทางด้านการปกครอง ภาษา ศาสนา ศิลปกรรม เกษตรกรรม และพาณิชยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาณาเขตของกรุงสุโขทัยแผ่ไพศาลออกไปอย่างกว้างขวาง ดังปรากฏในจารึกของพระองค์ว่า "มีเมืองกว้างช้างหลาย"

พ่อขุนรามคำแหง ทรงดำเนินวิเทโศบายเป็นไมตรีกับ พ่อขุนมังราย กษัตริย์ลานนาไทย และพ่อขุนงำเมือง กษัตริย์พะเยา ทรงสนับสนุน มะกะโท เป็นกษัตริย์กรองเมืองมอญ และพระราชทานพระนามให้ว่า "พระเจ้าฝ่ารั้ว"

นอกจากนี้ ทรงเป็นไมตรีกับกษัตริย์จีน สมัยราชวงศ์หงวน ซึ่งพงศาวดารจีนได้กล่าวถึงราชทูตของอาณาจักรสุโขทัย นำเครื่องราชบรรณาการไปถวายกษัตริย์จีนถึง 10 ครั้ง และพระเจ้าหงวนสี่โจ๊วอ่องเต้ (กุบไลข่าน) ส่ง "โหซู่จิ" เป็นราชทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 1825[7]

---

[7]ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

พ่อขุนรามคำแหงเสด็จสวรรคตประมาณ พ.ศ. 1841 โดยอาศัยหลักฐานจากจดหมายเหตุจีนว่า พ.ศ. 1841 กษัตริย์สุโขทัยสิ้นพระชนม์ รัชทายาทเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงจีน รับพระราชทาน ฐู้เสื่อ จากพระเจ้ากรุงจีน แต่รัชทายาทกราบทูลว่า เมื่อพระราชบิดายังครองราชสมบัติอยู่ พระเจ้ากรุงจีนพระราชทาน อานม้า บังเหียนม้า ม้าขาว และเสื้อยศลายทอง แต่อัครเสนาบดีจีนกราบทูลว่า เสียนเป็นประเทศเล็ก ไม่สมควรพระราชทานม้า จึงพระราชทานให้แต่เสื้อยศลายทอง[8]

ดร.สืบแสง พรหมบุญ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง "จดหมายเหตุจีนในสมัยสุโขทัย" ได้ชี้แจงให้ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ทราบว่า รัชทายาทที่เข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงจีน นั้น หมายถึงรัชทายาทของกษัตริย์สุโขทัยองค์ใหม่ ซึ่งได้นำพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้ากรุงจีน กราบทูลว่า สมัยพระราชบิดา (คือกษัตริย์องค์ก่อน) ครองราชสมบัติ ได้รับพระราชทานสิ่งของที่มีค่ามากกว่านี้

เนื่องจากปีที่พ่อขุนรามคำแหง เสด็จสวรรคต ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด แต่นักประวัติศาสตร์ส่วนมากจะเชื่อถือหลักฐานจากจดหมายเหตุจีน ว่าพ่อขุนรามคำแหงเสด็จสวรรคต ประมาณ พ.ศ. 1841 และรัชทายาทที่เสด็จไปเฝ้าพระเจ้ากรุงจีน ได้แก่พระราชโอรสของพระเจ้าเลอไทย

ถ้าจะถือข้อความในจารึกหลักที่ 45 ศิลาจารึกภาษาไทย จ.ศ. 754 ที่กล่าวถึงพระนามกษัตริย์สุโขทัยว่า "... ปู่พระยาศรีอินทราทิตย์ ปู่พระยาบานเมือง ปู่พระยารามราช ปู่ไสสงคราม ปู่พระยาเลอไทย ปู่พระยางั่วนำถุม ปู่พระยามหาธรรมราชา ..."[9] ปู่ไสสงคราม ซึ่งสันนิษฐานว่า อาจจะเป็นพระราชอนุชาต่างพระมารดา ของพ่อขุนรามคำแหง ขึ้นครองราชสมบัติต่อมาระหว่าง พ.ศ. 1841 – 1866 พระเจ้าเลอไทย พระราชโอรสของพ่อขุนรามคำแหงจึงได้ครองราชสมบัติต่อมา เป็นเวลา 16 ปี เสด็จสวรรคต ประมาณ พ.ศ. 1883 พระเจ้างั่วนำถุม ซึ่งปัจจุบันเชื่อว่าเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งในราชวงศ์พระร่วง และอาจจะเป็นพระราชโอรสองค์ที่ 5 ของพ่อขุน

---

[8]เฉลิม ยงบุญเกิด, "สุโขทัยในจดหมายเหตุจีน," ใน <u>วารสารสามหาร</u> (มีนาคม, 2508), หน้า 35 – 49.

[9]คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี, <u>ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3</u> (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2508), หน้า 62.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ศรีอินทราทิตย์ โดยมี ปู่ไสสงคราม เป็นพระราชโอรสองค์ที่ 4[10] ครองราชสมบัติเป็นเวลา 8 ปี คือ ระหว่าง พ.ศ. 1883 ถึง พ.ศ. 1890

พระเจ้าลือไทย (พระมหาธรรมราชา ลิไทย) พระราชโอรสของพระเจ้าเลอไทย ซึ่งเป็นอุปราชกรองเมือง ศรีสัชชนาลัย ตั้งแต่ พ.ศ. 1883 ยกทัพมาตีกรุงสุโขทัย ปราบพระเจ้างั่วนำถุม แล้วขึ้นครองราชสมบัติแทน เมื่อ พ.ศ. 1890 ดังปรากฏความในจารึกหลักที่ 4 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง ตอนหนึ่ง ว่า

> 1269 ศก ถูน พระบาทกมรเดงอัญญาไทยราช ผู้เป็นพระราชนัดดาของพระบาทกัมรเดงอัญศรีรามราช เสด็จนำพลพยุหเสนาทั้งหลาย ออกมาจากเมืองศรีสัชชนาลัย ... ให้ไพร่พลทั้งหลายเข้าระดมฟันประตูประหารศัตรูทั้งหลาย... บัดนั้นจึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าเสวยราชย์ ... ไอสูรยาธิปัตย์ในเมืองสุโขทัยนี้ แทนพระบิดาพระอัยกา[11]

เมื่อครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระศรีสุริยพงศ์มหาธรรมราชาธิราชที่ 1 พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถ ทรงรวบรวมอาณาจักรสุโขทัยที่เสื่อมโทรมลงหลังจากสิ้นรัชกาลพ่อขุนรามคำแหง ให้เป็นปึกแผ่นเข้มแข็งขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกหลายหลัก ว่าทรงนำทัพไปปราบเมืองต่างๆ ได้เป็นอันมาก เช่น จารึกหลักที่ 3 ศิลาจารึกนครชุม กล่าวว่า

> พระยาลือไทยราช ผู้เป็นลูกพระยาเลอไทย เป็นหลานแก่พระยารามราช เมื่อได้เสวยราชย์ในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ได้ราชาภิเษก อันฝูงท้าวพระยาทั้งหลายอันเป็นมิตรสหาย ... แต่งกระยาดงวายของฝากหมากปลา มาไหว้อันยัดยัญ อภิเษกเป็นท้าวพระยาจึงขึ้นชื่อ พระศรีสุริยพงศ์มหาธรรมราชาธิราช[12]

จารึกหลักที่ 8 ศิลาจารึกเขาสุมนกูฏ ปรากฏข้อความว่า พระเจ้าลือไทย ทรงปราบปรามบรรดาเมืองต่างๆว่า "พระมหาธรรมราชาธิราช เอาพลไปปราบยังน้ำ ... ได้สิ้นได้ยังตะวันออก ... ยังพระสักรอดสิ้น จึงไปอยู่เมืองสองแคว"[13]

---

[10] สุภาพรรณ ณ บางช้าง, พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519)

[11] คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 จารึกหลักที่ 4 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง, หน้า 77.

[12] เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

[13] เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

และปรากฏข้อความใน จารึกหลักที่ 9 ศิลาจารึกวัดป่าแดง ว่า "พระมหาธรรมราชาผู้ปู่เอาพลไปเมืองแพร่ อยู่ได้เจ็ดเดือน"[14] เป็นต้น

พระเจ้าลือไทยทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงทะนุบำรุงให้เจริญก้าวหน้ายิ่งกว่าสมัยใด ทรงพระราชนิพนธ์ ไตรภูมิพระร่วง เมื่อ พ.ศ. 1888 ตั้งแต่ทรงเป็นอุปราชครองเมืองศรีสัชชนาลัย ทรงสร้างรอยพระพุทธบาทนำไปประดิษฐานไว้บนภูเขาต่างๆ ทรงสร้างวัด และเสด็จออกผนวช เมื่อ พ.ศ. 1904 ซึ่งการที่พระองค์ทรงทะนุบำรุงพุทธศาสนา ได้กลายมาเป็นผลดีทางด้านการเมืองอย่างมาก เพราะปรากฏว่าบรรดาเจ้าเมืองทั้งหลาย ต่างยกย่องให้พระองค์ทรงเป็นผู้นำทางศาสนา เป็น "มหาธรรมราชา" ดังปรากฏในจารึกหลักที่ 8 ศิลาจารึกเขาสุมนกูฏ กล่าวถึงผู้คนจากเมืองต่างๆจำนวนมาก เดินทางไปนมัสการรอยพระพุทธบาทบนเขาสุมนกูฏ ที่พระองค์ทรงสร้างไว้ เมื่อ พ.ศ. 1902 ว่า "ย่อมนำคนทั้งหลายกระทำบุญธรรมบ่ขาดสักเมื่อ อยู่ในสองแดวได้เจ็ดข้าว จึงนำพลมามีทั้งชาวสระหลวง สองแคว ปากยม พระบาง ชากังราว สุพรรณภาว นครพระชุม เมืองพาน เมืองราก เมืองสะค้า เมืองลุมบาจาย เป็นบริวาร จึงขึ้นมานบพระบาท ..."[15]

นอกจากนี้พระเจ้าลือไทย ยังทรงดำเนินวิเทโศบายเป็นไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่นเดียวกับสมัยพ่อขุนรามคำแหง โปรดให้ พระสุมนเถระ เดินทางไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งปรากฏหลักฐาน ใน จารึกหลักที่ 62 ศิลาจารึกวัดพระยืน เป็นต้น

พระเจ้าลือไทยเสด็จสวรรคต ประมาณ พ.ศ. 1911 – 1917 ขณะประทับอยู่ที่เมืองพิษณุโลก พระมหาธรรมราชาที่ 2 พระราชโอรสขึ้นครองราชสมบัติต่อมา อาณาจักรสุโขทัยอ่อนแอลงตามลำดับ กรุงศรีอยุธยาซึ่งประกาศตนเป็นอิสระ มาตั้งแต่ พ.ศ. 1893 ได้เริ่มขยายอิทธิพลขึ้นทางเหนือ โดยยกกองทัพไปตี เมืองชากังราว หลายครั้ง ในที่สุด พระมหาธรรมราชาที่ 2 ต้องยอมอ่อนน้อมต่อกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 1921 ซึ่งปรากฏหลัก

---

[14] เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

[15] เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ฐานในพระราชพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ว่า "ศักราช 740 มะเมียศก (พ.ศ. 1921) เสด็จไปเอาเมืองชากังราวเล่า กรั้งนั้นพระมหาธรรมราชาออกรบทัพหลวงเป็นสามารถ และเห็นว่าจะต่อด้วยทัพหลวงมิได้ จึงพระมหาธรรมราชาออกถวายบังคม"[16]

สุโขทัยเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา เป็นเวลา 10 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1921 ถึง พ.ศ. 1931 จึงเป็นอิสระ เพราะหลักฐานในพระราชพงศาวดาร ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราช (ขุนหลวงพงั่ว) ยกกองทัพไปตีเมืองชากังราว อีกในปี พ.ศ. 1931 แต่เสด็จสวรรคตระหว่างทาง ซึ่งข้อความนี้สอดคล้องกับ พงศาวดารโยนก ที่ว่า เจ้าเมืองสุโขทัยแต่งทูตมาเฝ้า เจ้าแสนเมืองมา เจ้าเมืองเชียงใหม่ ว่าผิดใจกับพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา จะมาขอพึ่งโพธิสมภารพระเจ้าเชียงใหม่ ขอกองทัพไปช่วย แต่เจ้าเมืองสุโขทัยกลับใจแข็งเมือง แล้วยกเข้าโจมตีทัพเจ้าแสนเมืองมา ที่เป็นดังนี้ลงเป็นเพราะพระบรมราชาธิราช เสด็จสวรรคต นั่นเอง[17]

พระมหาธรรมราชาที่ 2 เสด็จสวรรคต เมื่อ พ.ศ. 1942 ตามข้อความในจารึกหลักที่ 93 กิลาจารึกวัดอโสการาม ว่า "สมเด็จพระราชเทพีศรีจุฬาลักษณ์อัครราชมเหสีอุทิศส่วนบุญไปให้พระสวามี ในปี พ.ศ.1942"[18] พระเจ้าไสยลือไทย ขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า "พระมหาธรรมราชาที่ 3" สถานการณ์ทางการเมืองของสุโขทัยดีขึ้นเล็กน้อย เพราะปรากฏหลักฐานว่า ทรงพระปรีชาสามารถในการสงคราม หลายครั้ง เช่น

พ.ศ. 1943 พระองค์ และ พระราชมารดา ได้ยกกองทัพไปปราบศัตรู จึงขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์สุโขทัย[19]

---

[16]องค์การค้าของคุรุสภา, "พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์," ใน ประชุมพงศาวดาร เล่ม 1 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 132.

[17]ประเสริฐ ณ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

[18]คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 4 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2513), หน้า 42.

[19]คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3, หน้า 71 – 73.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ห้องสมุดกลาง

และใน พ.ศ. 1945 พงศาวดารโยนกมีข้อความกล่าวถึง พระเจ้าไสยลือไทย ว่า ยกกองทัพหลวงจากกรุงสุโขทัยมาตีเมืองเชียงใหม่[20]

พระเจ้าไสยลือไทย เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 1962 พระราชโอรสสองพระองค์ คือ พระยาบาล กับ พระยาราม แย่งราชสมบัติกัน สมเด็จพระอินทราชา กษัตริย์กรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1952 – 1967) ต้องยกกองทัพขึ้นไปปราบ ถึงเมืองนครสวรรค์ พระยาบาลและ พระยาราม เกรงพระราชอาญา จึงออกมาเฝ้าถวายบังคม ซึ่งปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ว่า "ศักราช 781 ฉุนศก (พ.ศ. 1962) มีข่าวว่าพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้านิพพาน และเมืองเหนือทั้งปวงเป็นจลาจล จึงเสด็จขึ้นถึงเมืองพระบาง ครั้นพญาบาลเมือง และพญาราม ออกถวายบังคม"[21]

สมเด็จพระอินทราชาธิราช โปรดแต่งตั้งให้พระยาบาลเป็นกษัตริย์ครองเมืองพิษณุโลก ทรงพระนามว่า พระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมบาลมหาธรรมราชาธิราช (พระมหาธรรมราชาที่ 4) และโปรดแต่งตั้งให้ พระยาราม เป็นอุปราช ไปครองเมืองสุโขทัย อาณาจักรสุโขทัยจึงมีสภาพเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง ในสมัยของพระเจ้าบรมบาลนี้ไม่มีเหตุการณ์สำคัญอย่างไร นอกจาก จารึกหลักที่ 12 จารึกรอยพระยุคลบาท กล่าวสรรเสริญพระองค์ว่า ทรงเป็นกษัตริย์ที่เข้มแข็ง โปรดให้สร้างรอยพระพุทธบาท เมื่อ พ.ศ. 1970 ความตอนหนึ่งว่า "ได้อาศัยราชพลานุภาพ แห่งพระศรีสุริยวงศ์บรมบาล มหาธรรมราชาธิราช ผู้ทรงพระคุณอันไพศาล กล่าวคือ พระญาณอันเป็นที่ตั้งแห่งวุฒิ พระราชโอรสของพระมหาธรรมราชาธิราช ผู้ทรงเดชและกำลังอันเข้มแข็ง ให้จำลองรอยพระพุทธบาททั้งคู่อันประดิษฐานไว้ชิดกัน[22]

---

[20]ประเสริฐ ณ นคร,, เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

[21]องค์การค้าคุรุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม 1, หน้า 132.

[22]คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1, หน้า 141.

สันนิษฐานว่า พระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมบาลมหาธรรมราชาธิราช เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 1981 ตามหลักฐาน พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ว่า พ.ศ. 1981 สมเด็จพระบรมราชาที่ 2 (เจ้าสามพระยา พ.ศ. 1967 – 1991) โปรดให้พระราเมศวร พระราชโอรส (คือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในรัชกาลต่อมา) เป็นอุปราชขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก จึงถือว่ากรุงสุโขทัยได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา นับเวลาที่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทย ประมาณ 181 ปี มีกษัตริย์ปกครองทั้งสิ้น 10 พระองค์ ดังนี้

1.	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	ครองราชย์ พ.ศ. 1800 – ?
2.	**พ่อขุนบางเมือง**	ครองราชย์ พ.ศ. ? – **1822**
3.	พ่อขุนรามคำแหงมหาราช	ครองราชย์ พ.ศ. 1822 – 1841
4.	พระยาไสสงคราม	ครองราชย์ พ.ศ. 1841 – 1866
5.	พระเจ้าเลอไทย	ครองราชย์ พ.ศ. 1866 – 1882
6.	พระเจ้างั่วนำถม	ครองราชย์ พ.ศ. 1882 – 1890
7.	พระมหาธรรมราชาที่ 1 **(ลือไทย)**	**ครอง**ราชย์ พ.ศ. 1890 – 1911
8.	พระมหาธรรมราชาที่ 2	ครองราชย์ พ.ศ. 1911 – 1942
9.	พระมหาธรรมราชาที่ 3 (ไสยลือไทย)	ครองราชย์ พ.ศ. 1942 – 1962
10.	พระมหาธรรมราชาที่ 4 **(บรมบาล)**	ครองราชย์ พ.ศ. 1962 – 1981

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

อย่างไรก็ดีมีนักประวัติศาสตร์บางท่าน มีความเห็นว่า อาณาจักรสุโขทัยยังมิได้สิ้นสุดลง**อย่าง**แท้จริง ใน พ.ศ. 1981 ทั้งนี้เพราะเมื่อพระราเมศวรทรงเป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลกนั้น พระยาราม ซึ่งเป็นพระอนุชาของ พระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมบาล (พระมหาธรรมราชาที่ 4) ยังเป็นอุปราชครองเมืองสุโขทัยอยู่ และได้ทำสัญญาจะไม่ทำร้าย**พระราเมศวร**ด้วย[23] เมื่อสมเด็จพระบรมราชาที่ 2 (พระเจ้าสามพระยา) เสด็จสวรรคต ในปี พ.ศ. 1991 พระราเมศ**วร**จึงเสด็จกลับไปเสวยราชสมบัติ เป็นกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่า "สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ" และทรงสถาปนา พระยายุทธิษเฐียร พระโอรสของ -

---

[23]ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3 จารึกหลักที่ 40 ศิลาจารึกเจดีย์น้อย, หน้า 42.

พระยาราม ขึ้นเป็นพระยาสองแคว กรองเมืองพิษณุโลก แสดงว่าราชวงศ์พระร่วงยังมีอำนาจปกครองหัวเมืองภาคเหนืออยู่

พ.ศ. 1994 พระยายุทธิษเฐียร เอาใจออกห่างไปขึ้นกับพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์เชียงใหม่ และนำกองทัพมายึดเมืองต่างๆทางภาคเหนือของกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงโปรดให้ยกกองทัพไปตีเมืองเหล่านั้นคืนมา จึงกลายเป็นสงครามแย่งชิงหัวเมืองเหนือกัน ระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับ เชียงใหม่ ตลอดมา ซึ่งปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ว่า "ศักราช 824 มะเมียศก (พ.ศ. 2005) เมืองนครไทยพาเอาครัวอพยพหนีไปเมืองน่าน และให้พระยากลาโหมไปตามได้คืนมา แล้วพระยากลาโหมยกพลไปเอาเมืองสุโขทัย ได้เมืองคืนดุจเก่า"[24]

ซึ่งข้อความตรงกับโคลงบทที่ 73 ในลิลิตยวนพ่าย ว่า

แถลงปางจอมโลกยเจ้า จอมเลือง เลอศนา
เสดจคอบคืนพลไกร แต่งไว้
แถลงปางแต่งหววเมือง ชุนหมื่น ไปนา
เอาสุโขทยไค้ ง่ายงาม ฯ[25]

ด้วยเหตุที่ต้องทำสงครามกับ เมืองเชียงใหม่เป็นเวลานาน ใน พ.ศ. 2006 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงประทับอยู่ ณ เมืองพิษณุโลก โปรดให้พระราชโอรสกรองกรุงศรีอยุธยา ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ว่า

"ศักราช 825 มะแมศก (พ.ศ. 2006) สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า ไปเสวยราชสมบัติเมืองพิษณุโลก แลตรัสให้พระเจ้าแผ่นดิน เสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา ทรงพระนาม สมเด็จพระบรมราชา"[26]

จึงถือว่าราชวงศ์พระร่วง ซึ่งปกครองอาณาจักรสุโขทัยมาตั้งแต่รัชกาล พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ประมาณ พ.ศ. 1800 ได้สิ้นสุดลงอย่างแท้จริง เมื่อสุโขทัยได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2006 เป็นต้นมา

---

[24]องค์การค้าคุรุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม 1, หน้า 136

[25]ประเสริฐ ณ นคร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

[26]องค์การค้าคุรุสภา, ประชุมพงศาวดาร เล่ม 1, หน้าเดียวกัน.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

บทที่ 3

วิวัฒนาการของตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัย

การพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2376 นั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นให้มีการขุดค้น สำรวจ และศึกษาศิลาจารึกในประเทศไทยสืบต่อมา ปัจจุบันมีศิลาจารึกที่พบทั่วประเทศไทยไม่น้อยกว่า 500 หลัก ซึ่งมีทั้งที่จารึกด้วยตัวอักษรไทยภาษาไทย ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงลงมา และที่จารึกด้วยตัวอักษรและภาษาอื่น ตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยขึ้นไป

เท่าที่ได้มีการศึกษาลักษณะตัวอักษร ที่พบในประเทศไทยก่อนสมัยสุโขทัย คือก่อนพ่อขุนรามคำแหงจะทรงคิดประดิษฐ์อักษรไทย เมื่อ พ.ศ. 1826 ปรากฏรูปแบบตัวอักษร 5 ชนิดด้วยกัน คือ อักษรปัลลวะ อักษรขอมโบราณ อักษรมอญโบราณ อักษรเทวนาครี และอักษรหมิพ ตัวอักษรที่พบมากที่สุด ได้แก่ อักษรปัลลวะ อักษรขอมโบราณ และอักษรมอญโบราณ ตามลำดับ ซึ่งตัวอักษรทั้ง 3 ชนิดนี้ เชื่อว่ามีอิทธิพลต่อตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัยเป็นอันมาก จึงนำมากล่าวไว้พอสังเขปดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

<u>อักษรปัลลวะ</u>

เป็นตัวอักษรของอินเดียภาคใต้ ที่ได้พัฒนามาจาก อักษรพราหมี ของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งแพร่หลายเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 9 – 10[1] ในประเทศไทยได้พบตัวอักษรปัลลวะในศิลาจารึกสมัยทวารวดี มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 – 12 พบ

---

[1]คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, <u>ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1</u> (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521), หน้า 1.

[2]หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, <u>ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. 2000</u> (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2522), หน้า 5.

บริเวณภาคกลางของประเทศ ได้แก่ จังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี ราชบุรี และลพบุรี เป็นต้น ระยะแรกตัวอักษรปัลลวะยังคงรักษารูปแบบตัวอักษรที่ใช้อยู่ในอินเดียภาคใต้ แต่ระยะต่อมา ประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 – 15 ลักษณะอักษรปัลลวะได้เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับ และพัฒนากลายมาเป็นตัวอักษรของชาติต่างๆ ในเอเชียอาคเนย์ ในสมัยต่อมา

อักษรขอมโบราณ

เป็นตัวอักษรที่พัฒนารูปแบบมาจาก อักษรปัลลวะ สมัยทวารวดี ปรากฏลักษณะเด่นชัดสมัยขอมเมืองพระนคร (Angkorian Poriod) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 คือได้เปลี่ยนแปลงเส้นตั้งบนหัวอักษรปัลลวะ เป็นหก (หนามเตย) และปรับปรุงวิธีเขียนตัวอักษรให้วิจิตรพิสดารออกไป กลายเป็นเอกลักษณ์ของอักษรขอมโบราณ ซึ่งวิวัฒนาการต่อมาเป็นอักษรขอมสมัยต่างๆ เช่น อักษรขอมจารึก และอักษรขอมหวัด เป็นต้น พบอักษรขอมโบราณในประเทศไทยบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ แต่ไม่พบในภาคเหนือ แสดงว่าอำนาจของขอมแผ่ไปไม่ถึงภาคเหนือของประเทศไทย

อักษรมอญโบราณ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

เป็นตัวอักษรที่พัฒนารูปแบบมาจาก อักษรปัลลวะ สมัยทวารวดี เช่นเดียวกับ อักษรขอมโบราณ แต่อักษรมอญจะดัดแปลงตัวอักษรเป็นตัวเรียบๆ ไม่มีเครื่องประดับหรูหราเหมือนอักษรขอม เนื่องจากมอญมีอำนาจปกครองดินแดนของประเทศไทยอยู่ไม่นาน จึงพบตัวอักษรมอญโบราณเพียงรูปแบบเดียว และพัฒนารูปแบบต่างจากอักษรปัลลวะไปเล็กน้อย พบอักษรมอญโบราณอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 ที่จังหวัดลำพูน อันเป็นที่ตั้งของอาณาจักรหริภุญไชย ประมาณ 10 หลัก

อักษรทั้ง 3 ชนิดดังได้กล่าวมานี้ มีใช้แพร่หลายอยู่ในประเทศไทยก่อนสมัยสุโขทัย ซึ่งตามธรรมชาติของภาษาย่อมมีการปะปนหยิบยืมของกันและกันใช้ ดังที่ Leonard Bloomfield กล่าวไว้ว่า "การยืมภาษาเป็นเรื่องธรรมดาที่สุดในวิชาภาษาศาสตร์ ไม่น่าจะมีภาษาใดที่เป็นอิสระอย่างแท้จริง จากรูปแบบของการยืม"[3]

---

[3] Leonard Bloomfield, Language (New York : Rinehart and Winston, 1933), P. 180.

ดังนั้นเมื่อพ่อขุนรามคำแหงทรงคิดประดิษฐ์อักษรไทย ในปี พ.ศ. 1826 นั้น จึงมีลักษณะคล้ายอักษรของชาติต่างๆในเอเชียอาคเนย์ แต่โดยเหตุที่ชอมเคยมีอำนาจปกครองดินแดนของประเทศไทยอยู่เป็นเวลานาน บรรดานักปราชญ์ทั้งหลายจึงมีความเชื่อโน้มเอียงว่าอักษรไทยได้แบบอย่างมาจากอักษรชอม โดยเฉพาะ ยอร์ช เซเดส์ ผู้เขียนตำรา "ตำนานอักษรไทย" ที่คนไทยได้ศึกษากันมาจนทุกวันนี้ มีความเชื่อว่า อักษรไทยดัดแปลงมาจากอักษรขอมหวัด และอักษรไทยเดิม ที่ดัดแปลงมาจากอักษรมอญโบราณ ดังแผนผังต่อไปนี้

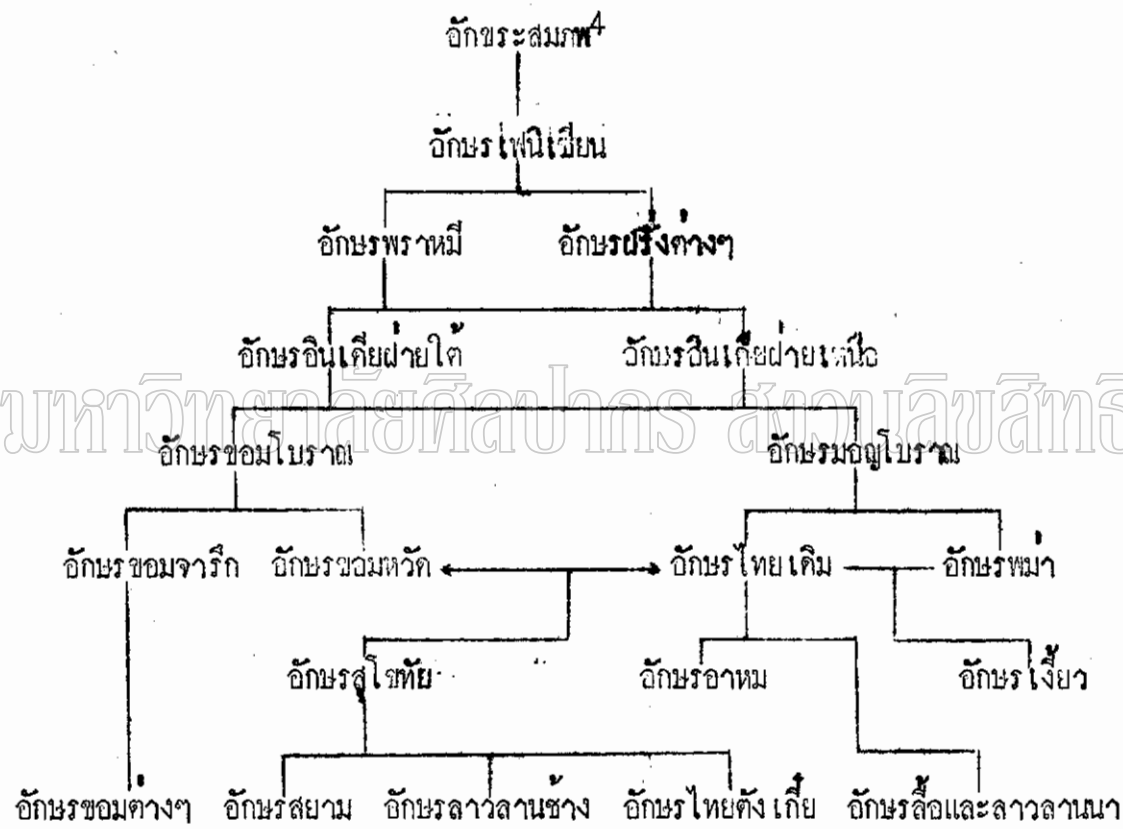

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

---

[4]ยอร์ช เซเดส์, ตำนานอักษรไทย (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 31.

ผู้ที่คล้อยตามความเชื่อของ ยอร์ช เซเดส์ คือ ฉ่ำ ทองคำวรรณ เชื่อว่าพ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษรขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 มาดัดแปลงเป็นแบบอย่างการเขียนอักษรไทย โดยเขียนตำรา "สันนิษฐานเทียบการเขียนอักษรไทยกับอักษรขอมในสมัยพ่อขุนรามคำแหง" แสดงให้เห็นวิธีการดัดแปลงอักษรขอมหวัดแต่ละตัวมาเป็นอักษรไทย[5]

แต่ ขจร สุขพานิช แสดงความเห็นคัดค้านความเชื่อ ที่ว่าอักษรไทยดัดแปลงมาจากอักษรขอม และได้แสดงเหตุผลทางประวัติศาสตร์ประกอบ ว่าอักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้แบบอย่างมาจากอักษรอินเดีย เช่นเดียวกับ ชนชาติจาม เขมร มอญ ไทยใหญ่ และไทยพวกอื่น ซึ่งชนชาติเหล่านี้ได้รับรูปแบบตัวอักษรมาอย่างไร ก็ใช้ไปอย่างนั้น ส่วนพ่อขุนรามคำแหงทรงนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม เช่น เพิ่มเติม พยัญชนะ สระ และสร้างรูปวรรณยุกต์ขึ้นใช้ในภาษาไทย เป็นต้น พยัญชนะ และ สระ ภาษาไทย จึงมีจำนวนมากกว่าชาติอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน โดยเฉพาะ วรรณยุกต์ ภาษาอื่นๆไม่มีใช้[6]

ผู้สนับสนุนความเห็นของ ขจร สุขพานิช คือ ไมเคิล ไรท์ ได้เขียนบทความแสดงความเชื่อว่า อักษรปัลลวะสมัยทวารวดี เป็นต้นกำเนิดของตัวอักษรชาติต่างๆในเอเชียอาคเนย์ และตัวอักษรสมัยสุโขทัย น่าจะพัฒนามาจากอักษรปัลลวะ สมัยทวารวดี ไม่ได้ดัดแปลงมาจากอักษรขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 ที่ ยอร์ช เซเดส์ และ ฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้ สันนิษฐานไว้[7]

เพื่อแสดงให้เห็น วิวัฒนาการของตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัย จึงได้นำตัวอักษรต่างๆ ดังกล่าว มาเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจน โดยแบ่งลักษณะตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัยออกเป็น 5 สมัย ด้วยกัน คือ สมัยพ่อขุนรามคำแหง สมัยพระเจ้าเลอไทย สมัยพระเจ้าลือไทย สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 และ สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

---

[5]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, สันนิษฐานเทียบการเขียนอักษรไทยกับอักษรขอมในสมัยพ่อขุนรามคำแหง (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2509).

[6]ขจร สุขพานิช, "ลายสือไท," ใน ขจร สุขพานิช (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2521), หน้า 95 – 112.

[7]ไมเคิล ไรท์, "ลายสือไทยลายสือที่ไหนกัน," ใน ศิลปวัฒนธรรม (กรุงเทพ – มหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2524), หน้า 10 – 14.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

อักษร ก

อักษรปัลลวะ[8]	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ[9]	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ[10]	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด[11]	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ก ขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 มาดัดแปลงตัดหัก (หนามเตย) ออก แล้วขมวดเส้นกลางเชื่อมต่อกับเส้นหน้าตัวอักษร[12] ดังนี้

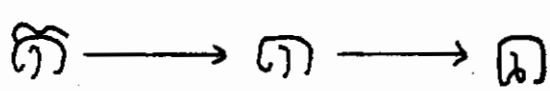

[8,9,10]ข้อมูลจาก ภาพอักษรโบราณ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

[11]ข้อมูลจาก หนังสือเทียบการเขียนอักษรไทยกับอักษรขอมในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ของ ฉ่ำ ทองคำวรรณ

[12]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

แต่ ไมเคิล ไรท์ มีความเห็นว่า อักษร ก สมัยสุโขทัย น่าจะพัฒนามาจากอักษรปัลลวะ สมัยทวารวดี ที่เขียนหวัดหัวหดสั้นเข้าไปในตัวอักษร แล้วเขียนต่อเป็นเส้นเดียวกัน[13] ดังนี้

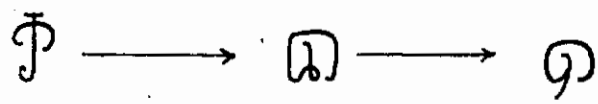

/สมัยพระเจ้าเลอไทย อักษร ก ในจารึกหลักที่ 107 พ.ศ. 1882 ตัวอักษรเปลี่ยนแปลงไป 2 แบบ คือ แบบแรก เส้นหน้าของอักษรที่เชื่อมต่อกับเส้นกลาง ไม่ขมวดเป็นห่วงกลมเหมือนสมัย พ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

ส่วนอีกแบบหนึ่ง เส้นหน้าของอักษรที่เชื่อมต่อกับเส้นกลาง เลื่อนสูงขึ้นเล็กน้อย ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรมีลักษณะเป็นเส้นโค้งตัวกลม เส้นหน้าที่เชื่อมต่อกับเส้นกลาง เลื่อนสูงขึ้น ปลายเส้นกลางยื่นยาวลงมา ดังนี้

จารึกหลักที่ 5 และหลักที่ 8 พ.ศ. 1904 ตัวอักษรกลับมีลักษณะเส้นตรงตัวเหลี่ยมคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

.....

---

[13]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 11 – 12.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สังวนลิขสิทธิ์

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรส่วนใหญ่คล้ายสมัยพระเจ้าลือไทย คือเป็นเส้นโค้งตัวกลม ส่วนสมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรมีลักษณะคล้ายปัจจุบันมากขึ้น เส้นหน้าสั้นลงกลายเป็นรอยหยักเชื่อมต่อเส้นกลาง ส่วนเส้นหลังเขียนยาวลงมาเท่าเส้นกลาง และจากการเขียน ก ปัจจุบัน พออนุมานได้ว่าเส้นหน้าเขียนทับลงบนเส้นกลาง ดังนี้

ก[14]

ทั้งนี้ ยกเว้นจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ที่เส้นบนตัวอักษรมีหยัก ดังนี้

ก

อักษร ข

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	ข		
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	ข		
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	ข		
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	ข		
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	ข	ข	ข
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	ข		
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	ข		
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	ข	ข	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	ข		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

[14]จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ภูมาคผนวก, หน้า 157.

อักษร ข สมัยพ่อขุนรามคำแหง ปรากฏในจารึกหลักที่ 1 พ.ศ. 1835 มี 3 แบบ ด้วยกัน ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ข ขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 มาดัดแปลงวิธีเขียนให้สั้นส่วนของตัวอักษรสวยงามขึ้น[15] ดังนี้

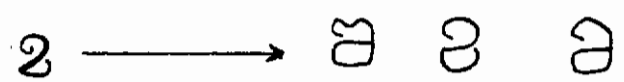

ผู้เขียนมีความเห็นว่า อักษร ข นี้ ทุกชาติในเอเชียอาคเนย์ เขียนคล้ายกัน น่าจะได้แบบอย่างมาจากอักษรปัลลวะด้วยกัน และ ข สมัยพ่อขุนรามคำแหง แบบเดียวเท่านั้นที่คล้าย ข ขอมหวัด ส่วนอีกสองแบบนั้นคล้ายอักษรมอญโบราณมากกว่า

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรมีลักษณะเป็นเส้นตรงตัวเหลี่ยม หยักที่เส้นบนเล็กน้อย ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรเป็นเส้นโค้งตัวกลม คล้ายอักษรขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 คือ ไม่หยักเส้นบน เส้นล่างโค้งมาข้างหน้า แล้วย้อนกลับไปบรรจบด้านนอกของเส้นหลัง ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แต่จารึกหลักที่ 11 พ.ศ. 1904 ตัวอักษรมีลักษณะแปลกออกไป คือ หยักที่เส้นหลัง แล้วเขียนโค้งเข้าข้างใน ดังนี้

---

[15] ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรต่างกันเป็น 2 แบบ คือจารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 กับ จารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 เส้นหลังของตัวอักษรโค้งมาข้างหน้า แล้วย้อนกลับไปบรรจบที่ด้านนอกของเส้นหลัง คล้ายสมัยพระเจ้าลือไทย ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 45 และ 64 พ.ศ. 1935 เส้นหลังตัวอักษรเขียนตรงลงมา ขมวดเข้าด้านในย้อนกลับไปบรรจบที่เส้นหลัง โดยเฉพาะ จารึกหลักที่ 45 เส้นบนหยัก ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่คล้ายสมัยพระเจ้าลือไทย เส้นบนโค้งลง เส้นล่างลากเฉียงมาข้างหน้า แล้วย้อนกลับไปบรรจบด้านนอกเส้นหลัง ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

นอกจาก จารึกหลักที่ 95 พ.ศ. 1942 ที่ตัวอักษรมีลักษณะคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

อักษร ฃ

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	–
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	–
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

ฃ เป็นตัวอักษรที่ พ่อขุนรามคำแหง ทรงคิดประดิษฐ์ขึ้นใช้ในภาษาไทยโดยเฉพาะ ลักษณะคล้าย ข แต่หยักที่เส้นบน และเส้นหลัง ให้ต่างกัน เข้าใจว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจาก ข เพื่อใช้ในคำที่ต่างกัน

ไม่พบตัวอักษรนี้ ในสมัยพระเจ้าเลอไทย และ สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ในสมัยพระเจ้าลือไทย เส้นบนตัวอักษรไม่หยัก เส้นหลังลากเฉียงมาข้างหน้า แล้วย้อนกลับไปบรรจบที่เส้นหลัง เหมือน ข ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พบอักษร ฃ ตัวเดียว ในจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ลักษณะแปลกออกไปที่เส้นหลังไม่หยัก แต่เลื่อนมาหยักที่เส้นล่าง แล้วลากเฉียงขึ้นไปบรรจบตรงมุมในของเส้นหลังดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ค

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พ.ศ. 1935

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1960

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ก ขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 มาดัดแปลง ตัดศก (หนามเตย) ออก แล้วกลับหัวออก[16] ดังนี้

ผู้เขียนมีความเห็นว่า อักษร ก สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีลักษณะคล้ายอักษรมอญโบราณมากกว่า เพราะเป็นเหลี่ยมคล้ายกัน อักษรขอมสมัยต่างๆส่วนมากเป็นเส้นโค้งตัวกลม คล้ายอักษรปัลลวะ ที่เป็นเหลี่ยมแบบอักษรขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 นั้นมีน้อย จึงไม่น่าจะเป็นแบบอย่างอักษรของพ่อขุนรามคำแหงได้

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรยังไม่เปลี่ยนแปลง แต่มีลักษณะเป็นเส้นตรงตัวเหลี่ยมมากกว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่เป็นเส้นโค้งตัวกลม ต่างกับ สมัยพระเจ้าเลอไทย ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 หยักที่เส้นหัวอักษร ดังนี้

---

[16]เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นหน้าหยักเป็นเหลี่ยมรับกับส่วนหัวอักษร ดังนี้

อักษร ค

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	—
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1947	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

เป็นตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหง ทรงคิดประดิษฐ์ขึ้นใช้ในภาษาไทยโดยเฉพาะ ลักษณะคล้าย ค แต่หยักที่เส้นบน เข้าใจว่าพ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจาก ค เพื่อใช้ให้ต่างกัน ไม่พบตัวอักษรนี้ สมัยพระเจ้าเลอไทย

สมัยพระเจ้าลือไทยตัวอักษรเป็นเส้นโค้งตัวกลม นอกจาก จารึกหลักที่ 8 พ.ศ. 1904 เส้นหน้าตัวอักษรหยักเป็นเหลี่ยมรับกับส่วนหัว ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พบตัวอักษรในจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง และสมัยพระเจ้าไสยลือไทย จารึกหลักที่ 10 พ.ศ. 1947 เส้นหน้าตัวอักษรหยักคล้าย ค ในสมัยเดียวกัน

อักษร ฆ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1942	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลงวันลิขสิทธิ์

สมัยพ่อขุนรามคำแหง พบ ฆ ในจารึกหลักที่ 1 พ.ศ. 1835 เพียงที่เดียว และชำรุด มองเห็นเฉพาะเส้นหลังของหัวอักษรเท่านั้น เข้าใจว่าเส้นหน้าคงมีลักษณะเหมือน ฆ สมัยต่อมา ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ฆ ขอมหวัด ราวพ.ศ. 1800 มาดัดแปลงเป็นอักษรของพระองค์[17] ดังนี้

ผู้เขียนมีความเห็นว่า รูปแบบอักษร ฆ ปัลลวะ ขอมโบราณ และ มอญโบราณ ต่างก็มีลักษณะคล้าย กัน อักษร ฆ สมัยพ่อขุนรามคำแหงอาจจะพัฒนามาจาก อักษรปัลลวะ เช่นเดียวกับอักษรต่างๆดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องดัดแปลงมาจาก อักษรขอมหวัดเพียงแบบเดียว

---

[17]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 11

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรมีลักษณะเป็นเส้นตรงตัวเหลี่ยม ส่วนหัวสั้นไม่ย้อยลง ดังนี้

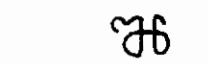

สมัยพระเจ้าลือไทย ส่วนหัวอักษรมีขนาดใหญ่ ปลายเส้นหลังตวัดออกคล้ายอักษรขอมหวัด ดังนี้

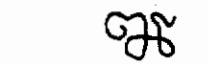

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรยังไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากปลายเส้นหลังตวัดออกเป็นเส้นโค้ง ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พบตัวอักษรในจารึกหลักที่ 95 พ.ศ. 1942 เพียงตัวเดียว ลักษณะไม่เปลี่ยนแปลง ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

<u>อักษร ง</u>

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	

สมัยพระเจ้าเลอไทย พ.ศ. 1882

สมัยพระเจ้าลือไทย พ.ศ. 1900

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พ.ศ. 1935

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1960

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ง ของมหวัค ราว พ.ศ. 1800 มาดัดแปลง กลับเส้นหน้าเป็นเส้นหลัง กลับเส้นบนเป็นเส้นล่าง และกลับเส้นล่างขึ้นเป็นเส้นบน[18] ดังนี้

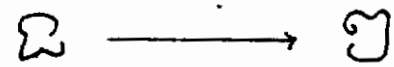

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรมีลักษณะเป็นเส้นตรงตัวเหลี่ยม เส้นล่างตั้งฉากกับเส้นหลัง ซึ่งควัดปลายเฉียงขึ้นเป็นหางอักษร ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่เป็นเส้นโค้งตัวกลม โดยเฉพาะ เส้นล่างโค้งและควัดปลายขึ้น ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 เส้นล่างของอักษรสั้นลง กลายสภาพเป็นหางควัดเฉียงขึ้นคล้ายอักษร ง ปัจจุบัน ดังนี้

---

[18]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรต่างกันเป็น 2 แบบๆ แรก "หัวหยัก" ได้แก่ จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ส่วนหัวอักษรมีขนาดใหญ่และย้อยต่ำลง เส้นหน้า เส้นบน และเส้นหลังหยักกลางทั้งสามด้าน ดังนี้

อีกแบบหนึ่ง "หัวกลม" ได้แก่จารึกหลักที่ 10 พ.ศ. 1947 ส่วนหัวขมวดกลมไปต่อเส้นหลัง แล้วลากเฉียงขึ้นเป็นหางอักษร เหมือนปัจจุบัน ดังนี้

แต่ตัวอักษรในจารึกหลักที่ 49 พ.ศ.1960 มีลักษณะแปลกออกไปเล็กน้อย คือส่วนหัวโค้งต่อเส้นหลังซึ่งควัดปลายขึ้น ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

<u>อักษร จ</u>

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	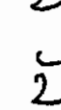
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	

สมัยพระเจ้าลือไทย พ.ศ. 1900

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พ.ศ. 1935

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1960

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร จ ขอมหวัด มาดัดแปลงเขียนเส้นบนต่อกับเส้นหลัง แล้วควัดปลายขึ้น[19] ดังนี้

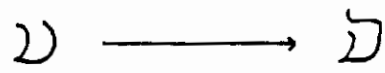

ไมเคิล ไรท์ เชื่อว่า อักษร จ สมัยสุโขทัย พัฒนามาจาก อักษรปัลลวะ สมัยทวารวดี ที่เขียนเส้นบนหัวอักษรแยกห่างจากกัน[20] ดังนี้

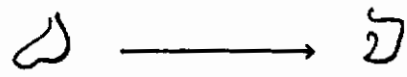

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ผู้เขียนมีความเห็นเช่นเดียวกับ ไมเคิล ไรท์ เพราะอักษร จ ปัลลวะ ที่พบในจารึกสมัยทวารวดี ส่วนใหญ่มีลักษณะคล้าย จ สมัยพ่อขุนรามคำแหง มากกว่าอักษรขอมหวัด โดยเฉพาะ จารึกหลักที่ 56 พ.ศ. 1304[21] พบที่เนินสระบัว จังหวัดปราจีนบุรี ดังนี้

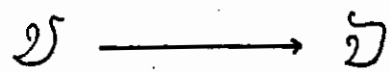

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ส่วนล่างโค้ง และปลายเส้นบนยาวกว่า ดังนี้

---

[19]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

[20]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

[21]ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3, หน้า 110.

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่เป็นเส้นโค้งตัวกลม นอกจากจารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 ตัวอักษรเป็นเหลี่ยมและเส้นล่างหยัก ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรคล้ายสมัยพระเจ้าลือไทย คือ เป็นเส้นโค้งตัวกลม ที่แปลกออกไป ได้แก่จารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 ตัวอักษรเป็นเส้นตรงตัวเหลี่ยม ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นล่างอักษรโค้งกว้างขึ้น และหยักที่เส้นหลัง ดังนี้

และในจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ตัวอักษรแปลกกว่าทุกหลักที่พบในจารึกสมัยสุโขทัย คือ เส้นล่างหายไปเพราะเขียนส่วนหัวต่อกับเส้นหลังโดยตรง และเส้นบนตวัดสูงขึ้น ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

<u>อักษร ฉ</u>

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	–

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ในจารึกหลักที่ 11 พ.ศ. 1904 ตัวอักษร เป็นเหลี่ยม โดยเฉพาะส่วนหัวย้อยต่ำลงมา ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรจารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 คล้ายจารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 แต่จารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 เส้นหน้าตรง เส้นหลังลากเฉียงขึ้นไปชนกับเส้นหลัง ส่วนเส้นบนโค้งลงแล้วควัดปลายขึ้นเล็กน้อย ดังนี้

แต่จารึกหลักที่ 46 พ.ศ. 1947 ตัวอักษรกลับไปคล้ายอักษรขอมหวัด คือ ส่วนล่างของเส้นหน้าชนวดต่อเข้ากับเส้นหลัง ซึ่งหยักกลาง เส้นบนโค้งปกตัวอักษรลงมา ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 เส้นล่างมีระดับสูงแค่ชนวดที่เส้นหลังแคบลง เส้นบนลากยาวและสูงขึ้นไปมากกว่าสมัยอื่น ดังนี้

อักษร ช

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

น่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ช ขอมหวัด ราว พ.ศ.1800 มาดัดแปลงเขียนเส้นล่างกลับขึ้นเป็นเส้นบน กลับเส้นบนลงเป็นเส้นล่าง เปลี่ยนเส้นหน้าเป็นเส้นหลัง **เชียนชีด** (ไส้)ไว้เหมือนเดิม[23] ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ผู้เขียนมีความเห็นว่า เส้นบนของอักษรปัลลวะหยักกลางอยู่แล้ว ถ้าแปลงชีด (ไส้) เชื่อมต่อเส้นหลัง ซึ่งลากจากเส้นบนลงมาต่อกับเส้นล่าง จะเป็นอักษร ช สมัยพ่อขุนรามคำแหง สะดวกกว่าการจะดัดแปลงมาจากอักษร ช ขอมหวัดมาก ดังนี้

สมัยพระเจ้าเลอไทย เส้นล่างของอักษรโค้งเข้าข้างใน แล้วลากผ่านเส้นหลังออกไป คล้ายเป็นชีด (ไส้) สมัยพ่อขุนรามคำแหง

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรต่างกันหลายลักษณะ คือ จารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) จารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 และ จารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1904 ตัวอักษรมีลักษณะเดียวกัน เส้นหลังโค้งเฉียงมาข้างหน้า แล้วลากย้อนกลับไปบรรจบเส้นหลัง ตวัดปลายออกเล็กน้อย

---

[23]น่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

คล้ายขีด (ไส้) ที่เส้นหลัง แต่เส้นบนตัวอักษร จารึกหลักที่ 3 ไม่หยักกลาง ดังนี้

จารึกหลักที่ 8 พ.ศ. 1911 กับ จารึกหลักที่ 62 พ.ศ.1913 ตัวอักษรคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง เส้นหลังตรง เส้นล่างโค้งเข้าข้างในไปบรรจบที่เส้นหลัง ขีด (ไส้) ที่เส้นหลังโค้งลง ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 7 และ 11 พ.ศ. 1904 ตัวอักษรคล้ายสมัยพระเจ้าลือไทย คือ เส้นล่างโค้งเข้าข้างใน ลากผ่านเส้นหลังออกไป คล้ายขีด (ไส้) ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรมีลักษณะคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย นอกจากจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 ตัวอักษรคล้ายจารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1904 แต่หยักที่เส้นล่าง ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พบตัวอักษรแตกต่างกันเป็น 3 แบบๆแรก จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นส่วนหัวอักษรเป็นเหลี่ยมลากโค้งมาข้างหน้า เส้นล่างโค้งไปต่อเส้นหลัง ขีด (ไส้) โค้งหงายขึ้น ดังนี้

แต่ใน จารึกหลักที่ 10 พ.ศ. 1947 หัวอักษรและเส้นล่างหยัก เส้นหลังตรงขึ้นสัมผัสเส้นหน้า แล้วตวัดเป็นเส้นโค้งหงายออกไป ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ตัวอักษรแปลกกว่าจารึกอื่นๆ คือเส้นหัวอักษรโค้งต่อกับเส้นหลัง และเส้นล่าง เป็นเส้นเดียวกัน แล้วลากเฉียงผ่านเส้นหลังตรงบุมบน ยาวออกไปคล้ายหาง ช ปัจจุบัน ดังนี้

อักษร ช

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1942	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เป็นตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหง ทรงประดิษฐ์ขึ้นใช้ในภาษาไทยโดยเฉพาะ เข้าใจว่าทรงดัดแปลงมาจาก ช ซึ่งต่างกันตรงหยักที่เส้นล่าง เท่านั้น ดังนี้

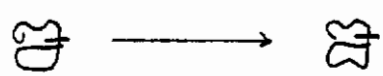

สมัยพระเจ้าเลอไทย มีลักษณะเป็นเส้นตรงตัวเหลี่ยม เส้นล่างหยักลากตรงขึ้นผ่านเส้นหลังออกไปคล้าย ขีด (ไส้) สมัยพ่อขุนรามคำแหง

สมัยพระเจ้าลือไทย พบในจารึก 2 หลัก ได้แก่ จารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 มีลักษณะคล้าย ช แต่หัวหยักโค้งมาข้างหน้า แล้วย้อนกลับ เป็นมุมแหลมไปบรรจบที่เส้นหลัง ตวัดปลายออกเล็กน้อย ส่วนจารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1905 ที่เส้นล่างหยักกลาง ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรในจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 ลักษณะคล้าย จารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1904 แต่จารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ขีด(ไส้) โค้งหงายขึ้น ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พบตัวอักษรในจารึก 2 หลัก คือจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ลักษณะคล้าย ช แต่หัวหยัก ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 95 พ.ศ. 1942 ตัวอักษรกลับคล้าย สมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ขีด (ไส้) โค้งคว่ำลง ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ฌ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	–
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	–
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	–
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พ.ศ. 1935 –

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1955 –

อักษร ฆ นี้ มีในจารึกสมัยสุโขทัยเพียงตัวเดียว คือ จารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) ลักษณะคล้ายกับ ฆ สมัยเดียวกัน แต่หัวอักษรย้อยต่ำลง หยักที่เส้นหน้าและเส้นหลัง ดังนี้

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ฆ ขอมหวัดมาดัดแปลงเขียนต่อกันเป็นเส้นเดียว คือเขียนหัวหยักทั้งเส้นหน้าและเส้นหลัง แล้วตวัดปลายออกไปเล็กน้อย[24] ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ญ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	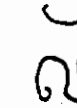

---

[24]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1947	

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ญ ขอมหวัด มาดัดแปลง ตัดเชิง (ตีน) ออกเปลี่ยนเส้นหลังมาขมวดที่ปลายแล้วควัดลง[25] ดังนี้

สมัยพระเจ้าเลอไทย หยักที่เส้นล่างของอักษร ปลายเส้นหลังหักเข้าข้างใน และมีเชิง (ตีน) คล้ายอักษรขอมหวัด และมีตลอดมาจนปัจจุบัน ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรแตกต่างกันหลายแบบ ในจารึกหลักที่ 2,3,5,7 เส้นล่างตัวอักษรไม่หยัก แต่จารึกหลักที่ 8,11,62 เส้นหลังหยักคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรที่แปลกออกไป ได้แก่จารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 หยักที่เส้นบนคล้ายอักษรขอมหวัด ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรส่วนใหญ่คล้ายกัน คือเส้นล่างไม่หยัก และจารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 เส้นหน้าหยัก และควัดปลายเส้นหลังออก ดังนี้

---

[25]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

และจารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 หยักที่เส้นหน้าและเส้นบนของตัวอักษร ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย อักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากจารึกหลักที่ 46 พ.ศ. 1947 ปลายเส้นหลังขมวดเข้าข้างใน คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่มีเชิง (ตีน) ดังนี้

อักษร ฏ

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	—
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	—
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	—

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เป็นตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหง ทรงคิดประดิษฐ์ขึ้นใช้ในภาษาไทยโดยเฉพาะ ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจาก อักษร ฏ ชฎามหวัก โดยกลับเส้นหน้าเป็นเส้นหลัง กลับเส้นบนเป็นเส้นล่าง[26] ดังนี้

---

[26]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว พบตัวอักษรในจารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 และจารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1904 เปลี่ยนแปลงลักษณะเล็กน้อย ที่เส้นหลังลากเฉียงมาข้างหน้า แล้วตวัดขึ้น ดังนี้

อักษร ฏ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	–
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	–
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1942	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจาก ฏ ขอมหวัด โดยกลับเส้นหน้าเป็นเส้นหลัง เช่นเดียวกับ ฏ [27] ดังนี้

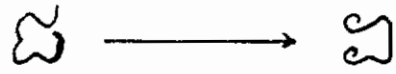

---

[27] ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

ไม่พบตัวอักษร ฏ ในสมัยพระเจ้าเลอไทย และ สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 สมัยพระเจ้าลือไทย จารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 ตัวอักษรเปลี่ยนแปลงตรงเส้นบน สั้นกว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

แต่จารึกหลักที่ 8 พ.ศ. 1911 ลักษณะแปลกออกไป ที่เส้นล่างไม่หยัก และปลายเส้นขมวดลง ดังนี้

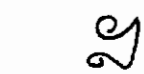

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ลักษณะคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ปลายเส้นบนตวัดขึ้นน้อยกว่า ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ฏ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	–
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	–
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พ.ศ. 1935 -

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1960 -

อักษร ฐ พบในจารึกสมัยสุโขทัยเพียง 2 หลัก ได้แก่ จารึกหลักที่ 1 พ.ศ. 1835 และจารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 สมัยพ่อขุนรามคำแหง อักษรมี 2 แบบ ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำ ฐ ขอมหวัด มาดัดแปลงโดย กลับด้านหน้าเป็นด้านหลัง เปลี่ยนเส้นระคับ (เส้นนอน) เป็นเส้นตรง ฐาน (ตีน) เปลี่ยนมาเป็นเส้นล่าง แล้วลากต่อเป็นเส้นหลัง แปลงเส้นหยักข้างล่างเป็นเส้นตรง ลากขึ้นไปตวัดปลายเฉียง[28] ดังนี้

ส่วนอีกแบบหนึ่ง เข้าใจว่าพ่อขุนรามคำแหง ทรงปรับปรุงขึ้นภายหลัง โดยเขียนติดต่อกันเป็นเส้นเดียว เพื่อความสะดวกในการเขียน

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรมีลักษณะโค้งกลม เส้นหลังสั้นลง เส้นบนโค้งขมวดผ่านเส้นหลังขึ้นไป ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ฑ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	

---

[28] ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

อักษร ฑ ไม่พบในจารึกสมัยสุโขทัย ฉ่ำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า พบในสมุดไทย มีลักษณะคล้ายอักษรปัจจุบัน[29] ดังนี้

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ฑ มอญโบราณ คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง มากที่สุด หากตัดแปลงเส้นล่างให้สูงขึ้นไป จะเป็น ฑ อย่างไรก็ตาม รูปแบบอักษรปัลลวะ อักษรขอมโบราณ และอักษรมอญโบราณ ต่างก็อาจจะพัฒนามาเป็นอักษร ฑ ของไทยได้ ดังนี้

อักษร ฒ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	–

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

อักษร ฒ ไม่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย แต่ปรากฏอยู่ในสมุดไทย มีลักษณะคล้ายสมัยปัจจุบัน[30] ดังนี้

ผู้เขียนได้สำรวจตัวอักษรปัลลวะ และอักษรขอมโบราณ ที่พบในประเทศไทยก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ไม่พบอักษร ฒ พอที่จะพัฒนารูปแบบมาเป็นอักษร ฒ ที่ปรากฏในสมุดไทยได้เลย

---

[29] เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

[30] เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

อักษร ฌ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	–
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1947	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ฌ สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีลักษณะคล้ายอักษร ฌ ปัจจุบัน เพียงแต่ส่วนหัวขมวดผ่านเส้นน้ำออกไป และปลายเส้นหลังหักเข้าข้างในเล็กน้อย ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ฌ ขอมหวัด มาดัดแปลงโดยตัดเส้นหลังออก แปลงเส้นล่างซึ่งขอมเขียนหยักมาขมวดเข้ากับเส้นกลาง แล้วลากขึ้นไปหักปลายเข้า[31] ดังนี้

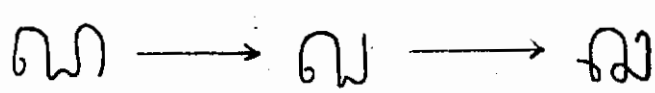

---

[31]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดียวกัน หน้า 22.

ผู้เขียนมีความเห็นว่า . ฌ ของสมัยต่างๆ และ มอญโบราณ นั้น คัดแปลงเป็นอักษรไทยยากกว่า ฌ ปัลลวะ คือถ้าตัดเส้นหลังออก ลากเส้นลงมาแปลงเป็นอักษร ฌ สมัยพ่อขุนรามคำแหงได้ง่ายกว่า ดังนี้

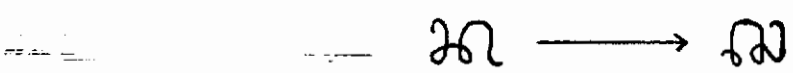

จึงอาจกล่าวได้ว่า ทั้งอักษรของสมัยต่างๆ อักษรมอญโบราณ และอักษรไทย ต่างก็ได้แบบอย่างจากอักษรปัลลวะด้วยกัน แต่พัฒนารูปแบบต่างกันไป

สมัยพระเจ้าเลอไทย ไม่พบอักษร ฌ สมัยพระเจ้าลือไทย อักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากตวัดปลายเส้นหลังออกไปคล้าย ร ปัจจุบัน ในจารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 ตัวอักษรมีลักษณะแปลกกว่าจารึกหลักอื่น คือเส้นหน้าหยัก ขมวดที่เส้นกลางเลื่อนไปขมวดที่เส้นหลัง คล้ายปัจจุบันมาก ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษร เปลี่ยนแปลงเล็กน้อยในจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 เส้นหน้าไม่หยัก คล้ายจารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 แต่ปลายเส้นหลังตวัดออกไม่เหมือนกัน ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 มีหยักที่เส้นหน้าและเส้นบน ของตัวอักษร ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 46 พ.ศ. 1947 ตัวอักษรคล้ายจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 แต่ส่วนหน้าเล็กกว่าเท่านั้น

อักษร ก

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

เป็นตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหง ทรงคิดประดิษฐ์ขึ้นใช้ในภาษาไทยโดยเฉพาะ ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ต ขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 มาดัดแปลงตัดหัก (หนามเตย) ออก [32] ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แต่ ไมเคิล ไรท์ เชื่อว่าอักษร ก สมัยพ่อขุนรามคำแหง พัฒนารูปแบบมาจากอักษร ปัลลวะ สมัยทวารวดี ที่เส้นหัวหกสั้นเข้าไปในตัวอักษร ไม่จำเป็นต้องดัดแปลงมาจากอักษร ต ขอมหวัด ซึ่งพัฒนาร่วมกันมาแต่อย่างใด[33] ดังนี้

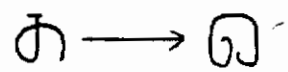

อักษร ก ปรากฏในจารึกทุกหลัก ลักษณะส่วนใหญ่คล้ายกัน มีที่แตกต่างกันไปเล็กน้อย คือ

---

[32]เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

[33]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้า 14.

สมัยพระเจ้าเลอไทย มีลักษณะเป็นเส้นตรงตัวเหลี่ยม แต่สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่เป็นเส้นโค้งตัวกลม สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 จารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 ปลายเส้นหลังตัวอักษร ขมวดเข้าข้างในมากกว่าจารึกหลักอื่น ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรที่แปลกออกไป ในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 หยักที่เส้นหน้า ดังนี้

และจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ตัวอักษรคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย ปลายเส้นหลังหักเข้าข้างในเล็กน้อย ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ต

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พ.ศ. 1935 ๓ ๓

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1960 ๓

อักษร ต ต่างกับอักษร ต ที่เส้นบนมีหยักเท่านั้น ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจากอักษร ต ขอมหวัด โดยตัดศก (หนามเตย) ออก แล้วเขียนหยักที่เส้นบน[34] ดังนี้

ต ⟶ ๓

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรมีลักษณะเป็นเส้นตรงตัวเหลี่ยม แต่สมัยพระเจ้าลือไทยตัวอักษรเป็นเส้นโค้งตัวกลม นอกจาก จารึกหลักที่ 7 และ 8 พ.ศ. 1904 ที่เส้นหน้าหยักเข้าเล็กน้อย ดังนี้

๓

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรยังมีลักษณะเส้นโค้งตัวกลม สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรยังไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ตัวอักษรเป็นเหลี่ยม ที่เส้นหน้าและเส้นหลังหยัก ดังนี้

๓

---

[34]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 23.

อักษร ถ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ถ สมัยพ่อขุนรามคำแหง ลักษณะคล้ายอักษร ถ แต่หัวต่ำกว่า ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจาก อักษร ถ ขอมหวัดโดยเขียนเป็นเส้นตั้งขึ้น[35] ดังนี้

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่หัวสั้นกว่า สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรเป็นเส้นโค้งตัวกลม ที่แปลกออกไป ได้แก่จารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 ตัวอักษรคล้าย ถ ปัจจุบัน คือหยักที่เส้นหน้า แต่ปลายเส้นหลังขมวดเข้าข้างใน ดังนี้

---

[35] เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง จารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 ตัวอักษรคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย แต่ปลายเส้นหลังควัดเฉียงขึ้น ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรที่แปลกออกไป ในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ตัวอักษรคล้ายปัจจุบัน เส้นบนโค้ง แต่เส้นหลังหยัก ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ตัวอักษรคล้ายจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 แต่เส้นบนหยัก และปลายเส้นหลังไม่หักเข้าข้างใน ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ท

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	

สมัยพระเจ้าลือไทย พ.ศ. 1900

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พ.ศ. 1935

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1960 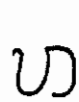

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ท ขอมหวัด มาดัดแปลงเขียนเป็นอักษรของพระองค์ โดยดัดเส้นบนออก แล้วแปลงส่วนล่างเป็น ท[36] ดังนี้

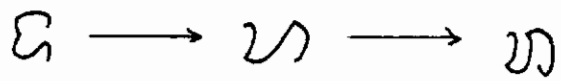

ไมเคิล ไรท์ เชื่อว่า ท สมัยพ่อขุนรามคำแหง พัฒนามาจากอักษรปัลลวะ สมัยหวารวดีโดยตรง เพราะสะดวกกว่าที่จะดัดแปลงมาจากอักษรขอมหวัดมาก[37] ดังนี้

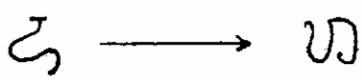

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรไม่เปลี่ยนแปลง แต่มีลักษณะเป็นเส้นตรงตัวเหลี่ยมมากกว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย ส่วนใหญ่ตัวอักษรจะมีลักษณะเป็นเส้นโค้งตัวกลม ที่แตกต่างไปเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1904 ปลายเส้นหลังโค้งเกือบถึงเส้นกลาง และไม่หักปลายเข้าเหมือนจารึกหลักอื่น ดังนี้

---

[36] เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

[37] ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้า 14.

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากส่วนล่างระหว่างเส้นหน้ากับเส้นกลาง มีลักษณะเป็นเหลี่ยม และปลายเส้นหลังขมวดเข้ามากกว่าจารึกหลักอื่น ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นหน้าโค้งมาข้างหน้าเป็นมุมแหลมกับเส้นกลาง แล้วลากเป็นมุมแหลมเป็นเส้นหลังลงมา ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ช่วงห่อระหว่าง เส้นหน้ากับเส้นกลาง โค้งมน เส้นหลังแยกห่างออกไป และไม่หักปลายขึ้น ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ข

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	

สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

อักษร ข สมัยพ่อขุนรามคำแหง สันนิษฐานว่า คัดแปลงมาจากอักษร ข ขอมหวัด ด้วยวิธีแปลงเส้นนอนเป็นเส้นตั้ง แล้วลากเส้นเชื่อมต่อรอยหยักของเส้นตั้ง ทั้งสองเข้าด้วยกัน[38] ดังนี้

ไมเคิล ไรท์ มีความเชื่อว่า ข สมัยพ่อขุนรามคำแหง พัฒนามาจากอักษรปัลลวะ สมัยทวารวดีโดยตรง เพราะง่ายกว่าการคัดแปลงมาจาก อักษรขอมหวัด[39] ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ผู้เขียนมีความเห็นเหมือน ไมเคิล ไรท์ เพราะจากการได้ศึกษาลักษณะอักษรขอมสมัยต่างๆ ที่พบก่อนสมัยสุโขทัย พบว่าอักษร ข ส่วนใหญ่ จะเป็นรูปสามเหลี่ยม เช่นเดียวกับอักษรปัลลวะ และไม่พบ ข ขอมหวัดที่มีลักษณะจะคัดแปลงมาเป็นอักษร ข สมัยสุโขทัยได้ง่ายๆ

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรไม่เปลี่ยนแปลง สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรที่แปลกออกไป ในจารึกหลักที่ 8 พ.ศ. 1911 ปลายเส้นบนด้านซ้ายไม่หักเข้าข้างใน ดังนี้

---

[38]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 26.

[39]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้า 14.

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรในจารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 เปลี่ยนแปลงเล็กน้อย คือ ส่วนล่างของตัวอักษรมีลักษณะเป็นเหลี่ยม ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรมีลักษณะแตกต่างกันเป็น 3 แบบ คือ จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นบนด้านขวาของตัวอักษรหยัก เส้นบนด้านซ้ายโค้งขึ้นไป ส่วนล่างมีลักษณะเป็นเหลี่ยมทั้งสองข้าง ดังนี้

จารึกหลักที่ 46 พ.ศ. 1947 ปลายเส้นบนด้านขวาขมวดเข้าข้างใน เส้นบนด้านซ้ายโค้งยาวขึ้นไป ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 เส้นบนหยักลากโค้งลงมาแล้วตวัดเฉียงออกไปคล้ายเลข 2 ไทยตั้งอยู่บนฐาน ดังนี้

<u>อักษร น</u>

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	

อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร น ขอมหวัดซึ่งมีลักษณะเป็นเส้นนอนสองเส้น มาดัดแปลงเขียนเป็นเส้นตั้ง[40] ดังนี้

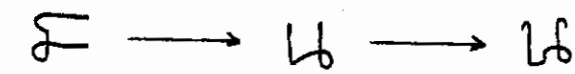

สมัยพระเจ้าเลอไทย เส้นหน้าตัวอักษรโค้งเป็นมุมเหลี่ยมกับเส้นล่าง ซึ่งโค้งไปขมวดต่อเส้นหลัง

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่คล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย นอกจากจารึกหลักที่ 11 พ.ศ. 1904 ปลายเส้นหลังตวัดออกไปคล้าย ร ดังนี้

จารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 ตัวอักษรไม่มีหัว เส้นหน้าตรง และปลายเส้นหลังหักเฉียงลง ดังนี้

---

[40] ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 27.

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ลักษณะทั่วไปของอักษรไม่เปลี่ยนแปลง ที่แปลกออกไปได้แก่จารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 เส้นหน้าโค้งมาข้างหน้าต่อกับเส้นล่างเป็นมุมแหลม ปลายเส้นหลังควักเฉียงขึ้นไป ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรที่เปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ตัวอักษรคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย แต่เส้นล่างหักเป็นเหลี่ยมคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 เส้นหน้าเขียนตรงลงมา เส้นล่างโค้งขมวดกับเส้นหลังแคบกว่าจารึกหลักอื่น ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร บ

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

เป็นตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหง ทรงคิดประดิษฐ์ขึ้นใช้ในภาษาไทยโดยเฉพาะ ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจาก อักษร ป ขอมหวัด โดยตัดเส้นบนออก[41] ดังนี้

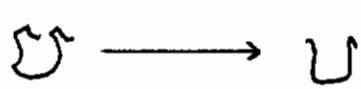

ผู้เขียนมีความเห็นว่า บ สมัยสุโขทัย คล้ายอักษรมอญโบราณ อักษรขอมโบราณ และอักษรปัลลวะ มากกว่าอักษร ป ขอมหวัด ซึ่งมีลักษณะเป็นเส้นโค้งตัวกลม อักษร บ สมัยสุโขทัย น่าจะพัฒนารูปแบบร่วมกับ อักษร ป ขอมโบราณ และ มอญโบราณ มาโดยตลอด ดังนี้

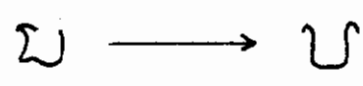

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง นอกจากส่วนหัว และปลายเส้นหลังหักลงมากกว่า ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าลือไทย เส้นล่างตัวอักษรมีลักษณะโค้ง โดยเฉพาะจารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 เส้นหน้าโค้งมาข้างหน้าเป็นมุมป้านกับเส้นล่าง ปลายเส้นหลังหักลงมากกว่าจารึกหลักอื่น ดังนี้

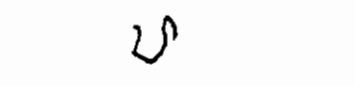

ซึ่งลักษณะเช่นนี้เห็นเด่นชัดในสมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2 จารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 ตัวอักษรคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

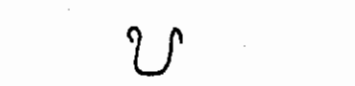

---

[41] เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 95 พ.ศ. 1942 เส้นล่างของอักษรเฉียงขึ้นไปเป็นเส้นหลัง ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 หัวอักษรเฉียงขึ้น ปลายเส้นหลังไม่ควัดออกเหมือนจารึกหลักอื่น ดังนี้

อักษร ป

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

อักษร ป คืออักษร บ ที่ต่อหางขึ้นไป เข้าใจว่าพ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจากอักษร ป ขอมหวัด เช่นเดียวกับ บ แต่ขมวดปลายเส้นหลังเป็นหางขึ้นไป ดังนี้

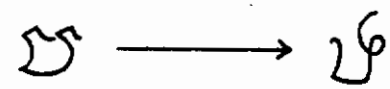

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ปลายหางขมวดโค้งมาข้างหน้ามากกว่า ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรที่เปลี่ยนแปลงไป คือ จารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1904 มีลักษณะคล้ายอักษร บ มีเส้นโค้งชี้ขึ้นไปที่ปลายเส้นหน้าและหลัง ดังนี้

ในจารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 ตัวอักษรคล้าย บ ขมวดเข้าข้างในที่ปลายเส้นหลังตวัดขึ้น ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สังวนลิขสิทธิ์

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง ที่แปลกออกไปเล็กน้อย คือ จารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 หางอักษรตวัดเฉียงขึ้นไม่ขมวดกับปลายเส้นหลัง ดังนี้

จารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 หางอักษรที่ขมวดต่อกับปลายเส้นหลัง ยาวกว่าจารึกหลักอื่น ดังนี้

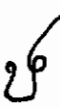

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรที่เปลี่ยนแปลงในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 หางอักษรมีลักษณะคล้าย เครื่องหมายทัณฑฆาต (์) ขมวดหัวแยกห่างขึ้นไปบนตัวอักษร ดังนี้

จารึกหลักที่ 10 และ 46 พ.ศ. 1947 หางอักษรควัดเฉียงขึ้นไป ไม่ขมวดต่อกับเส้นหลัง คล้ายจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 โดยเฉพาะจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 หางอักษรเขียนแยกห่างออกไป ดังนี้

อักษร ฆ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	—
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

นำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ผ ขอมหวัด มาดัดแปลงตัดเส้นบนออก แล้วหักปลายเส้นหน้าเข้าเล็กน้อย[42] ดังนี้

ไมเคิล ไรท์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า อักษรขอมสมัยต่างๆได้แบบอย่าง อักษรปัลลวะ อักษรสมัยสุโขทัยไม่จำเป็นต้องดัดแปลงมาจากอักษรขอมหวัด อาจจะพัฒนารูปแบบมาจากอักษรปัลลวะโดยตรง[43]

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ผ สมัยพ่อขุนรามคำแหง น่าจะพัฒนามาจากอักษรปัลลวะซึ่งสะดวกกว่าอักษรขอมหวัด ดังนี้

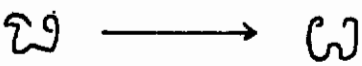

สมัยพระเจ้าเลอไทย เส้นหน้าตัวอักษรหยัก ปลายเส้นหลังขมวดเข้าข้างในเหมือนอักษรปัลลวะ ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าลือไทย ปลายเส้นหลังตัวอักษรส่วนใหญ่จะตวัดออก คล้ายหัวอักษรปัลลวะ นอกจากจารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) จารึกหลักที่ 5 และ 7 พ.ศ. 1904 ปลายเส้นหลังหักเข้าเล็กน้อย คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ในจารึกหลักที่ 11 พ.ศ. 1904 เส้นหน้ามีหยัก ดังนี้

---

[42]เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

[43]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้า 14.

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 และ สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่ตัวอักษรไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 ตัวอักษรกลับคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ปลายเส้นหลังหักเข้ามากกว่าเล็กน้อย ดังนี้

จารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ตัวอักษรคล้ายปัจจุบันมากที่สุด คือเส้นหน้าไม่หยักและปลายเส้นหลังไม่ตวัดออก ดังนี้

อักษร ฝ

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	–
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

อักษร ฝ เป็นตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหง ทรงคิดประดิษฐ์ขึ้นใช้ในภาษาไทยโดยเฉพาะลักษณะคล้าย ผ ขมวดปลายเส้นหน้าและหลังขึ้นไป ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจาก ผ ขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 ซึ่งเขียนเป็นสองเส้น โดยตัดเส้นบนออก ขมวดที่ปลายเส้นทั้งสองตวัดขึ้นไป[44] ดังนี้

---

[44]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 29.

ไม่พบอักษร ฝ ในสมัยพระเจ้าเลอไทย สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรเปลี่ยนแปลงไปเป็น 3 แบบ คือ จารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) จารึกหลักที่ 7 และ 8 พ.ศ. 1904 ตัวอักษรคล้ายปัจจุบัน แต่หางขมวดขึ้นไปคล้าย ป สมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

จารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1904 ตัวอักษรมีลักษณะคล้าย ฝ ปัจจุบัน แต่มีขีดเฉียงคล้ายเครื่องหมาย ทัณฑฆาต (์) ที่เส้นหน้าและเส้นหลัง คล้ายอักษร ป ในหลักเดียวกัน ดังนี้

จารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 หลักที่ 11 พ.ศ. 1904 ตัวอักษรมีหยักที่เส้นหน้า ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แต่จารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 ปลายเส้นหลังขมวดเข้าข้างในตวัดขึ้น คล้ายอักษร ป ในจารึกหลักเดียวกัน ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรแปลกออกไปในจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 ลักษณะคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่หัวอักษรไม่ขมวดขึ้นไป ดังนี้

และจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 เส้นหน้าหยัก แต่ปลายเส้นหลังตวัดเฉียงขึ้นไป ไม่ขมวดเหมือนจารึกหลักอื่น ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรต่างกัน 2 ลักษณะ จารึกหลักที่ 95 พ.ศ. 1942 และจารึกหลักที่ 46 พ.ศ. 1947 ลักษณะคล้ายจารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 คือเส้นหน้าหยัก ดังนี้

แต่จารึกหลักที่ 10 พ.ศ. 1947 และ จารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 เส้นหน้าไม่หยัก และปลายเส้นหลังควัดเฉียงขึ้นไป ดังนี้

อักษร พ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	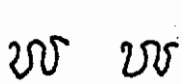

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1960

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร พ ของขอมหวัด มาดัดแปลงตัดเส้นบนออก แล้วหยักที่เส้นล่างให้สูงเท่ากับเส้นบน[45] ดังนี้

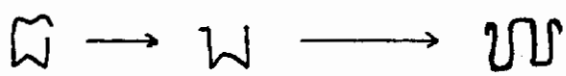

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรมีลักษณะเป็นเส้นโค้งตัวกลม สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่คล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย นอกจากจารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) ที่ตัวอักษรเป็นเหลี่ยม คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

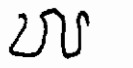

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง มีแปลกออกไปเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 เส้นหน้าโค้งมาข้างหน้า หักเป็นมุมเหลี่ยมกับเส้นกลาง ปลายเส้นหลังตวัดออก ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

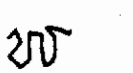

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นล่างมีลักษณะเป็นเหลี่ยม ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ตัวอักษรเป็นเส้นตรงคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ปลายเส้นหลังไม่ตวัดออก ดังนี้

---

[45] เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

อักษร ฟ

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	—

อักษร ฟ เป็นตัวอักษรที่พ่อขุนรามคำแหง ทรงคิดประดิษฐ์ขึ้นใช้ในภาษาไทยโดยเฉพาะ เข้าใจว่าทรงดัดแปลงมาจากอักษร พ โดยวิธีเดียวกับอักษร ฝ คือขมวดที่ปลายเส้นทั้งสองข้างขึ้นไป ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรมีลักษณะเส้นตรงตัวเหลี่ยม ไม่ขมวดที่หัวอักษร และปลายเส้นหลังตวัดโค้งขึ้นไป ไม่ขมวดเหมือนสมัยพ่อขุนรามคำแหง

สมัยพระเจ้าลือไทย เส้นอักษรโค้ง ปลายเส้นหลังขมวดขึ้นไปคล้ายอักษร ป และ ฝ ดังกล่าวมาแล้ว ตัวอักษรที่เปลี่ยนแปลงแปลกออกไป ในจารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1904 มีลักษณะคล้ายอักษร พ สมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่เส้นหน้าและหลังมีขีดโค้งแยกห่างออกไป เหมือนอักษร ป และ ฝ ในจารึกหลักเดียวกัน ดังนี้

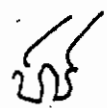

ส่วนจารึกหลักที่ 8 พ.ศ. 1904 ปลายเส้นหลังโค้งเฉียงขึ้นคล้ายอักษร ฝ ในหลักเดียวกัน ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ลักษณะคล้ายจารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1904 พบอักษร ฟ ตัวเดียวในจารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 แต่ขีดที่เส้นหลังขมวดเชื่อมต่อกับปลายขึ้นไป ดังนี้

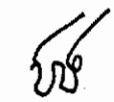

ไม่พบตัวอักษรนี้ ในสมัยพระเจ้าไสยลือไทย

<u>อักษร ภ</u>

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	–
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ภ ขอมหวัดมาเป็นอักษรของพระองค์ โดยตัดศก (หนามเตย) ออก แล้วเขียนปลายเส้นหลังให้เหมือนเส้นหน้า[46] ดังนี้

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ภ สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีลักษณะคล้ายอักษรขอมโบราณ และมอญโบราณ มากกว่า เพราะอักษรขอมหวัดน่าจะเข้ามามีอิทธิพล ในสมัยพระเจ้าลือไทย ซึ่งมีรูปแบบคล้ายกัน

ไม่พบอักษร ภ ในสมัยพระเจ้าเลอไทย และสมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรคล้ายอักษรขอมหวัดมาก นอกจาก จารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 เพียงหลักเดียว ที่ตัวอักษรคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง คือเส้นบนไม่โค้ง และปลายเส้นหลังไม่ตวัดออก ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 จารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 ตัวอักษรคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่จารึกหลักที่ 45 และ 64 พ.ศ. 1935 ตัวอักษรคล้ายสมัยพระเจ้าลือไทย แต่เส้นบนโค้งน้อยกว่า ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรคล้ายสมัยพระเจ้าลือไทย โดยเฉพาะจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ลักษณะคล้ายจารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) นอกจากปลายเส้นหลังไม่หักเข้า ดังนี้

---

[46] เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

อักษร ม

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษร ม สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีลักษณะคล้ายอักษร พ ปัจจุบัน เพียงแต่เส้นกลางขมวดต่ำลงมา ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ม ขอมหวัดมาดัดแปลงตัดเส้นบนออกทั้งสองข้าง แล้วแปลงเส้นกลางมาขมวดกัน[47] ดังนี้

สมัยพระเจ้าเลอไทย เส้นหน้าตัวอักษรเฉียงมาข้างหน้า เส้นขมวดกลางกลายเป็นเส้นหยักข้างล่างเหมือน ผ ปัจจุบัน

---

[47] เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรยังคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย นอกจากปลายเส้นหลังควัดออกคล้ายอักษรขอมหวัด

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง อักษรในจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 แปลกออกไปเล็กน้อย คือปลายเส้นหลังตรงไม่ควัดออกเหมือนจารึกหลักอื่น ดังนี้

ม

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย อักษรที่เปลี่ยนแปลงได้แก่ จารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ลักษณะคล้ายอักษร ม ปัจจุบัน เส้นหน้าขมวดเข้ากับเส้นกลาง ดังนี้

ม

อักษร ย

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	ย
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	๔๑
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	ย
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	ย
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	ย
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	ย
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	ย
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	ย ย
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	ย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ย ชอมหวัดมาดัดแปลงเขียนเป็นเส้นตั้ง แล้วลากเส้นหลังขึ้นไป[48] ดังนี้

แค่ไมเคิล ไรท์ มีความเห็นว่า อักษร ย สมัยพ่อขุนรามคำแหง พัฒนามาจากอักษรปัลลวะ สมัยทวารวดี[49] ดังนี้

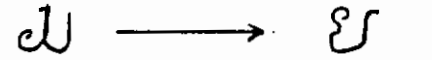

สมัยพระเจ้าเลอไทย หยักที่เส้นหน้ามีขนาดเล็กลง แค่ปลายเส้นหลังตวัดลงมากกว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าลือไทย เส้นล่างตัวอักษรโค้งและเส้นหลังหักลง ยกเว้นจารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) ปลายเส้นหลังไม่ตวัดออก ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรที่แปลกออกไป ได้แก่จารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 เส้นล่างเฉียงขึ้นเป็นเส้นหลัง แล้วตวัดปลายลง ดังนี้

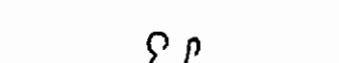

---

[48]เรื่องเดียวกัน, หน้า 33

[49]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้า 14.

จารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 ปลายเส้นหลังควัดเฉียงขึ้นไปไม่หักลงเหมือนจารึกหลักอื่น ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษร เปลี่ยนแปลงเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ส่วนหัวมีลักษณะเป็นเหลี่ยม ดังนี้

และในจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ตัวอักษรมีลักษณะคล้ายอักษร ย ขอมหวัด คือ หยักที่เส้นหน้าเขียนรวมกันเป็นเส้นเกี่ยวลึกเข้าไป เส้นล่างตรง คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

<u>อักษร ร</u>

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	

สมัยพระเจ้าลือไทย พ.ศ. 1900 ร

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พ.ศ. 1935 ร ร

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1960 ร

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ร ขอมหวัก มาดัดแปลงเขียนหยักที่เส้นบน[50] ดังนี้

ร ⟶ ร

ไมเคิล ไรท์ มีความเห็นว่า อักษร ร สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีลักษณะคล้ายอักษรขอมสมัยต่างๆมากกว่า อักษรปัลลวะสมัยทวารวดี อักษร ร สมัยสุโขทัยอาจจะได้รับอิทธิพลจากอักษร ขอม ก็ได้[51]

สมัยพระเจ้าเลอไทย และ สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่ยังไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากจารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) ที่เส้นบนอักษรไม่หยัก ซึ่งคล้ายอักษรขอมสมัยต่างๆ และอักษร ร ไทยสมัยปัจจุบัน ดังนี้

ร

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรต่างกัน 2 ลักษณะ คือ จารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 และ จารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 เส้นบนอักษรหยักกลางคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง ส่วนในจารึกหลักอื่น เส้นบนไม่หยัก ดังนี้

ร

---

[50]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 34.

[51]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ห้องสมุดกลาง ลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย จารึกหลักที่ 95 พ.ศ. 1942 เส้นบนอักษรหยักกลาง คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ที่แปลกออกไปในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นตั้งตัวอักษรมีหยักกลาง ดังนี้

จารึกหลักที่ 46 พ.ศ. 1947 และ จารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 เส้นบนอักษรโค้งลง ดังนี้

<u>อักษร ล</u>

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัก	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ล ขอมหวัดมา ดัดแปลงกลับปลายเส้นหลังเป็นเส้นบน ของตัวอักษร[52] ดังนี้

ไมเคิล ไรท์ มีความเห็นว่า อักษร ล นี้ ทุกชาติในเอเชียอาคเนย์เขียนคล้ายกันทั้งนั้น นอกจากจะพัฒนาส่วนประกอบต่างกันออกไป[53]

สมัยพระเจ้าเลอไทย ส่วนหัวอักษรขมวดเข้ามากกว่า สมัยพ่อขุนรามคำแหง และปลายเส้นบนไม่หวัดขึ้น ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเส้นโค้งตัวกลม แต่ส่วนอื่นๆ ยังไม่เปลี่ยนแปลง

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ส่วนหัวอักษรมีขนาดเล็กและไม่ขมวดเข้าข้างใน ยกเว้น จารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 หัวอักษรขมวดเข้าเป็นเหลี่ยมมากกว่า จารึกหลักอื่น ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นล่างโค้ง ต่อกับเส้นหลัง แล้วลากซ้อนกันเป็นเส้นเดียวขึ้นไป ดังนี้

---

[52]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 35.

[53]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้าเดิม.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 มีลักษณะคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่เส้นล่างลากต่ำลงเชื่อมต่อกับเส้นหลัง ดังนี้

อักษร ว

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าฉือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

น่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ว ขอมหวัด มาดัดแปลงเขียนโดยตัดเส้นบนออก[54] ดังนี้

---

[54]เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

ผู้เขียนมีความเห็นว่า อักษร ว ของชาติต่างๆในเอเชียอาคเนย์ ส่วนใหญ่จะเป็นรูปวงกลม อักษร ว สมัยพ่อขุนรามคำแหง อาจจะพัฒนาโดยตรงมาจาก อักษรปัลลวะ สมัยทวารวดี ตามทัศนะของ ไมเคิล ไรท์ เพราะพบอักษร ว ในจารึกธรรมจักรศิลา ที่จังหวัดนครปฐม มีรูปแบบที่น่าจะพัฒนามาเป็น ว สมัยสุโขทัยได้ง่ายกว่า ดังนี้

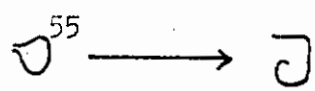

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรมีลักษณะเรียบๆ หัวไม่ขมวดเข้า และปลายเส้นบนไม่ตวัดขึ้น ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 7 พ.ศ. 1904 เส้นหน้าอักษรหดสั้นเข้าโค้งต่อกับเส้นล่าง เตรียมที่จะพัฒนาเป็นหัวอักษรสมัยต่อมา ดังนี้

จารึกหลักที่ 11 พ.ศ. 1904 ส่วนหัวอักษร และเส้นล่าง มีลักษณะเป็นเหลี่ยม ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรส่วนใหญ่คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง นอกจากจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 ตัวอักษรคล้าย จารึกหลักที่ 7 พ.ศ. 1904

---

[55]ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า 88.

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรที่มีลักษณะแปลกกว่าจารึกหลักอื่น ได้แก่จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นหน้าที่ต่อจากหัวอักษร ลากเฉียงไปต่อกับเส้นหลัง ซึ่งมีหยักกลาง ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ตัวอักษรกลับมีลักษณะคล้าย สมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่เส้นล่างโค้งมากกว่า ดังนี้

อักษร ศ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	–
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	–
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจาก อักษร ศ ขอมหวัด โดยวิธีตัด ศก (หนามเตย) ออก แล้วเขียนกลับหัวออก[56] ดังนี้

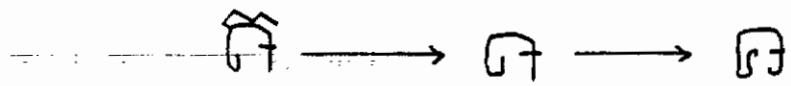

แต่ไมเคิล ไรท์ มีความเห็นว่า ศ สมัยพ่อขุนรามคำแหง พัฒนามาจาก ศ ปัลลวะ สมัยทวารวดี ง่ายกว่าดัดแปลงมาจาก อักษรขอมหวัด[57] ดังนี้

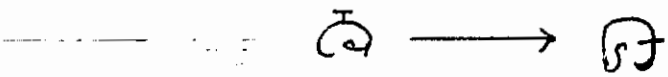

สมัยพระเจ้าเลอไทย ไม่ปรากฏคำที่ใช้ ศ สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเส้นโค้งกลม ขีด (ไส้) ที่เส้นหลังโค้งลง ดังนี้

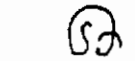

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ปรากฏตัวอักษรในจารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 และจารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 มีลักษณะโค้งกลมเหมือนสมัยพระเจ้าลือไทย แต่ขีด (ไส้) ที่เส้นหลังตรง คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ขีด (ไส้) ที่เส้นหลังอักษรกลับโค้งหงายขึ้น และจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นหน้าตัวอักษรหยัก ดังนี้

---

[56]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 37.

[57]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

จารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ตัวอักษรมีลักษณะเป็นเส้นตรงตัวเหลี่ยมคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ไม่มีหัว และขีด (ไส้) ที่เส้นหลัง เลื่อนขึ้นไปเขียนเฉียงผ่านมุมเส้นบนออกไป คล้าย ศ ปัจจุบัน ดังนี้

อักษร ษ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	–
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	–
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1904	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1942	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ษ ขอมหวัดมาดัดแปลงตัดเส้นบนตัวอักษรออก[58] ดังนี้

---

[58] ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 38.

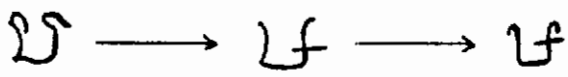

ไมเคิล ไรท์ มีความเห็นว่า อักษร ษ สมัยสุโขทัย พัฒนามาจาก อักษร ษ ปัลลวะ สมัยทวารวดี ไม่ได้คัดแปลงมาจาก อักษรขอมหวัด[59] ดังนี้

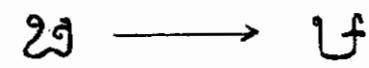

อักษร ษ นี้ มีคำใช้ในภาษาไทยไม่มาก ไม่พบในสมัยพระเจ้าเลอไทย และสมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรยังไม่เปลี่ยนแปลง นอกจาก ขีด (ไส้) ที่เส้นหลังโค้งลง ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พบตัวอักษร ษ ในจารึก 2 หลัก มีลักษณะต่างกันเล็กน้อย คือ จารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 ตัวอักษรไม่มีหัว ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

และในจารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 ตัวอักษรคล้ายสมัยพระเจ้าลือไทย แต่เส้นล่างโค้ง และ ขีด(ไส้) ที่เส้นหลังตรง ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พบตัวอักษรในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เพียงหลักเดียว ลักษณะเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย คือ เส้นหน้าโค้งมาข้างหน้า ขีด (ไส้) ที่เส้นหลังโค้งหงายขึ้น ดังนี้

---

[59]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน.

อักษร ส

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัก	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ส ขอมหวัดมาดัดแปลงเป็นอักษรของพระองค์ โดยยกเส้นบนตัวอักษร**ไปเป็นขีด** (ไส้) ที่เส้นหลัง แล้วกลับปลายเส้นหลังมาเป็นเส้นปกบนอักษร[60] ดังนี้

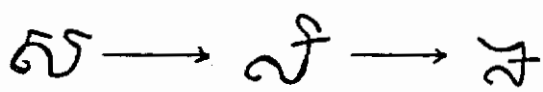

แต่ไมเคิล ไรท์ มีความเห็นว่า อักษร ส สมัยพ่อขุนรามคำแหง น่าจะพัฒนามาจากอักษรปัลลวะ สมัยทวารวดีโดยตรง[61] ดังนี้

---

[60]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 39.

[61]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน.

ม ⟶ ฆ

สมัยพระเจ้าเลอไทย เส้นหัวอักษรโค้งสูงขึ้น เส้นบนตรงตวัดขึ้นไปน้อยกว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากจารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 ที่ขีด (ไส้) ที่เส้นหลังโค้งหงายขึ้น แต่จารึกหลักอื่นๆ โค้งคว่ำลง ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรแตกต่างกันไปเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 คือส่วนหัวอักษรเป็นเหลี่ยม ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

และในจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 ตัวอักษรมีลักษณะโค้งกลม และปลายเส้นบนไม่ตวัดขึ้น ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรที่เปลี่ยนแปลง คือ จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ตัวอักษรมีขนาดโตกว่าจารึกหลักอื่น เส้นล่างโค้งต่อกับเส้นหลัง แล้วลากซ้อนกันเป็นเส้นเดียวขึ้นไป และขีด (ไส้) ที่เส้นหลัง โค้งหงายขึ้น ดังนี้

จารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ลักษณะตัวอักษรคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ขีด (ไส้) ที่เส้นหลังเลื่อนขึ้นไปลากผ่านมุมบนตรงขึ้นไปคล้ายปัจจุบัน ดังนี้

อักษร ห

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร ห ขอมหวัดมาดัดแปลงตัดเส้นบนอักษรออก แล้วขมวดเส้นกลางตอนบน ลากเส้นตรงลงมาเป็นเส้นหลัง หักปลายเข้าเล็กน้อย[62] ดังนี้

---

[62]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 40.

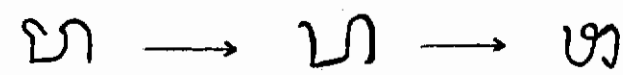

ไมเคิล ไรท์ มีความเห็นว่า อักษร ห ในชาติเอเชียอาคเนย์นี้ มีลักษณะคล้ายกัน แต่ตัวอักษร ห สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีรูปแบบคล้ายอักษร ห ปัลลวะ สมัยทวารวดีมากที่สุด[63] ดังนี้

สมัยพระเจ้าเลอไทย เส้นหน้าอักษรโค้งมาข้างหน้า แต่เส้นล่างเป็นเหลี่ยม ต่างกับสมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่เป็นเส้นโค้งตัวกลม นอกจากจารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 และ จารึกหลักที่ 11 พ.ศ. 1904 เส้นล่างตัวอักษรเป็นเหลี่ยมคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

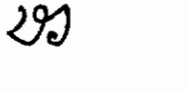

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรมีลักษณะโค้งกลม ยกเว้นจารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 ที่เส้นล่างเป็นเหลี่ยม คล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย ดังนี้

---

[63]ไมเคิล ไรท์, เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน.

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง คือเป็นเส้นโค้งตัวกลม แต่จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ตัวอักษรมีขนาดโตกว่าในจารึกหลักอื่นๆ ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 เส้นล่างตัวอักษรเป็นเหลี่ยมคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย ดังนี้

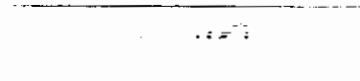

อักษร ฟ

พบในจารึกสมัยสุโขทัย เพียง 2 ตัว คือ จารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 มีลักษณะคล้ายอักษร พ สมัยนั้น (สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2) แต่ต่อหางยาวโค้งลงไปข้างล่างคล้ายอักษรสังยุกต์ ในภาษาบาลีและสันสกฤต ดังนี้

และอีกตัวหนึ่งพบในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ลักษณะคล้ายอักษร พ ในสมัยสุโขทัย แต่ปลายเส้นหลังขมวดเข้าแล้วตวัดออกไปเล็กน้อย ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ฉ่ำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า ฟ นี้ ไม่ปรากฏในจารึกสมัยพ่อขุนรามคำแหง และสมัยพระเจ้าลือไทย แต่พบใน "สมุดไทย" มีลักษณะคล้ายอักษร ฟ สมัยพระเจ้าลือไทย แต่ขมวดหางขึ้นไปสองชั้น ดังนี้

[64]

---

[64]ฉ่ำ ทองคำวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 41.

อักษร อ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

อักษร อ ในจารึกสมัยพ่อขุนรามคำแหง มี 2 แบบ คือ แบบแรกมีขีด (ไส้) กลางเส้นหลัง อีกแบบหนึ่งไม่มี ฉ่ำ ทองคำวรรณ สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษร อ ขอมหวัด มาดัดแปลงเขียน โดยนำเส้นหน้าและเส้นหลังตัวอักษร มารวมกันเป็นเส้นเดียว แต่หยักกลางทั้งสองเส้น แล้วยกขีด (ไส้) ไปไว้ที่เส้นหลังตอนกลาง เข้าใจว่าต่อมาจึงตัดขีด (ไส้) ที่เส้นหลังออกไป เพื่อความสะดวกในการเขียน[65] ดังนี้

---

[65]เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

สมัยพระเจ้าเลอไทย ตัวอักษรมีขีด (ไส้) ที่เส้นหลัง คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง สมัยพระเจ้าลือไทย ตัวอักษรแตกต่างกันหลายแบบ ในจารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) เส้นหลังไม่หยักกลาง ปลายเส้นไม่ติดกับเส้นหน้า ใช้ขมวดเข้าข้างในแล้วตวัดออกคล้ายเป็นขีด (ไส้) ที่เส้นหลัง ดังนี้

จารึกหลักที่ 7 และ 8 พ.ศ. 1904 ตัวอักษรคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหงชนิดไม่มีขีด (ไส้) แต่เส้นหลังไม่หยัก ดังนี้

จารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 ไม่หยักที่เส้นหลังแต่ที่ปลายเส้นโค้งหักเข้าด้านใน ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ตัวอักษรยังต่างกันหลายแบบ ที่แปลกออกไปในจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 ปลายเส้นหลังหักเข้าด้านในไม่ต่อกับเส้นหน้า ดังนี้

จารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 ตัวอักษรมีลักษณะเป็นเหลี่ยม ขีด (ไส้) ที่เส้นหลังตรงออกไป ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 และ จารึกหลักที่ 38 พ.ศ. 1940 เส้นหลังตัวอักษรไม่หยัก แต่จารึกหลักที่ 38 มีขีด (ไส้) ที่เส้นหลัง ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ตัวอักษรไม่มีชีด (ไส้) ที่เส้นหลัง แต่ในจารึกหลักที่ พ.ศ. 1947 เส้นหน้าไม่หยัก ลักษณะคล้ายอักษร อ ปัจจุบันมากขึ้น แต่ส่วนหัวยังสูง และปลายเส้นหลังหักเข้าติดกับเส้นหน้า ดังนี้

จารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ลักษณะตัวอักษรแปลกออกไป คือ ปลายเส้นหน้า กับเส้นหลังเชื่อมต่อกันเป็นเส้นเดียว หยักที่เส้นหน้าลึกเข้าไปเป็นเส้นเดียวกัน ดังนี้

อักษร ฮ

ไม่พบอักษร ฮ ในจารึกสมัยสุโขทัย เข้าใจว่าอาจจะไม่มีคำใช้ในสมัยนั้น ฉ่ำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า พบในสมุดไทย ลักษณะคล้ายอักษร อ สมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ชีด (ไส้) ที่เส้นหลังเลื่อนสูงขึ้นไป ตวัดผ่านมุมเส้นบนออกไป[66] ดังนี้

---

[66]เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

สระ –ะ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	– ๘[67]
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	–๑
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	–๑
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	–๑
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	–๑
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	–๒
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	–๑
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	–๐ –๒
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	–๐

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สระ –ะ ในจารึกสมัยสุโขทัย มีรูปแบบ 2 ลักษณะ คือ ส่วนใหญ่จะเป็นเส้นโค้งคู่คว่ำลง ซึ่งตรงข้ามกับปัจจุบันที่หงายขึ้น รูปสระ เช่นนี้คล้ายกับ สระ –ะ มอญโบราณ และขอมสมัยต่างๆ ส่วนอีกลักษณะหนึ่ง เป็น จุดกลม สองจุดคู่กัน คล้าย สระ –ะ ปัลลวะ สมัยทวารวดี ได้แก่ จารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 และ จารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 เข้าใจว่า สระ –ะ ขอม สมัยต่างๆ สระมอญโบราณ และ สระสมัยสุโขทัย น่าจะได้รูปแบบมาจาก สระ –ะ ปัลลวะ สมัยทวารวดี ด้วยกัน และพัฒนาร่วมกันมา จึงมีลักษณะคล้ายกัน ดังนี้

–๐ ⟶ –๑ ⟶ –๒

---

[67]ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 2, จารึกหลักที่ 27 จารึกวัดเหยงค์, หน้า 86.

สระ –า

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	◌	◌
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	◌	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	◌	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	—	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	◌	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	◌	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	◌	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	◌	◌
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	◌	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สระ –า สมัยสุโขทัย มีลักษณะคล้าย กับ อักษรขอมสมัยต่างๆ และอักษรมอญโบราณ เข้าใจว่า น่าจะพัฒนารูปแบบจากอักษรปัลลวะร่วมกันมา

ในจารึกสมัยสุโขทัย สระ –า ส่วนใหญ่เป็นเส้นโค้ง ไม่ต่างกับสมัยปัจจุบันนัก มีสระที่แปลกออกไป ในจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 และจารึกหลักที่ 10 พ.ศ. 1947 ที่ปลายเส้นบนตวัดขึ้น ดังนี้

◌

และจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ที่เส้นตั้งมีหยักกลาง ดังนี้

◌

สระ ิ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	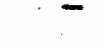
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สมัยพ่อขุนราม คำแหง เป็นรูปวงกลม เช่นเดียวกับ สระ ิ ปัลลวะ ขอมสมัยต่างๆ และมอญโบราณ แต่หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว รูปสระเปลี่ยนแปลงไปเป็นขมวดปลายเส้นทั้งสองเข้าด้านใน ไม่ติดต่อกันเป็นวงกลม ทั้งนี้นอกจาก จารึกหลักที่ 95 พ.ศ. 1942 เป็นรูปวงกลมเหมือนสมัยพ่อขุนรามคำแหง และ จารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 มีลักษณะเป็นรูปวงรี สระที่มีรูปแบบเปลี่ยนแปลง ได้แก่ จารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่เส้นโค้งส่วนบนหยักลงมา ไม่เป็นรูปวงกลม ดังนี้

ในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 ลักษณะคล้ายจารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 คือ หยักที่เส้นโค้งบนลงมา แต่เป็นวงรีมากกว่า ดังนี้

สระ ี

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สระ ี สมัยพ่อขุนรามคำแหง เป็นรูปวงกลมคล้าย สระ ี แต่มีขีด (ไส้) ผ่ากลางลงมา เข้าใจว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงดัดแปลงมาจาก สระ ี ของพระองค์ เพื่อใช้ในคำที่ต่างกัน ดังนี้

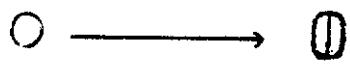

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว รูปสระ เปลี่ยนแปลงไปหลายลักษณะ นอกจากจารึกหลักที่ 8 พ.ศ. 1911 ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง

สมัยพระเจ้าเลอไทย ลักษณะคล้ายสระ ◌ิ แต่มีขีดที่เส้นบนคล้าย สระ ◌ี ปัลลวะ ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย จารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) รูปสระคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย แต่ขีดที่เส้นบน มี 2 ลักษณะดังนี้

จารึกหลักที่ 7 พ.ศ. 1904 มีลักษณะคล้ายเลข 3 ไทยปัจจุบัน คือ หยักที่เส้นบนดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 มีลักษณะเป็นวงกลม คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ขีดที่เส้นบนลากยาวลงมาถึงเส้นล่าง ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 รูปสระยังไม่เปลี่ยนแปลง แต่จารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 และจารึกหลักที่ 107 พ.ศ. 1927 ไม่มีขีด คล้าย สระ ◌ิ

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 คล้าย สระ ◌ิ สมัยเดียวกันนั้น แต่ปลายเส้นบนทั้งสองข้างขมวดเข้า ไม่เชื่อมต่อกัน ดังนี้

และจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 สระเป็นรูปวงรี แต่ขีดบนที่ลากผ่ากลางลงมานั้นไม่ถึงเส้นโค้งล่าง ดังนี้

สระ อี

ในภาษาอื่นไม่มีใช้ ในจารึกสมัยสุโขทัย ปรากฏเพียงตัวเดียว ที่อาจจะเป็นรูป สระอี ได้ คือ จารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 มีลักษณะเป็นเส้นโค้งคว่ำสองเส้นซ้อนกัน ดังนี้

สระ อี

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	—
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1904	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	—
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ในภาษาอื่นไม่มีใช้ สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีลักษระเป็นรูปวงกลมสองวงซ้อนกัน คล้าย สระอี ขอมหวัด แต่มีส่วนสูงมากกว่า ดังนี้

ไม่ปรากฏในสมัย พระเจ้าเลอไทย และในสมัย พระเจ้าลือไทย จารึกหลักที่ 5 พ.ศ. 1904 มีลักษณะคล้ายสระอี สมัยนั้น แต่ขีดบนลากลงมาต่อกับเส้นโค้งข้างใน

ในจารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 สระมี 2 รูป คือ แบบหนึ่งเป็นวงกลมสองวงซ้อนกันเหมือนสมัยพ่อขุนรามคำแหง และอีกแบบหนึ่ง วงกลมด้านในเลื่อลงมาติดอยู่ที่เส้นล่าง ดังนี้

ไม่พบ สระ ี สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พบเพียงตัวเดียว ในจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 มีลักษณะต่างออกไป คือคล้าย สระ ิ แต่มีขีด (ไส้) สองเส้น ลากเฉียงแยกกันขึ้นไป ดังนี้

สระ ี

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ในจารึกสมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่จะมีลักษณะคล้าย สระ ุ ปัลลวะ ขอมสมัยต่างๆ และ มอญ โบราณ คือ ไม่มีหัว และปลายเส้นล่างขมวดเข้า นอกจากสมัยพ่อขุนรามคำแหง เท่านั้น ที่ปลายเส้นบนและเส้นล่างเขียนโค้งเข้ามากกว่า ดังนี้

และสระที่แปลกออกไป ในจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 ปลายเส้นล่างตวัดออก ดังนี้

สระ ุ

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สระ ู สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีลักษณะคล้าย เลข 2 อารบิค แต่เป็นเส้นตรง ตัวเหลี่ยม และปลายเส้นล่างขมวดเข้าข้างใน ดังนี้

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว สระ ู ส่วนใหญ่ จะคล้าย สระ ู ของสมัยต่างๆ คือ ไม่มีหัว เส้นตั้งลากโค้งมาข้างหน้า แล้วย้อนกลับหักปลายเข้าเล็กน้อย มีแปลกออกไปเล็กน้อยในจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 เส้นตั้งที่เชื่อมต่อกับเส้นล่างเป็นมุมแหลมคล้าย สระ ู ของหวัด ดังนี้

สระ ู

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สระ เ- ของชาติต่างๆในเอเชียอาคเนย์ มีลักษณะคล้ายกัน ในจารึกสมัยสุโขทัยมีรูปแบบต่างกัน 2 ลักษณะ คือ เส้นตั้งหยัก กับ เส้นตั้งไม่หยัก

สมัยพ่อขุนรามคำแหง เส้นตั้งไม่หยัก เข้าใจว่าพัฒนามาจาก สระ เ- ปัลลวะ เช่นเดียวกับ ขอม และมอญ โบราณ ดังนี้

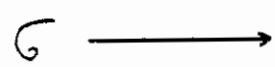

สมัยพระเจ้าเลอไทย มีหยักกลางที่เส้นหน้า เหมือน จารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 สมัยพระเจ้าลือไทย และ จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ดังนี้

นอกจากนี้ สระ เ- ทุกตัวที่พบในจารึกหลักต่างๆ จะไม่หยักที่เส้นตั้ง คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สระ โ-

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 12	—
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	—
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พ.ศ. 1935

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1960

สระ โ- สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีลักษณะคล้าย สระ โ- ของโบราณ และ ของหวัด เข้าใจว่าพัฒนารูปแบบมาจาก สระ โ- ปัลลวะ ร่วมกัน ดังนี้

สมัยพระเจ้าเลอไทย ส่วนล่างของสระเป็นเส้นตรง และปลายเส้นโค้งหักลงมากกว่า สมัยพ่อขุนรามคำแหง ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย รูปสระต่างกันหลายแบบ คือ จารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) เส้นส่วนหัวโค้งเฉียงไปข้างหลัง แล้วลากย้อนกลับตวัดออกไปยาวกว่าจารึกหลักอื่น ดังนี้

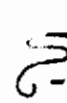

จารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 เส้นตั้งส่วนล่างตรงขึ้นไป แล้วหักโค้งเฉียงไปข้างหลัง แล้วลากเฉียงย้อนกลับมา ตวัดโค้งลง ดังนี้

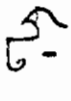

จารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 ส่วนหัวขมวดโคลากตรงขึ้นไป หักเฉียงออกไปข้างหลังตวัดปลายโค้งลง ดังนี้

---

[68]ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3, จารึกหลักที่ 34 ศิลาจารึกแผ่นทองแดงอู่ทอง ,หน้า 10.

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 สระที่แปลกในจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 คล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่ปลายเส้นตวัดขึ้น ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 รูปแบบคล้าย จารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 แต่หยักที่เส้นตั้งส่วนล่าง ดังนี้

ส่วนจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 ที่เส้นตั้งมีหยักกลางเล็กน้อย ปลายเส้นลากเฉียงสั้งขึ้นไป ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สระ ไ-

อักษรปัลลวะ	ราวพุทธศตวรรษที่ 14[69]	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	–
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	

---

[69]ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 2, จารึกหลักที่ 23 จารึกที่จัดเสมาเมือง, หน้า 21.

สมัยพระเจ้าเลอไทย พ.ศ. 1882

สมัยพระเจ้าลือไทย พ.ศ. 1900

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พ.ศ. 1935

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย พ.ศ. 1947

สมัยพ่อขุนรามคำแหง สระมีลักษณะเป็นเหลี่ยม ขนาดสูงเท่าพยัญชนะ สมัยพระเจ้าเลอไทย เส้นเฉียงไปข้างหลัง ควัดปลายสูงขึ้นไป ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย ส่วนใหญ่คล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย แต่จารึกหลักที่ 2 (ไม่ปรากฏศักราช) ลักษณะคล้ายสมัยพ่อขุนรามคำแหง เส้นตั้งโค้ง ตัวสระยาวออกไปมาก ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 ส่วนหัวขมวดโต ขมวดปลายเส้นขึ้น ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 สระที่เปลี่ยนแปลงเล็กน้อย คือจารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 และจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 เส้นตั้งโค้งเฉียงขึ้นไปต่อกับเส้นบน ดังนี้

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย รูปสระส่วนใหญ่คล้าย จารึกหลักที่ 102 พ.ศ. 1922 คือเส้นตั้งลากเฉียงขึ้นไปต่อกับเส้นบน ยกเว้น จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 สระคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย แต่เส้นตั้งมีหยักกลาง ดังนี้

สระ ไ-

อักษรปัลลวะ (กลาย)	ราวพุทธศตวรรษที่ 15[70]	
อักษรขอมโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 15	
อักษรมอญโบราณ	ราวพุทธศตวรรษที่ 17	-
อักษรขอมหวัด	ราว พ.ศ. 1800	-
สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1900	
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1960	

สระ ไ- สมัยพ่อขุนรามคำแหง ลักษณะคล้าย สระ ไ- เพียงแต่ปลายเส้นบนขมวดเข้าด้านใน เข้าใจว่าพัฒนามาจากอักษรปัลลวะ เช่นเดียวกับ สระ ไ- ขอมโบราณ

---

[70]ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4, จารึกหลักที่ 118 ศิลาจารึกบ่ออีกา, หน้า 223.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าเลอไทย เส้นบนเฉียงขึ้นไปมากกว่าสมัยพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งเป็นรูปแบบของสระ ใ- ในสมัยต่อมา ดังนี้

สมัยพระเจ้าลือไทย สระที่เปลี่ยนแปลงเล็กน้อย ในจารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 ส่วนล่างของสระ มีขนาดโตกว่าจารึกหลักอื่นๆ ดังนี้

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 รูปสระไม่เปลี่ยนแปลง คือคล้ายสมัยพระเจ้าเลอไทย ส่วนสมัยพระเจ้าไสยลือไทย สระมีรูปเปลี่ยนไปในจารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 เส้นตั้งมีหยักเช่นเดียวกับสระ ไ- สมัยเดียวกันนั้น และ ตัวสระมีขนาดโตกว่าจารึกหลักอื่นๆ ดังนี้

และจารึกหลักที่ 49 พ.ศ. 1960 รูปสระแปลกออกไปมากคือ ส่วนล่างเขียนตรงขึ้นไป ขนาดเป็นห่วงก่อนแล้วลากเฉียงออกไปข้างหลัง ดังนี้

สระ ฤ

พบในจารึกสมัยสุโขทัย สมัยพระเจ้าลือไทย จารึกหลักที่ 8 พ.ศ. 1911 มีลักษณะคล้าย อักษร ฉ สมัยนั้น แต่มีเชิง (ตีน) ต่อลงมาข้างล่าง ดังนี้

แต่ในจารึกหลักที่ 62 พ.ศ. 1913 หัวอักษรกลับออกข้างนอก คล้ายอักษร ภ ปัจจุบัน ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ลักษณะคล้าย อักษร ถ สมัยปัจจุบัน เชิง (หาง) ข้างล่างแยกห่างลงมาเล็กน้อย รูปแบบใกล้เคียง สระ ฤ ปัจจุบันนี้ ดังนี้

สระ ฤๅ

พบในจารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 สมัยพระเจ้าลือไทย มีลักษณะคล้ายอักษร ฤ ปัจจุบัน แต่ปลายหางไม่ขมวดแล้วหวัดขึ้น ใช้เขียนหลักเข้าข้างในเล็กน้อย และมีเชิง(หาง) อยู่ข้างล่าง ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 พบสระในจารึก 2 หลัก มีลักษณะต่างกัน คือ จารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 คล้าย สระ ฤ สมัยนั้น แต่เชิง (หาง) หยักเป็นสองชั้น ดังนี้

แต่จารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 รูปสระแปลกออกไป คล้าย อักษร ฆ สมัยพระเจ้าลือไทย แต่เส้นโค้งด้านในไม่ต่อกัน ดังนี้

วรรณยุกต์เอก (่) ลักษณะเป็นขีดลงมา เหมือนกับที่ใช้ในปัจจุบันนี้

วรรณยุกต์โท (้) ลักษณะเป็นกากบาท ซึ่งปัจจุบันใช้เป็น วรรณยุกต์จัตวา รูปวรรณยุกต์โท (้) ปรากฏครั้งแรกในจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 รูปแบบคล้ายที่ใช้ในปัจจุบันนี้ แต่ไม่มีหัว และเขียนเป็นเส้นตรง ดังนี้

เครื่องหมายทัณฑฆาต (์)

มีใช้ครั้งแรกสมัยพระเจ้าลือไทย มีลักษณะเหมือนปัจจุบัน ที่ต่างกันก็คือ ส่วนหัวขมวดเข้ามากหรือน้อย เท่านั้น

เครื่องหมายนิคหิต (◌ं)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สมัยพ่อขุนรามคำแหง	พ.ศ. 1835	∩
สมัยพระเจ้าเลอไทย	พ.ศ. 1882	—
สมัยพระเจ้าลือไทย	พ.ศ. 1904	∽ ∩
สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2	พ.ศ. 1935	O
สมัยพระเจ้าไสยลือไทย	พ.ศ. 1947	O

สมัยพ่อขุนรามคำแหง เครื่องหมายนิคหิต ยังไม่เป็นวงกลม เขียนเป็นเส้นโค้งครึ่งวงกลมเท่านั้น

สมัยพระเจ้าเลอไทย ไม่พบเครื่องหมายนิคหิต สมัยพระเจ้าลือไทย เส้นโค้งเกือบติดกันเป็นวงกลม

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ในจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 เส้นโค้งยังไม่เชื่อมต่อกันเป็นวงกลม ดังนี้

แต่จารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 เครื่องหมายนิคหิต เป็นรูปวงกลม เหมือนปัจจุบัน และสมัยพระเจ้าไสยลือไทย เครื่องหมายนิคหิต เป็นวงกลมทั้งหมด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 4

อักขรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย

อักขรวิธี ตรงกับคำ Orthography ในภาษาอังกฤษ สอ เสรษฐบุตร ให้คำจำกัดความว่า "การสะกดการันต์"[1] พจนานุกรมฉบับลองแมน (Longman) อธิบายว่า "หมายถึงหลักเกณฑ์การสะกดการันต์"[2] พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของอักขรวิธีว่า "คำราว่าด้วยวิธีเขียนและอ่านหนังสือให้ถูกต้อง"[3] และพระยาอุปกิตศิลปสาร อธิบายว่า "คือแบบแผนที่ว่าด้วยหัวหนังสือ พร้อมทั้งวิธีเขียน อ่าน และใช้ตัวหนังสือให้ถูกต้องตามความนิยม"[4]

จากความหมายต่างๆดังกล่าวมานี้ สรุปความได้ว่า อักขรวิธี คือหลักเกณฑ์ในการเขียนหนังสือให้ถูกต้องตัวสะกดการันต์ ซึ่งจะต้องรู้วิธีการใช้ตัวอักษร ได้แก่ สระ พยัญชนะ และ วรรณยุกต์ ที่ประสมกันขึ้นเป็นคำ ตามที่ได้ศึกษาศิลาจารึกสมัยสุโขทัยมาแล้ว สามารถอธิบายหลักเกณฑ์และวิธีการใช้ สระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ และเครื่องหมายต่างๆได้โดยละเอียด ดังต่อไปนี้

---

[1]So Sethaputra, New Model English - Thai Dictionary Volum 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 999.

[2]Longman, Dictionary of Contemporary English (London : Longman Group Ltd. 1978) P.P 69.

[3]พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2515), หน้า 1006.

[4]พระยาอุปกิตศิลปสาร, หลักภาษาไทย (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2511), หน้า 1.

การใช้สระ

สระ คือตัวอักษรที่ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับใช้แทนเสียงแท้ในภาษาไทย เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในการเขียนหนังสือ เพราะสระช่วยให้ออกเสียงของคำ หรือพยางค์ในภาษาได้ ถ้าไม่มีสระ จะออกเสียงพยัญชนะตามลำพังไม่ได้ กำชัย ทองหล่อ กล่าวถึงความสำคัญของสระไว้ว่า

> สระต่างๆที่เราเปล่งเสียงออกมาทางภาษาพูด ย่อมไม่หลุกแหลงอย่างไร เพียงแต่สั้นสำเนียงให้ชัดเจนเป็นที่หมายรู้กันได้ ก็นับว่าพอแก่ความต้องการในทางภาษาแล้ว แต่ในภาษาหนังสือ ต้องแสดงความหมายประจักษ์ทางตาเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นจึงมีระเบียบและวิธีที่ต้องอาศัยหลักเกณฑ์ จะเอียดประณีตกว่าภาษาพูด เพราะนอกจากจะเป็นเครื่องหมายให้รู้ทางตาแล้ว ยังต้องใช้เป็นเครื่องหมายนำในการออกเสียงให้ถูกต้องชัดเจนด้วย[5]

สระที่พบในจารึกสมัยสุโขทัย มีทั้ง รูปสระลอย และ รูปสระจม รูปสระลอย พบเพียงสองรูป คือ สระอี กับ สระอื ส่วน สระจม มีจำนวน 25 รูป ได้แก่ สระ –ะ –า ิ ี ึ ื ุ ู เ– แ–ะ แ– โ–ะ โ– –อ เ–อ เ–ือ เ–ีย –ัว ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ ไ– ใ– เ–า

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สระอะ

ใช้เขียนข้างหลังพยัญชนะ เป็น สระอะ และประสมกับสระอื่นๆเป็น สระ เอะ โอะ เออะ เอียะ เอือะ อัวะ ในจารึกสมัยสุโขทัยไม่มีหลักเกณฑ์การใช้ที่แน่นอน คำที่มีรูปใช้ สระอะ ส่วนใหญ่ในจารึกสมัยสุโขทัยจะไม่ใช้ นอกจากคำว่า "พระ" เพียงคำเดียวที่ใช้รูป สระอะ โดยตลอด ส่วนคำอื่นๆนั้น มีใช้ สระอะ ไม่มาก ตัวอย่าง เช่น

---

[5]กำชัย ทองหล่อ, หลักภาษาไทย (พระนคร : เทพนิมิตการพิมพ์, 2511), หน้า 64.

เถาะ – โถะ (โถะ) 107 – 1 – 26[6]

เหาะ – โหะ (โหะ) 3 – 1 – 21

โพเราะ – โพเราะ (โพหะเราะ) 102 – 1 – 35

ฯลฯ

แต่คำบางคำที่ปัจจุบันไม่ใช้ สระอะ กลับปรากฏรูป สระอะ ในคำเหล่านั้น ตัวอย่าง เช่น

เพลิง – พุระเลิง (พุระเลิง) 2 – 1 – 17

ดุจ – ดุจะ (ดุจะ) 38 – 1 – 4

สัตว์ – สตัวะ (สตัวะ) 49 – 1 – 35

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สระอา

ใช้เขียนข้างหลังพยัญชนะเป็น สระอา และประสมกับรูปอื่นเป็น โอาะ อำ เอา ในจารึกสมัยสุโขทัยมีวิธีการใช้เหมือนปัจจุบัน ตัวอย่าง เช่น

ศาลา – สาลา (สาลา) 107 – 1 – 23

ศาสนา – สาสนา (สาสนา) 64 – 1 – 6

ผ้าขาว – ผาขาว (ผาขาว) 10 – 2 – 13

ฯลฯ

---

[6]หมายเลขตัวหน้า คือ จารึกหลักที่ หมายเลขตัวกลาง คือ จารึกด้านที่ และหมายเลขตัวหลัง คือ จารึกบรรทัดที่ ซึ่งจะใช้หมายเลขเช่นนี้ตลอดไป

และในคำว่า "เหย้า" ในจารึกสมัยสุโขทัย จะใช้สระเสียงยาว เป็น สระอา ปรากฏรูปต่างๆ ดังนี้

เหย้า – อย่าว (ꩡ่ยาอ) 1 – 1 – 22

เหย้า – อย่าว (ꩡย่าอ) 2 – 1 – 22

เหย้า – อยาว (ꩡยวอ) 38 – 1 – 18

ฯลฯ

สระอิ

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ใช้เขียนเรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะ ดังนี้

กิน – ิกน (ꩡิน) 1 – 1 – 13

จารึก – จา ิรก (ꩡาꩻิก) 1 – 3 – 23

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหง ได้เปลี่ยนมาเขียนไว้ข้างบนพยัญชนะ เหมือนปัจจุบัน แต่วิธีการใช้ยังไม่เป็นระเบียบแน่นอน คือ มักจะใช้ปะปนกับ สระอี อึ อือ ตัวอย่าง เช่น

หนึ่ง – นิง (นิอ) 107 – 1 – 22

ทวีป – ทวิบ (ꩡอิบ) 2 – 1 – 60

เครื่อง – เคริอง (ꩡริอ๑) 10 – 1 – 15

ฯลฯ

<u>สระอี</u>

มีวิธีการใช้เหมือน สระอิ คือในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เขียนเรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะ ดังนี้

ดี – ีด ( ) 1 – 1 – 13

นี้ – ีน่ ( ) 1 – 1 – 18

พลี – ีพล () 1 – 3 – 8

ฯลฯ

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ได้เปลี่ยนมาเขียนไว้ข้างบนพยัญชนะ เหมือนปัจจุบัน และวิธีการใช้ยังคงปะปนกับ สระอิ อี อี ตัวอย่าง เช่น

จารึก – จารึก ( ) 49 – 1 – 34

นิรมิต – นีรมีต ( ) 2 – 2 – 34

หมื่น – หมืน ( ) 45 – 1 – 5

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

นอกจากนี้ ในจารึกสมัยสุโขทัย ยังปรากฏรูป สระอี ในรูป "สระลอย" ใช้แทนสระอิ ในคำต่างๆ มีลักษณะเหมือน สระอี สระจม ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ตัวอย่าง เช่น

อินทราทิตย์ – ีนทราีทตย ( ) 1 – 1 – 1

อิฐ – ีถ () 2 – 2 – 41

อิง – ีง ( ) 3 – 2 – 41

อินทรีย์ – ีนทริย ( ) 62 – 1 – 15

ฯลฯ

<u>สระอี</u>

ในจารึกสมัยสุโขทัย ใช้รูป สระอิ หรือ สระอี แทน ปรากฏเพียงคำเดียวที่อาจจะเป็นรูป สระอี ได้ ในคำว่า "ขึ้น" ในจารึกหลักที่ 106 พ.ศ. 1927 สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 คือ

ขึ้น - ขึน (𗏹𗍏𗉡) 106 - 3 - 21

<u>สระอี</u>

ใช้ในคำที่ออกเสียง สระอี เหมือนปัจจุบัน และประสมกับรูปสระอื่น เป็น สระเอือะ เอือ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เขียนเรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะ เช่นเดียวกับ สระอิ อี ต่อมาจึงเปลี่ยนไปเขียนไว้ข้างบนพยัญชนะ เหมือนปัจจุบัน ในจารึกสมัยสุโขทัย คำที่ไม่มีตัวสะกดจะไม่ใช้ อ เคียง ตัวอย่าง เช่น

ชื่อ - ชื่ (𗏹𗋕) 1 - 1 - 1

ถือ - ถือ (𗐇𗍏) 1 - 3 - 7

ชื่อ - ชี (𗏹𗍏) 5 - 1 - 13

ฯลฯ

และส่วนมากยังใช้ปะปนกับ สระอิ อี ตัวอย่าง เช่น

พีช - พีช (𗊒𗏹𗍏) 3 - 1 - 10

เดือน - เดือน (𗐉𗍏𗉡) 46 - 1 - 13

ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังปรากฏ สระอี ในรูป "สระลอย" ในสมัยพระเจ้าลือไทย ในจารึกหลักที่ 3 พ.ศ. 1900 คำว่า "อื่น" มีลักษณะคล้าย สระอี สระจม สมัยพ่อขุนรามคำแหง คือ

อื่น - ือน (𗍏𗉡) 3 - 1 - 45

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

<u>สระอุ</u>

สมัยพ่อขุนรามคำแหง เขียนไว้ข้างหน้าพยัญชนะ ดังนี้

พุทธ – ,พทธ () 1 – 2 – 12

ลูก – ,ลก () 1 – 2 – 30

ฯลฯ

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ได้เปลี่ยนมาเขียนไว้ข้างล่างพยัญชนะ เหมือนปัจจุบัน และยังใช้ปะปนกับ สระอู ตัวอย่าง เช่น

ฝูง – ฝุง () 62 – 2 – 25

มูล – มุล () 38 – 1 – 42

รู้ – รุ () 64 – 1 – 6

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

<u>สระอู</u>

สมัยพ่อขุนรามคำแหงเขียนเรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะ เช่นเดียวกับ **สระอุ** ตัวอย่าง เช่น

ฝูงปู่ครู – ฝู ง ปู่ ครู () 1 – 3 – 14

ฯลฯ

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหง ได้เปลี่ยนมาเขียนไว้ข้างล่างพยัญชนะ เหมือนปัจจุบัน และมักจะใช้ปะปนกับ สระอุ ตัวอย่าง เช่น

กรุณา – กรูณา () 3 – 2 – 11

บุรุษ – บูรูส () 5 – 3 – 28

ฯลฯ

<u>สระเอ</u>

ใช้เขียนเรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะเหมือนที่ใช้ในปัจจุบัน และใช้แทนคำที่ใช้เครื่องหมาย หันอากาศ (ั) บางคำ ตัวอย่าง เช่น

ปัญญา – เปรญา (ᨻᩕᨬᩣ) 62 – 2 – 23

สัจจา – เสจจา (ᩈᩮᨧᨧᩣ) 64 – 1 – 4

ฯลฯ

นอกจากนี้ คำบางคำที่ออกเสียงเป็น สระเอะ มีตัวสะกด โดยใช้ไม้ไต่คู้ (᩵) เขียนไว้ข้างหน้าพยัญชนะตัวสะกดเพื่อบังคับให้ออกเสียงสั้น แต่ในจารึกสมัยสุโขทัย สระเสียงสั้น และเสียงยาว ยังใช้ปะปนกันอยู่ ดังนั้นคำที่ไม่ใช้ไม้ไต่คู้ต่อไปนี้ จึงถือว่าออกเสียง สระเอ เช่น

เห็น – เหน (ᩉᩢᨶ) 1 – 1 – 27

เสด็จ – เสดจ (ᩈᩮᨯᨧ) 2 – 2 – 49

เพ็ญ – เพญ (ᨻᩮᨬ) 10 – 1 – 2

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

<u>สระแอะ</u>

ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย เพียง 2 คำ คือสมัยพ่อขุนรามคำแหง คำว่า "ด้วย และด้วยแรง"

และ – และ (ᩋᩋᩣᨶ) 1 – 4 – 14

และสมัยพระเจ้าลือไทย คำว่า "แพะ"

แพะ – แพะ (ᩋᨻᨻᩣ) 2 – 2 – 16

สระแอ

ใช้เขียนเรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะเหมือนปัจจุบัน ตัวอย่าง เช่น

แพ้ – แพ้ (ᨻᩮᩬ᩵) 1 – 1 – 9

แล้ว – แลว (ᨺᩮᩃᩅ) 107 – 1 – 22

แคร – แคร (ᨺᨠᩁ) 62 – 1 – 25

ฯลฯ

สระโอะ

ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย 2 คำ ซึ่งเป็นคำที่ปัจจุบันออกเสียงเป็น สระเอาะ คือ

เถาะ – โถะ (ᨣᩮᩣᨶ᩠) 107 – 1 – 21

เหาะ – โหะ (ᨿᩮᩣᨶ᩠) 3 – 1 – 21

นอกจากนี้มีคำที่ปัจจุบันออกเสียง สระโอะ แต่เขียนลดรูป ไม่ปรากฏรูป สระโอะ เช่นเดียวกับในจารึกสมัยสุโขทัย ตัวอย่าง เช่น

คน – คน (ᨣᩮᩣᨶ᩠) 1 – 1 – 2

หน – หน (ᨿᩮᩣᨶ᩠) 3 – 1 – 2

ฯลฯ

สระโอ

ใช้เขียนเรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะ เหมือนที่ใช้ในปัจจุบัน ตัวอย่าง เช่น

โอยทาน – โอยทาน (ᨩᩮᩣᨿᨴᩣᨶ᩠) 1 – 1 – 2

โลก – โลก (ᨺᩮᩣᩃᨠ᩠) 3 – 1 – 49

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ใช้ สระโอ ในคำ สระออ ปัจจุบันบางคำ เช่น

สอง – โสง (๔๓๖) 1 – 1 – 2

ออก – โอก (๔๑๘) 1 – 3 – 3

ฯลฯ

สระออ

ใช้ต่างกับปัจจุบันคือ คำที่ไม่มีตัวสะกดจะไม่ใช้ อ เลียง ดังนี้

พ่อ – พ่ (๒๖) 1 – 1 – 1

หล่อ – หล่ (๒๗๖) 11 – 2 – 39

ขอ – ข (๘) 95 – 1 – 35

ฯลฯ

ถ้าเป็นคำมีตัวสะกด จะใช้ อ เลียง เหมือนปัจจุบัน นอกจากคำที่ยืมมาจากภาษาบาลีสันสกฤต ที่มี ร สะกด จะใช้ อ แทรกเข้าไปเหมือนคำ สระออ มีตัวสะกดในภาษาไทย ตัวอย่าง เช่น

นคร – นคอร (๑๔๑๙๙) 11 – 2 – 11

นิกร – นิกอร (๑๔๑๔๙๙) 38 – 1 – 6

จีวร – จีวอร (๓๑๑๙๙) 95 – 1 – 12

ฯลฯ

สระเออ

สมัยพ่อขุนรามคำแหง คำที่ไม่มีตัวสะกดจะใช้คงรูปเหมือนปัจจุบัน ดังนี้

บำเรอ – บำเรอ (๒๓๙๙) 1 – 1 – 17

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

เสมอ – เสมอ ( ) 1 – 4 – 16

ฯลฯ

ถ้าเป็นคำมีตัวสะกด จะเปลี่ยนรูปใช้ สระเอ กับ สระอี ดังนี้

ข้าเสึก – ข้ำีเสก () 1 – 4 – 17

เถิง – ีเถง () 1 – 4 – 19

ฯลฯ

หลังสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว คำที่ไม่มีตัวสะกดจะใช้ สระอิ เขียนไว้บนพยัญชนะ ดังนี้

เสมอ – เสมิอ () 2 – 1 – 61

บำเรอ – บำเริอ () 62 – 1 – 29

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ส่วนคำที่มีตัวสะกด จะไม่ใช้ อ (ลดรูป) เหมือนปัจจุบัน ตัวอย่าง เช่น

เสึก – เสึก () 11 – 2 – 18

เงิน – เงิน () 10 – 1 – 14

ฯลฯ

และอีกลักษณะหนึ่ง เขียนเหมือนคำที่มีตัวสะกด คือเปลี่ยนรูป สระอิ เป็นตัว อ แทรกเข้าตรงกลาง ดังนี้

เสึก – เสอก () 2 – 2 – 20

เกิด – เกอด () 62 – 1 – 7

จำเริญ – จำเรอญ () 38 – 2 – 27

ฯลฯ

<u>สระเอือ</u>

สมัยพ่อขุนรามคำแหง เขียน สระอี ไว้ข้างหน้า สระเอ คำที่ไม่มีตัวสะกด ในจารึกด้านที่ 1 และด้านที่ 2 ใช้ อ เดียง (อ สองตัว) แต่ด้านที่ 3 และด้านที่ 4 ไม่ใช้ อ เดียง (อ ตัวเดียว) ตัวอย่าง เช่น

เผือ	–	ᨾเผอ (ᨾᨦᩅᨧ)	1 – 1 – 3
เมื่อ	–	ᨾเม่อ (ᨾᩫᨦᩅᨧ)	1 – 2 – 7
เหนือ	–	ᨾเหนอ (ᨾᨦᨶᩅᨧ)	1 – 3 – 15
เพื่อ	–	ᨾเพ่อ (ᨾᨻᩫᨦᩅᨧ)	1 – 4 – 10

ฯลฯ

ถ้าเป็นคำที่มีตัวสะกด จะใช้ อ ตัวเดียว เหมือนปัจจุบัน ตัวอย่าง เช่น

เบื้อง	–	ᨾเบ่อง (ᨾᨻᩫᨦᨦ)	1 – 2 – 23
เกือน	–	ᨾเกอน (ᨾᨠᨦᨶᨧ)	1 – 3 – 13

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหง คำส่วนมาก จะใช้ สระอิ อี แทน สระอี และใช้ อ ตัวเดียว ทั้งที่มีตัวสะกด และ ไม่มีตัวสะกด ตัวอย่าง เช่น

เหนือ	–	เหนือ (ᨾᨦᨶᩅᨧ)	8 – 1 – 5
เสื้อ	–	เสือ (ᨾᩈᩅᨧ)	10 – 2 – 20

ฯลฯ

แต่อย่างไรก็ตาม คำสระเอือ ที่ใช้รูป สระอี โดยตรง ก็มีใช้เหมือนปัจจุบัน ตัวอย่าง เช่น

เกือน	–	เกือน (ᨾᨠᩫᨦᨶᨧ)	106 – 1 – 5
เผือก	–	เผือก (ᨾᨦᩫᨦᨠᨧ)	49 – 1 – 18

ฯลฯ

<u>สระเอีย</u>

สมัยพ่อขุนรามคำแหง ใช้ สระอี กับ ตัว ย เท่านั้น ถ้าเป็นคำมีตัวสะกด ใช้ ย ตัวเดียว ถ้าเป็นคำไม่มีตัวสะกด ใช้ ย สองตัว ดังนี้

เรียง – รยง (รยง) 1 – 1 – 17

เลี้ยง – ล้ยง (ล้ยง) 1 – 4 – 26

เมีย – มยย (มยย) 1 – 1 – 23

ฯลฯ

หลังสมัยพ่อขุนรามคำแหง คำที่มีตัวสะกด ส่วนมากจะใช้ ย ตัวเดียวเหมือนสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่คำที่ไม่มีตัวสะกด ใช้ ย ตัวเดียว เหมือนปัจจุบัน ตัวอย่าง เช่น

เกวียน – กวยน (กวยน) 2 – 2 – 63

เครียว – ครยว (ครยว) 45 – 1 – 11

เสีย – เสีย (เสีย) 2 – 1 – 82

เยีย – เยีย (เยีย) 102 – 1 – 13

ฯลฯ

นอกจากนี้ พบคำที่ ใช้ สระอิ แทน สระอี เป็นจำนวนมาก ตัวอย่าง เช่น

เคียกรุ้ง – เคียกรุง (เคียกรุง) 62 – 2 – 25

เมีย – เมีย (เมีย) 106 – 2 – 30

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

<u>สระ ฤ,ฤๅ</u>

ปรากฏใช้ครั้งแรกในสมัยพระเจ้าลือไทย ส่วนใหญ่เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาสันสกฤต ตัว ฤ ใช้เป็นพยัญชนะต้น และประสมกับ พยัญชนะอื่น ออกเสียงคล้ายตัว ร ควบ เป็น ริ รึ เรอ
ตัวอย่าง เช่น

พฤกษ์ – พฤกษ ( ) 8 – 2 – 7

ฤทธิ์ – ฤส (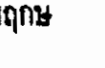) 62 – 1 – 6

ฯลฯ

ส่วน ตัว ฤๅ ใช้ในคำภาษาไทย มีความหมาย ว่า หรือ อะไร ตัวอย่าง เช่น

แลฤๅ – แลฤๅ ( ) 38 – 2 – 4

ชื่อฤๅ – ชื่อฤๅ () 38 – 2 – 20

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

<u>สระ ฦ, ฦๅ</u>

พบในสมัยพระเจ้าลือไทย ใช้รวมกับคำภาษาไทย มีความหมายว่า เลื่องลือ ไม่พบตัว ฦ ใช้ตามลำพัง ตัวอย่าง เช่น

ลือไทย – ฦๅไทย () 3 – 1 – 3

บันลือ – บนนฦๅ (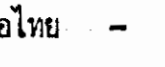) 62 – 2 – 34

ฯลฯ

<u>สระอำ</u>

ส่วนมากใช้เหมือนปัจจุบัน นอกจากคำพยางค์หน้าของคำบางคำ ไม่ใช้ สระอา ปรากฏรูป นิคหิต (◌ं) ตัวเดียว ตัวอย่าง เช่น

คำแหง	–	คำแหง	(ฤถเทว)	1 – 1 – 10
สำแดง	–	สำแดง	(สำแดง)	2 – 2 – 81
บำเหน็จ	–	บำเหน็จ	(บำเหน็จ)	38 – 2 – 4

ฯลฯ

<u>สระใอ</u>

ใช้เขียนเรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะเหมือนปัจจุบัน แต่ในจารึกสมัยสุโขทัยไม่เคร่งครัดหลักเกณฑ์การใช้ จึงปะปนกับ สระไอ ตัวอย่าง เช่น

ไขร้	–	ใส	(ใส)	3 – 2 – 4
สินไหม	–	สินใหม	(สินใหม)	38 – 2 – 32
ไตรปิฎก	–	ใตรวิดก	(ใตรอิดา)	49 – 1 – 5

ฯลฯ

<u>สระไอ</u>

ใช้เขียนเรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะเหมือนปัจจุบัน และใช้ในคำที่ปัจจุบันเขียน อัย ด้วย ตัวอย่าง เช่น

อาศัย	–	อาไสร	(อาไสร)	11 – 1 – 4
สุโขทัย	–	สุโขไท	(สุโขไท)	102 – 1 – 23
ภัย	–	ไพย	(ไพย)	106 – 1 – 25

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สระเอา

ใช้เหมือนปัจจุบันนี้ ตัวอย่าง เช่น

เจ้า – เจ้า (เจ้า) 1 – 1 – 4

เหง้า – เหงา (เหงา) 106 – 1 – 25

ฯลฯ

และนิยมใช้แทน สระอา มีตัว ว สะกด ในคำว่า "ข้าว" ปรากฏรูปต่างๆกัน ตัวอย่าง เช่น

ข้าว – เข้า (เข้า) 1 – 1 – 4

ข้าว – เขา (เขา) 3 – 2 – 9

ข้าว – เข้า (เข้า) 93 – 1 – 8

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การใช้พยัญชนะ

พยัญชนะ คือตัวอักษรที่ประดิษฐ์ขึ้น สำหรับใช้แทนเสียงแปรในภาษาไทย กำชัย ทองหล่อ อธิบายความหมายไว้ว่า "หมายถึงเครื่องหมายหรือตัวอักษรที่สำหรับใช้ประสมกับสระ เพื่อใช้แทนภาษาพูดหรือจารึกคำพูดไว้มิให้สูญ ตามหลักภาษา พยัญชนะจะออกเสียงตามลำพังไม่ได้ จำเป็นต้องมีสระประสมอยู่ด้วย จึงจะออกเสียงได้"[7]

พยัญชนะที่พบในจารึกสมัยสุโขทัย มีจำนวนแตกต่างกัน ดังนี้

สมัยพ่อขุนรามคำแหง มีพยัญชนะ 39 ตัว คือ

---

[7]กำชัย ทองหล่อ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

ก ข ฃ ค ฅ ฆ ง

จ ฉ ช ซ – ญ

ฎ ฏ ฐ – – ฒ

ด ต ถ ท ธ น

บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม

ย ร ล ว

ศ ษ ส ห – อ –

ไม่พบพยัญชนะ 5 ตัว คือ ฌ ฑ ฬ ฬ ฮ สำหรับ ฆ จารึกทำรูปมองเห็นเฉพาะเส้นหลัง และสันนิษฐานว่ามีลักษณะเหมือน ฆ ในสมัยต่อๆมา

สมัยพระเจ้าเลอไทย มีพยัญชนะเพียง 28 ตัว เพราะมีจารึกเพียงหลักเดียว คือ จารึกหลักที่ 107 พ.ศ. 1882 ไม่พบ พยัญชนะ 16 ตัว ดังนี้

ฃ ฅ ฉ ฌ ฎ ฏ ฐ ฑ

ฒ ณ ฝ ภ ศ ษ ฬ ฮ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

สมัยพระเจ้าลือไทย มีพยัญชนะ 39 ตัว ไม่พบพยัญชนะ 5 ตัว คือ

ฌ ฑ ฒ ฬ ฮ

สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 มีพยัญชนะ 36 ตัว ไม่พบพยัญชนะ 8 ตัว คือ

ฃ ฌ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ฮ

สมัยพระเจ้าไสยลือไทย มีพยัญชนะ 38 ตัว ไม่พบพยัญชนะ 6 ตัว คือ

ฌ ฎ ฐ ฑ ฒ ฮ

หลักเกณฑ์และวิธีการใช้พยัญชนะ ที่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

พยัญชนะต้น

ได้แก่พยัญชนะตัวแรกที่ประสมกับสระ ทำให้ออกเสียงแปรไปต่างๆ[8] พยัญชนะไทยทั้ง 44 ตัว สามารถใช้เป็นพยัญชนะต้นได้ทุกตัว แต่ที่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย มีจำนวน 40 ตัว วิธีการใช้ยังสับสนปะปนกัน ไม่เป็นระเบียบแบบแผนเหมือนปัจจุบัน เข้าใจว่าอาจจะคำนึงถึงการออกเสียงเหมือนกันเป็นสำคัญ ตัวอย่าง เช่น

ฟ้า	–	ฝ่า	(ฝ่าว)	1 – 1 – 6
ไซร้	–	ใส	(ใส)	3 – 1 – 17
ศรี	–	สรี	(สรี)	107 – 1 – 4
แย้ม	–	แฉม ฯลฯ	(ɕɕแฉม)	102 – 1 – 14

อักษรควบ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

คือพยัญชนะสองตัวควบหรือกล้ำอยู่ในสระตัวเดียวกัน ในภาษาบาลี สันสกฤต และเขมร มีวิธีเขียนให้เห็นประสมหรือกล้ำกันจริงๆ คือเขียนพยัญชนะตัวหน้าเต็มรูป ตัวที่อยู่หลังเขียนครึ่งรูป หรือเขียนแต่เชิง พอให้รู้ว่าเป็นตัวอะไรเท่านั้น แต่ต้องเขียนไว้ข้างล่างหรือข้างหลังตัวหน้าเสมอ แต่ระเบียบวิธีการเขียนของไทยไม่มีวิธีเช่นนี้ จึงต้องเขียนเรียงตัวติดกัน แต่ให้ถือว่า เป็นพยัญชนะตัวเดียวกัน[9]

ไมเคิล ไรท์ ได้กล่าวถึงวิธีเขียน "ตัวกล้ำ" ในภาษาไทยว่า มีความแตกต่างกับภาษาเพื่อนบ้านอื่นๆ ดังนี้

---

[8]พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

[9]กำชัย ทองหล่อ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

อักษรสุโขทัย เป็นอักษรเดียวในเอเชียอาคเนย์ และเป็นอักษรแรกในประวัติศาสตร์ภาคนี้ ที่จะเขียนพยัญชนะทุกตัวทั้งโดดหรือกลุ่มเข้าแถวเดียวกันหมด เป็นสิ่งที่แปลกและเป็นการปฏิวัติอักขรวิธีครั้งสำคัญยิ่ง ไม่เคยเกิดมาก่อน และยังใช้กันอยู่จนทุกวันนี้[10]

อันที่จริง วิธีเขียนตัวกล้ำ แบบมีเชิงดังกล่าวนี้ มีใช้ในจารึกสมัยสุโขทัยเช่นเดียวกัน คือ จารึกหลักที่ 95 พ.ศ. 1942 ตัวอย่าง เช่น

พระ	–	พะ ร (พฺร)	95 – 1 – 6
ศรี	–	สี ร (สฺรี)	95 – 1 – 22
ประการ	–	ปะการ ร (ปฺรการ)	95 – 1 – 27

ฯลฯ

แต่อักษรควบ ที่ใช้ในภาษาไทย คือพยัญชนะที่ควบกับตัว ร ล ว มีเสียงกล้ำเป็นสระเดียวกัน ถ้าออกเสียงพยัญชนะทั้งสองตัว เรียกว่า "อักษรควบแท้" เช่น ครู กลับ ขวา ถ้าออกเสียงพยัญชนะตัวหน้า หรือออกเสียงเป็นพยัญชนะตัวอื่น เรียกว่า "อักษรควบไม่แท้" เช่น จริง ไซ้ ศรี ทราบ เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

อักษรควบสมัยพ่อขุนรามคำแหง คำที่มีรูปวรรณยุกต์จะเขียนไว้ข้างบนพยัญชนะตัวหน้า และพยัญชนะตัวควบกล้ำ ตามปกติจะเขียนติดกัน ตัวอย่าง เช่น

กว่า	–	ก่วา (ก่วา)	1 – 1 – 22
ใคร่	–	ใค่ร (ใค่ร)	1 – 1 – 27
แกล้ง	–	แก่ลง (แก่ลง)	1 – 2 – 35

ฯลฯ

---

[10]ไมเคิล ไรท์, "ลายสือไทยลายสือนี้ไหนกัน," ใน ศิลปวัฒนธรรม (พฤศจิกายน 2524) : 12.

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงแล้ว คำที่เป็นอักษรควบกล้ำ ส่วนมากไม่ใช้รูปวรรณยุกต์ ตัวอย่าง เช่น

กล่าว	–	กลาว (ก ล า ว)	107 – 1 – 8
เครื่อง	–	เครือง (เ ค ร ื อ ง)	5 – 3 – 8
กว่า	–	กวา (ก ว า)	95 – 1 – 35

ฯลฯ

อย่างไรก็ดี วิธีการใช้อักษรควบกล้ำ ที่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย ยังไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน เพราะพบคำจำนวนมากที่ไม่ใช้อักษรควบ ตัวอย่าง เช่น

สร้าง	–	ส่าง (ส า ง)	1 – 2 – 5
ไซร้	–	ใส (ใ ส)	49 – 1 – 8

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษรนำ :

ได้แก่พยัญชนะสองตัวรวมอยู่ในสระเดียวกันแต่ออกเสียงเป็น 2 พยางค์ คือพยางค์หน้า ออกเสียงเหมือนมี สระอะ ประสมอยู่ พยางค์หลัง จะออกเสียงตามเสียงสระ และพยัญชนะที่เป็นตัวนำ เช่น แสม อ่านว่า สะแหม จรัส อ่านว่า จะหรัด เป็นต้น "เว้นแต่ตัว ห นำอักษรเดี่ยว หรือตัว อ นำ ตัว ย ไม่ต้องออกเสียง ตัว ห หรือ ตัว อ เป็นแต่ออกเสียงแผ่นตัวหลังตาม ตัว ห หรือ ตัว อ เท่านั้น เช่น หงอ หญ้า ไหน อย่า อยู่ เป็นต้น"[11]

อักษรนำที่ใช้ในจารึกสมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่จะใช้เหมือนปัจจุบัน แต่กฎเกณฑ์ยังไม่เคร่งครัด จะเห็นได้จากคำปัจจุบันที่ใช้อักษรนำ แต่ไม่ใช้ ตัวอย่าง เช่น

---

[11] พระยาอุบกิตศิลปสาร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

อย่า	–	ญา	(ญว)	106 – 3 – 32
เมล็ก	–	เมก	(ᩋᨾᨠ)	93 – 1 – 8
หมู่	–	มู	(ᨾᩪ)	49 – 1 – 32
		ฯลฯ		

บางคำใช้วิธีแรก ตัว ร เหมือนคำแผลงซึ่งนิยมใช้ในวรรณคดีไทย ตัวอย่าง เช่น

พยาน	–	พรญาน	(ᨽᨾᩁᨬᩣᨶ)	64 – 1 – 12
กมล	–	กรมล	(ᨠᩁᩤᨾᩃ)	93 – 1 – 12
สนาม	–	สรนาม	(ᩈᩁᨶᩣᨾ)	49 – 1 – 19
		ฯลฯ		

นอกจากนี้ มีอักษรนำในรูปแปลกออกไปจากที่ใช้ในปัจจุบัน จำนวนมาก ตัวอย่าง เช่น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ยืน	–	อยน	(ᩋᨿᨶ)	1 – 2 – 32
ยาหยูก	–	อยาอยูก	(ᩋᨿᩣᩋᨿᩪᨠ)	3 – 1 – 23
ถวาย	–	ถ่หวาย	(ᨲ᩠ᩉᩅᩣᨿ)	49 – 1 – 14
		ฯลฯ		

ตัวสะกด

คือพยัญชนะที่ประกอบอยู่ข้างท้ายสระ และมีเสียงประสมเข้ากับสระ ทำให้หนักขึ้น ตามฐานของพยัญชนะ เช่น กา เป็น กาก กาง กาด กาน กาบ กาม กาย กาว เป็นต้น[12]

---

[12]พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

พยัญชนะ ที่ใช้เป็นตัวสะกดในภาษาไทย มี จำนวน ๘ มาตรา ดังนี้

มาตรา แม่ กก สะกดด้วย ก ข ค ฆ

มาตรา แม่ กง สะกดด้วย ง และ นิคหิต (°)

มาตรา แม่ กด สะกดด้วย ด จ ช ซ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ต ถ ท ธ ศ ษ ส

มาตรา แม่ กน สะกดด้วย น ญ ณ ร ล ฬ

มาตรา แม่ กบ สะกดด้วย บ ป พ ฟ ภ

มาตรา แม่ กม สะกดด้วย ม และ นิคหิต (°)

มาตรา แม่ เกย สะกดด้วย ย

มาตรา แม่ เกอว สะกดด้วย ว

พยัญชนะที่ใช้เป็นตัวสะกดได้จึงมี จำนวน 35 ตัว อีก 9 ตัว ใช้เป็นตัวสะกดไม่ได้ ก ฉ ฌ ญ ฝ ห อ ฮ

การใช้ตัวสะกดในจารึกสมัยสุโขทัย ยังไม่เป็นระเบียบเคร่งครัดเหมือนปัจจุบัน ใช้ตามที่จะคำนึงถึงเสียงเหมือนกันตามมาตราสะกดเป็นสำคัญ จึงใช้ปะปนกันเป็นอันมาก และไม่ใช้ตัวสะกดในสมัยพ่อขุนรามคำแหง จะเว้นช่องไฟห่างจากพยัญชนะต้น เล็กน้อย ตัวอย่าง

ตาล – ตาน (ตาน) 1 – 3 – 13

พระธาตุ – พระธาดุ (พระธาดุ) 107 – 1 – 13

ทศพิธ – ทสพิท (ทสพิท) 2 – 1 – 6

ฯลฯ

นอกจากนี้ ยังนิยมใช้นิคหิต (°) เขียนไว้ข้างบนพยัญชนะแทน ม สะกดด้วย ตัวอย่าง เช่น

พนม – พนำ (พนำ) 1 – 2 – 14

สมเด็จ – สำเดจ (สำเดจ) 2 – 1 – 6

ฯลฯ

และพบคำที่ นิคหิต (๐) ใช้แทน ง สะกด เพียงคำเดียว คือ

สังสการ – สังกาน (สังสกาน) 95 – 1 – 21

<u>พยัญชนะหัน</u>

คือพยัญชนะที่เปลี่ยนจาก สระอะ ให้เป็นตัวเดียวกับพยัญชนะตัวสะกด โดยทำหน้าที่แทน หันอากาศ (ั) จึงเรียกว่า "พยัญชนะหัน" เช่น กัน – กนน, รัก – รกก, นับ – นบบ ฯลฯ สมัยโบราณพยัญชนะเป็นที่นิยมใช้กันแพร่หลาย แต่ปัจจุบันนิยมใช้ แต่ ร ตัวเดียวเท่านั้น เรียกว่า "ร หัน"

ในจารึกสมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่นิยมใช้พยัญชนะหัน มากกว่าใช้ หันอากาศ (ั) โดยเฉพาะ สมัยพ่อขุนรามคำแหง และพระเจ้าเลอไทย ยังไม่มี หันอากาศ ใช้ ต้องใช้พยัญชนะหันเพียงรูปเดียว เมื่อมี หันอากาศ ใช้ในสมัย พระเจ้าลือไทย จึงนิยมใช้หันอากาศกันมากขึ้นตามลำดับ แต่การใช้พยัญชนะหัน ก็ยังใช้อยู่ตลอดสมัยสุโขทัย ตัวอย่าง เช่น

หนัง – หนงง (หนงง) 1 – 1 – 14

กังอั้น – กงงอนน (กงงอนน) 5 – 1 – 26

สวัสดิ์ – สวสสดิ (สวสสดิ) 45 – 1 – 32

ฯลฯ

ทั้งนี้ รวมถึงคำปัจจุบันที่ใช้ ร หัน ซึ่งในสมัยสุโขทัยก็ใช้พยัญชนะหันด้วย ตัวอย่าง เช่น

ธรรม – ธรมม (ธรมม) 1 – 3 – 16

สุวรรณ – สุวรณน (สุวรณน) 5 – 2 – 26

ยรรยง – ยนนยง (ยนนยง) 45 – 1 – 16

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การใช้วรรณยุกต์

ได้แก่ตัวอักษรที่ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับใช้แทนเสียงดนตรีในภาษาไทย เป็นเครื่องหมายแสดงระดับเสียงสูงต่ำของพยางค์ในคำ เพราะคำภาษาไทยถ้ามีระดับเสียงสูงต่ำต่างกัน ความหมายของคำจะต่างกันด้วย วรรณยุกต์ในภาษาไทย มี 4 รูป 5 เสียง คือ

เสียงสามัญ (ไม่มีรูป)
เสียงเอก (่)
เสียงโท (้)
เสียงตรี (๊)
เสียงจัตวา (๋)

กำชัย ทองหล่อ กล่าวถึงประวัติของวรรณยุกต์ ไว้ว่า

วรรณยุกต์นี้ เริ่มมีใช้ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย แต่มีใช้อยู่เพียง 2 รูป เท่านั้น คือ ไม้เอก (่) กับ ไม้โท (้) แต่ไม้โท เขียนเป็นรูปกากบาท (◌) ต่อมาในตอนปลายกรุงสุโขทัย จึงได้เปลี่ยนรูปกากบาท เป็นรูปไม้โท อย่างที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ ส่วนไม้ตรี กับไม้จัตวา ยังไม่มีใช้ น่าจะเพิ่งมีใช้เมื่อตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา และคงจะได้คิดขึ้นสำหรับใช้เขียนคำที่มาจากภาษาจีน เป็นมูลเหตุ[13]

ในจารึกสมัยสุโขทัย ปรากฏวรรณยุกต์ 3 รูป ด้วยกัน คือ

◌่ (วรรณยุกต์เอก)
◌้ (วรรณยุกต์โท)
◌๋ (วรรณยุกต์โท)

ซึ่งมีวิธีการใช้ ดังต่อไปนี้

วรรณยุกต์เอก

ใช้เขียนไว้ข้างบนพยัญชนะตอนท้าย เหมือนปัจจุบัน แต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง ถ้าเป็นคำ อักษรควบ หรือ อักษรนำ ส่วนใหญ่จะเขียนไว้ข้างบนพยัญชนะตัวหน้า ดังนี้

---

[13]กำชัย ทองหล่อ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

เกลื่อน – เก่ลอน ( ) 1 – 1 – 6

กว่า – ก่วา () 1 – 1 – 22

ใหญ่ – ใหญ่ () 1 – 3 – 3

ฯลฯ

วิธีการใช้ วรรณยุกต์เอก ในจารึกสมัยสุโขทัย ยังไม่เป็นระเบียบแบบแผนแน่นอน คำที่ปัจจุบันใช้รูป วรรณยุกต์เอก แต่ในสมัยนั้นไม่ใช้วรรณยุกต์ ตัวอย่าง เช่น

ลั่น – ลนน ( ) 1 – 1 – 34

ไพร่ – ไพร ( ) 107 – 1 – 7

หมั่น – หมน์ () 93 – 1 – 6

ฯลฯ

และตรงกันข้าม คำที่ปัจจุบันไม่ใช้รูปวรรณยุกต์เอก แต่ในจารึกสมัยสุโขทัยกลับใช้รูปวรรณยุกต์เอก ตัวอย่าง เช่น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

หลาย – หล่าย ( ) 2 – 2 – 11

หก – ห่ก ( ) 2 – 2 – 16

ขโมย – ข่โมย ( ) 38 – 1 – 23

ฯลฯ

<u>วรรณยุกต์โท</u>

ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย 2 รูป คือ สมัยพ่อขุนรามคำแหง ใช้รูปกากบาท (˟) ซึ่งปัจจุบันใช้เป็น รูปวรรณยุกต์ จัตวา ต่อมาในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 จึงปรากฏใช้รูปวรรณยุกต์โท (ˆ) ตรงกับที่ใช้ในปัจจุบัน ในจารึกสมัยสุโขทัยส่วนมากใช้รูป กากบาท (˟) มากกว่า ตัวอย่าง เช่น

บ้าน – บ๋าน (บ๋วน) 1 – 2 – 35

แล้ว – แล๋ว (แล๋อ) 62 – 2 – 9

ไว้ – ไว๋ (ไฮ๋) 93 – 1 – 7

ฯลฯ

ส่วนวรรณยุกต์โท (๊) ใช้ครั้งแรกสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ในจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 และพบในสมัยพระเจ้าไสยลือไทย จารึกหลักที่ 93 พ.ศ. 1942 และ จารึกหลักที่ 95 พ.ศ. 1946 ตัวอย่าง เช่น

ผู้ – ผู้ (ผู๊) 64 – 2 – 1

ห้าล้าน – ห้าล้าร (ห้วรล้วร๊) 93 – 1 – 19

เข้า – เข้า (เฮ๋า) 95 – 1 – 9

ฯลฯ

สมัยพ่อขุนรามคำแหง ถ้าเป็นคำ อักษรกลาง หรือ อักษรนำ ส่วนมากจะเขียนวรรณยุกต์ไว้ข้างบนพยัญชนะตัวหน้า ตัวอย่าง เช่น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

หน้า – หน๋า (หน๋า) 1 – 3 – 5

ไหว้ – ไห๋ว (ไหฮ๋ว) 1 – 3 – 8

แกล้ว – แกล๋ว (แกล๋อ) 1 – 4 – 15

ฯลฯ

หลังจากสมัยพ่อขุนรามคำแหง คำส่วนมากไม่นิยมใช้วรรณยุกต์ เห็นได้จากคำปัจจุบันที่ใช้วรรณยุกต์โท กลับไม่ปรากฏรูปวรรณยุกต์ ตัวอย่าง เช่น

ช้าง – ชาง (ชาว) 107 – 1 – 24

ให้ – ให (ไห) 2 – 1 – 19

ฯลฯ

และการใช้วรรณยุกต์ยังไม่เคร่งครัด ปรากฏคำปัจจุบันที่ใช้รูปวรรณยุกต์เอก แต่ในสมัยนั้นใช้รูป วรรณยุกต์โท ตัวอย่าง เช่น

เลื่อน	–	ฺเล่อน	(เลื่อน)	1 – 2 – 19
หล่อ	–	หล่	(หล่)	95 – 1 – 7
เท่า	–	เท่า	(เท่า)	10 – 2 – 21

ฯลฯ

การใช้หันอากาศ (๎)

เป็นเครื่องหมายที่ใช้เขียนไว้ข้างบนพยัญชนะ เป็น สระอะ เมื่อมีตัวสะกด และใช้ประสมกับสระอื่น เป็น อัวะ อัว พบครั้งแรกสมัยพระเจ้าลือไทย แต่เขียนไว้ข้างบนพยัญชนะตัวสะกด ดังนี้

ยัง	–	ยงั	(ยัง)	2 – 1 – 20
รัน	–	รนั	(รัน)	11 – 2 – 17
จังหัน	–	จงัหนั	(จังหัน)	10 – 1 – 14

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แต่ถึงจะมี หันอากาศ (๎) ใช้แล้วก็ตาม ความนิยมใช้ พยัญชนะหัน ยังคงปรากฏให้เห็นตลอดสมัยสุโขทัย

การใช้นิคหิต (๐)

นิคหิตจัดเป็นสระรูปหนึ่ง ใช้เขียนข้างบนพยัญชนะร่วมกับ สระอา เป็น สระอำ พระยาอุปกิตศิลปสาร อธิบายการใช้นิคหิตไว้ว่า "ในภาษาบาลีและสันสกฤตจัดเป็นพยัญชนะ เรียกว่า นิคหิต หรือ นฤคหิต สำหรับเขียนบนสระในภาษาบาลี อ่านเป็น เสียง ง สะกด เช่น

กำ กี กู่ อ่าน กัง กิง กุง ในภาษาสันสกฤต อ่านเป็นเสียง ม สะกด เช่น กำ กี กู่ อ่าน กัม กิม กุม"[14]

ในจารึกสมัยสุโขทัยส่วนใหญ่ใช้เป็นเสียง ม สะกด ตามแบบภาษาสันสกฤต ตัวอย่าง เช่น

สัม	–	สำ (สำ)	1 – 1 – 12
สมเด็จ	–	สำเดจ (สำเดจ)	2 – 1 – 6
นครชุม	–	นครชู่ (นครชู่)	3 – 1 – 8
พรมไชย	–	พรำไช (พรำไช)	105 – 3 – 11

ฯลฯ

ใช้เป็น ง สะกด ตามแบบภาษาบาลี มีเพียงคำเดียว คือ

สังสการ	–	สำสกาน (สำสกาน)	95 – 1 – 21

และส่วนที่ใช้เป็น รูปสระอำ มักจะเป็นพยางค์หน้าของคำ ตัวอย่าง เช่น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สังวนลิขสิทธิ์

คำแหง	–	คำแหง (คำแหง)	1 – 1 – 10
จำนง	–	จำนง (จำนง)	45 – 1 – 25
สำรอง	–	สำรอง (สำรอง)	95 – 1 – 32

ฯลฯ

นอกจากนี้ ในจารึกบางหลัก โดยเฉพาะ จารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 ใช้นิคหิต (°) ในคำว่า กี และใช้แทน วรรณยุกต์เอก ในคำบางคำได้ ตัวอย่าง เช่น

---

[14]พระยาอุปกิตศิลปสาร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

ก็	–	กฺ (ก็)	64 – 1 – 6
ก่อ	–	คฺ (ก่)	64 – 1 – 9
บ่	–	บฺ (บ่)	64 – 1 – 11

ฯลฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเปรียบเทียบ ลักษณะตัวอักษร และ อักขรวิธี ที่ใช้ในจารึกสมัยสุโขทัย ดังรายละเอียดซึ่งได้วิเคราะห์ และเรียบเรียง มาตามลำดับนั้น พอสรุปเป็นสาระสำคัญ ได้ดังนี้

1. ลักษณะตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัย คล้ายตัวอักษรปัลลวะ อักษรขอมสมัยต่างๆ และอักษรมอญโบราณ ที่พบในจารึกก่อนสมัยสุโขทัย และด้วยเหตุที่คนไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับขอมตลอดมา จึงทำให้นักอักษรศาสตร์สมัยก่อน เช่น ยอร์ช เซเดส์ และ ฉ่ำ ทองคำวรรณ เป็นต้น สันนิษฐานว่า พ่อขุนรามคำแหง ทรงนำอักษรขอมหวัด ราว พ.ศ. 1800 มาดัดแปลงเป็นแบบอย่างการประดิษฐ์อักษรไทย ใน ปีพ.ศ. 1826

ต่อมาเมื่อ วิชาอักขรวิทยา (Palaeography) มีความเจริญก้าวหน้า ได้มีการศึกษา เปรียบเทียบรูปแบบตัวอักษร ของชาติต่างๆกว้างขวางขึ้น นักอักษรศาสตร์สมัยปัจจุบันบางคน เช่น ชอร์ส สุชพานิช และ ไมเคิล ไรท์ เป็นต้น มีความเห็นว่า อักษรสมัยสุโขทัย ไม่ได้ดัดแปลงมาจาก อักษรขอมหวัด แต่พัฒนารูปแบบมาจาก อักษรปัลลวะ ของอินเดียภาคใต้สมัยทวารวดีโดยตรง เช่นเดียวกับ อักษรขอมโบราณ และ อักษรมอญโบราณ

อย่างไรก็ตาม ธรรมชาติของภาษาย่อมมีการปะปนหยิบยืมของกันและกันใช้ ในขณะที่ พ่อขุนรามคำแหง ทรงคิดประดิษฐ์อักษรไทย ขึ้นมานั้น เป็นเวลาที่ อักษรขอม สมัยต่างๆ และอักษรมอญโบราณ กำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายใช้กันอยู่ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ตัวอักษรเหล่านี้น่าจะต้องมีอิทธิพลต่อตัวอักษรไทยสมัยสุโขทัยด้วย

2. จำนวนตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัย มีมากกว่าตัวอักษรของชนชาติอื่นในเอเชียอาคเนย์ ทั้งนี้ เพราะ พ่อขุนรามคำแหง ทรงคิดประดิษฐ์ตัวอักษรเพิ่มเติมขึ้น ให้พอใช้ในเสียงภาษาไทย ดังนี้

พยัญชนะ มีจำนวน 40 ตัว ได้แก่

ก ข ฃ ค ฅ ฆ ง
จ ฉ ช ซ ฌ ญ
ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ
ด ต ถ ท ธ น
บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม
ย ร ล ว
ศ ษ ส ห ฬ อ ฮ

ไม่พบ พยัญชนะ 4 ตัว คือ ฌ ฑ ฒ ฮ

สระ มีจำนวน 25 ตัว ได้แก่

ะ า ิ ี ึ ื ุ ู
เ แ โ ใ ไ เ เีย
เือ ัว ฤ ฤๅ ฦ ฦๅ ำ

ไม่พบ สระ 7 ตัว คือ เ เาะ เอะ เียะ
เือะ ัวะ ฦ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วรรณยุกต์ มีจำนวน 3 รูป ได้แก่ ่ (เอก) ้ (โท) ๊ (โท) ในสมัย พ่อขุนรามคำแหง ทรงคิดประดิษฐ์วรรณยุกต์ขึ้นใช้ เพียง 2 รูป คือ ่ (เอก) และ ๊ (โท) ส่วนรูป วรรณยุกต์ ้ (โท) พบครั้งแรก ในจารึกหลักที่ 64 พ.ศ. 1935 สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ส่วน วรรณยุกต์ ๋ (ตรี) นั้น เข้าใจว่าเพิ่งมีใช้ตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา

เครื่องหมายอื่นๆ มีใช้ 2 รูป ได้แก่ ็ (ไม้ไต่คู้) (นิคหิต หรือ นฤคหิต) ส่วน เครื่องหมาย ์ (ทัณฑฆาต หรือ การันต์) และ ๎ (ไม้ไต่คู้) ยังไม่มีใช้ในจารึกสมัยสุโขทัย

3. ตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัย แบ่งออกเป็น 5 สมัย ได้แก่ สมัยพ่อขุนราม คำแหง สมัยพระเจ้าเลอไทย สมัยพระเจ้าลือไทย สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 และสมัย พระเจ้าไสยลือไทย ลักษณะตัวอักษรส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากอักษรบางตัวแตกต่าง กันเล็กน้อย เข้าใจว่า อาจจะเป็นเพราะลายมือของผู้จารึก ไม่เหมือนกัน

พยัญชนะที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ ก ช ฆ ธ อ

สระที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปได้แก่ ◌ิ ◌ี ◌ึ ◌ื ◌ุ ◌ู เ◌ โ◌ ไ◌ ใ◌

4. อักขรวิธีในจารึกสมัยสุโขทัย มีความแตกต่างกัน 2 ลักษณะ คือ สมัยพ่อ ขุนรามคำแหง เขียน สระ กับ พยัญชนะ เรียงไว้บรรทัดเดียวกัน นอกจาก เครื่องหมายวรรณ ยุกต์ และ นิคหิต ที่เขียนไว้ข้างบนพยัญชนะ สระ ◌ิ ◌ี ◌ึ ◌ื ◌ุ ◌ู เขียน เรียงไว้ข้างหน้าพยัญชนะ เช่นเดียวกับ สระ เ◌ แ◌ โ◌ ไ◌ ใ◌ สระ ◌ะ ◌า เขียนเรียงไว้ข้างหลังพยัญชนะ เหมือนปัจจุบัน ซึ่งอักขรวิธีในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนี้ มี เพียง จารึกหลักที่ 1 พ.ศ. 1835 เท่านั้น เพราะในจารึกหลักอื่นๆ ในสมัยต่อๆมา ปรากฏใช้ อักขรวิธีเหมือนปัจจุบัน คือ เขียนสระ ไว้รอบพยัญชนะ ดังนี้ สระ เ◌ แ◌ ไ◌ ใ◌ เรียงไว้ข้างหน้า สระ ◌ิ ◌ี ◌ึ ◌ื เขียนไว้ข้างบน สระ ◌ะ ◌า เขียน เรียงไว้ข้างหลัง และ สระ ◌ุ ◌ู เขียนไว้ข้างล่างพยัญชนะ

อย่างไรก็ตาม การใช้ สระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ และเครื่องหมายต่างๆ ยังปะปน กันอยู่ ไม่มีกฎเกณฑ์เป็นระเบียบแบบแผน เหมือนอักขรวิธีที่ใช้ในปัจจุบัน

5. เสนอแนะ ควรจะได้มีการศึกษา ลักษณะตัวอักษร ในจารึกที่พบในประเทศไทย ก่อนสมัยสุโขทัย ได้แก่ อักษรปัลลวะ อักษรขอมสมัยต่างๆ และอักษรมอญโบราณ เป็นต้น หรือ อาจจะศึกษาเปรียบเทียบ ลักษณะตัวอักษร และอักขรวิธีในจารึกสมัยอื่นๆ หรือ ของชนชาติ อื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์กับสมัยสุโขทัย เพราะจะช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับ ลักษณะตัวอักษรและอักขร วิธีในจารึกสมัยสุโขทัย มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กาญจนา นัทมดิลก. ประวัติความเป็นมาของภาษาไทย. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2517.

กำชัย ทองหล่อ. หลักภาษาไทย. พระนคร : เทพนิมิตการพิมพ์, 2509.

คงเดช ประพัฒน์ทอง. การวิจัยเอกสารโบราณเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, 2520.

คุรุสภา, องค์การค้า. ประชุมพงศาวดาร เล่ม 1. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506.

จำปา เยื้องเจริญ, และคณะ. ศิลาจารึกในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย. กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์, 2522.

ฉ่ำ ทองคำวรรณ. สันนิษฐานเทียบการเขียนอักษรไทยกับอักษรขอมในสมัยพ่อขุนรามคำแหง. พระนคร : โรงพิมพ์สวนทองถิ่น, กรมการปกครอง, 2508.

เฮเคล์ ยอร์ช. ตำนานอักษรไทย. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.

นายกรัฐมนตรี, สำนัก. คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2521.

_____. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2505.

_____. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 4. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2513.

นิกม มูสิกะคามะ. แผ่นดินไทยในอดีต เล่ม 2. พระนคร : สำนักพิมพ์แพร่พิทยา, 2515.

นิเพทยนิศิสรรค์, หลวง. ชนชาติไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520.

ประวัติศาสตร์, สมาคม. ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 จารึกวัดศรีชุม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ปี. เอฟ. ไอ. จำกัด, 2522.

ประเสริฐ ณ นคร. ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2514. (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญเรือง ณ นคร ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน วันอาทิตย์ที่ 31 ตุลาคม พุทธศักราช 2514)

ฟิชัย สันตภิรมย์. แผนภูมิศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง. พระนคร : โรงพิมพ์พิมลชัยศึกษากรณ์, 2505.

เรืองอุไร กุศลาสัย. หลักภาษาไทย. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513.

วิจิตรมาตรา, ขุน. หลักไทย. พระนคร : สำนักพิมพ์สุวีริยสาส์น, 2510.

ศิลปากร, กรม. เรื่องพระรวง, เที่ยวเมืองพระรวง, คำอ่านและคำแปลจารึกสุโขทัย, สุภาษิตพระรวงฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร : ศิลปาบรรณาคาร, 2498.

_____. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504.

_____. จารึกโบราณรุ่นแรกพบที่ลพบุรีและใกล้เคียง. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2524.

สิทธา พินิจภูวดล. วรรณกรรมสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518.

สินชัย กระบวนแสง. ประวัติศาสตร์สุโขทัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิฆเนศ, 2518.

สิริวัฒน์ คำวันสา. อิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์. (เน้นประเทศไทย) กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2522.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2522.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. หลักภาษาไทย. พระนคร : สำนักพิมพ์ผดุงวิทย์, 2511.

หวน พินธุพันธ์. สุโขทัยเมืองเกาของเรา. กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์, 2520.

หอสมุดแห่งชาติ, กรมศิลปากร. ศิลาจารึกหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง. กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์, 2520.

อุปกิตศิลปสาร, พระยา. หลักภาษาไทย. พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2511.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

บทความ

ขจร สุขพานิช. "ลายสือไท," ขจร สุขพานิช. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, 2521. (พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช)

กีกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. "ช้างสังเวียน," สยามรัฐ, (1 กรกฎาคม 2521),: 5.

เฉลิม ยงบุญเกิด. "สุโขทัยในวรรคหมายเหตุจีน," วารสารสามหาร, (มีนาคม 2508),: 35 - 49.

ฟิเกียร เจียจันทรพงษ์. "ความขัดแย้งของกลุ่มราชวงศ์พ่อขุนผาเมืองและกลุ่มราชวงศ์พระรวง," ศิลปวัฒนธรรม, (พฤศจิกายน 2524),: 38 - 50.

ไมเคิล ไรท์. "ลายสือไทยลายสือที่ไหนกัน," ศิลปวัฒนธรรม, (พฤศจิกายน 2524),: 9 - 14.

ทองเปิ้ม บ้านคาน. "จารึกวัดศรีชุมบอกเราว่าขหาเถรศรีศรัทธา ฯเป็นลูกพี่ลูกน้องกับพ่อขุนรามคำแหง ฯ," ศิลปวัฒนธรรม, (พฤศจิกายน 2524),: 31 - 36.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. "ตอนที่กรุงศรีอยุธยาเกิดกรุงสุโขทัยยังไม่ตาย," ศิลปวัฒนธรรม, (พฤศจิกายน 2524),: 8 – 15.

วิทยานิพนธ์

ชวนพิศ อิฐรัตน์. "การใช้กำและสำนวนในสมัยสุโขทัย." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. "พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ภาษาอังกฤษ

books

Boomfield, Leonard. Language. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1933.

Dani, Ahmad Hassan. Indian Palaeography. London : Oxford University Press, 1963.

Ishii, Yoneo, Akagi and Osamu, Endo, Nariko. A Glossary Index of the Sukhothai Inscriptions. Kyoto : Kyoto University, 1972.

John Bowring, Sir. The Kingdom and People of Siam. London : Oxford University Press, 1969.

Longman. Dictionary of Contemporary English. London : Longman Group, 1978.

So Sethaputra. New Model English - Thai Dictionary Volume 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522)

Articles

Griswold, A.B. and Prasert Na Nagra. "The Inscription of Vat Traban Jan Phuak," Journal of the Siam Society (January 1971),: 157 - 188.

_____. "The Inscription of King Rama Gamhen," Journal of Siam Society (July 1971),: 179 - 229.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

_____. "The Inscription of Vat Pra Yün," Journal of Siam Society (January 1974),: 123 - 144.

_____. "A Pact Between Uncle and Nephew," Journal of Siam Society (January 1970),: 89 - 115.

_____. "The Asokaram Inscription of 1399 A.D.," Journal of Siam Society (January 1969),: 29 - 56.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก ก

ตารางแสดงวิวัฒนาการของตัวอักษรในจารึกสมัยสุโขทัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ก

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ข

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835				
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882				
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900	
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904	
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911	
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913				
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927	
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935	
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940				
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942	
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947	
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960				

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ข

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ข		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ข	ข	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ข		หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904		ข	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ข		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ค

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ฅ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ฅ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ฅ	ฅ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ฅ		หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ฅ	ฅ	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935		ฅ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ฅ		หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ฆ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ค		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ฆ		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ฆ	ฆ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ฆ	ฆ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ฆ		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ฆ	ฆ	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ฆ	ฆ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942		ฆ	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ง

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ง		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ง		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ง	ง	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ง	ง	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ง	ง	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ง		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ง	ง	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ง	ง	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ง		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ง	ง	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ง	ง	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ง		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ฃ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ฃ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ฃ		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920	ฃ	ฃ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ฃ	ฃ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ฃ	ฃ	หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ฃ		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ฃ	ฃ	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ฃ	ฃ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ฃ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ฃ	ฃ	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ฃ	ฃ	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960	ฃ		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ช

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ช

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ญ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ญ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ญ		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920	ญ	ญ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ญ	ญ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ญ	ญ	หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ญ		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ญ	ญ	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ญ	ญ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ญ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ญ	ญ	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ญ	ญ	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ฏ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	๖		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920		๗	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	๗		หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ฏ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ฏ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920		ฏ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904		ฏ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904		ฏ	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ฏ		หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ฐ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ฐ	ฐ	
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920		ฐ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ฌ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ฌ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ฌ	ฌ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ฌ	ฌ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ฌ	ฌ	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ฌ		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ฌ	ฌ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ฌ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ฌ		หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947		ฌ	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ก

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ก		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ก		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ก	ก	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ก	ก	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ก	ก	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ก		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ก	ก	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ก	ก	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ก		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ก	ก	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ก	ก	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ก		

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลงวันลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ต

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ต		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ต		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ต	ต	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ต	ต	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ต	ต	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ต		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ต	ต	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ต	ต	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ต		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ต	ต	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ต	ต	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ต		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ฏ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ฎ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ฎ		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ฎ	ฎ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ฎ	ฎ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ฎ	ฎ	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ฎ		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ฎ	ฎ	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ฎ	ฎ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ฎ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ฎ	ฎ	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947		ฎ	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ฎ		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ท

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ท		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ท		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ท	ท	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ท	ท	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ท	ท	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ท		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ท	ท	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ท	ท	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ท		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ท	ท	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ท	ท	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ท		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ธ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 45 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร น

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	น		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	น		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920	น	น	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	น	น	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	น	น	หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 52 พ.ศ. 1913	น		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	น	น	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	น	น	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	น		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	น	น	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	น	น	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960	น		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร บ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	บ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	บ		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	บ	บ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	บ	บ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	บ	บ	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	บ		
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	บ	บ	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	บ	บ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	บ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	บ	บ	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	บ	บ	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	บ		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ป

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ฃ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ฃ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ฃ		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ฃ	ฃ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ฃ	ฃ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ฃ	ฃ	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ฃ		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922		ฃ	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ฃ	ฃ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ฃ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ฃ	ฃ	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ฃ	ฃ	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ฃ		

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่งวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ฝ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ฝ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ฝ	ฝ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ฝ	ฝ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ฝ	ฝ	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 52 พ.ศ. 1913	ฝ		
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922		ฝ	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ฝ	ฝ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ฝ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942		ฝ	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ฝ	ฝ	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ฝ		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร พ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร อักษร ฟ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การางแสดงวิวัฒนาการอักษร ภ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าอู่ทอง	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
สมัย พระเจ้าลิไทย	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935		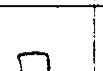	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942		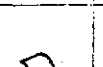	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ม

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ม		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ม		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ม	ม	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ม	ม	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ม	ม	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ม		
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ม	ม	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ม	ม	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ม		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ม	ม	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ม	ม	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ม		

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ย

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ย		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ย		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ย	ย	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ย	ย	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ย	ย	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ย		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ย	ย	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ย	ย	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ย		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ย	ย	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ย	ย	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ย		

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ร

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ร		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ร		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ร	ร	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ร	ร	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ร	ร	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ร		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ร	ร	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ร	ร	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ร		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ร	ร	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ร	ร	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ร		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ล

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ล		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ล		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920	ล	ล	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ล	ล	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ล	ล	หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ล		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ล	ล	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ล	ล	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ล		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ล	ล	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ล	ล	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960	ล		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ว

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ว		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ว		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	ว	ว	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ว	ว	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ว	ว	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ว		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ว	ว	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ว	ว	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ว		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ว	ว	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ว	ว	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	ว		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ศ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ษ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ษ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ษ		หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ษ	ษ	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ษ		หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ษ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ษ		หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ส

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ห

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ห		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ห		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920	ห	ห	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ห	ห	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ห	ห	หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ห		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ห	ห	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ห	ห	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ห		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ห	ห	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ห	ห	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960	ห		

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร พ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ขบ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ขบ		หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร อ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ –ะ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	◌ะ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	◌ะ		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920	◌ะ	◌ะ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	◌ะ	◌ะ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	◌ะ	◌ะ	หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	◌ะ		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	◌ะ	◌ะ	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	◌ะ	◌ะ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	◌ะ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	◌ะ	◌ะ	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	◌ะ	◌ะ	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960	◌ะ		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ -า

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	◌		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	◌า		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	◌า	◌	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	◌	◌า	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	◌	◌	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	◌		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	◌	◌	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	◌	◌	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	◌	◌า	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	◌	◌	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	◌		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ ะ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	๐		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	๑		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	๑	๑	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	๑	๑	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	๑	๑	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	๑		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	๒	๑	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	๑	๑	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	๐		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	๓	๐	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	๑	๑	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	๐		

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลงวันลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ ี

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	◌ี		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	◌ี		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	◌ี	◌ี	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	◌ี	◌ี	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	◌ี	◌ี	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	◌ี	◌ี	
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	◌ี	◌ี	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	◌ี		หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	◌ี		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	◌ี	◌ี	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947		◌ี	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	◌ี		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ ี

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922		๑	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ ี

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	◌		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	◌		หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	◌	◌	
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	◌		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	◌		

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ ุ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	◌ุ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	◌ุ		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	◌ุ	◌ู	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	◌ุ	◌ุ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	◌ุ	◌ุ	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	◌ุ		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	◌ุ	◌ู	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	◌ุ	◌ุ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	◌ุ	◌ุ	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947		◌ุ	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	◌ุ		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ ู

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ เ–

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	◌		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	◌		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	◌	◌	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	◌	◌	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	◌	◌	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	◌		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	◌	◌	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	◌	◌	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	◌		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	◌	◌	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	◌	◌	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	◌		

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ โ-

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ ไ-

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร สระ ใ–

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	ใ		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	ใ		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920	ใ	ใ	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	ใ	ใ	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904	ใ	ใ	หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ใ		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	ใ	ใ	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ใ	ใ	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ใ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	ใ	ใ	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	ใ	ใ	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960	ใ		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร **ตัว ฤ, ฤๅ**

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 **พ.ศ.1890 – 1920**			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904		ฤ	หลักที่ 8 **พ.ศ.1902 – 1911**
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	ฤ		
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	ฤ		หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	ฤ		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 **พ.ศ.1955 – 1960**			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ตัว ฦ, ฦๅ

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 **พ.ศ. 1890 – 1920**			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904			หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904			หลักที่ 8 **พ.ศ. 1902 – 1911**
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922			หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935			หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. **1942**			หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947			หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 **พ.ศ. 1955 – 1960**			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร วรรณยุกต์เอก (่)

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	/		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882	/		
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920	/	/	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	/		หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904		/	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	/		
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	/		หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	/	/	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	/		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	/	/	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	/		หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960	/		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร วรรณยุกต์โท (ˊ)

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	+		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920	+	+	หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	+		หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904		+	หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	+		
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	+		หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935		✓	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	+		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	✓		หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	+		หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร ทันอากาศ (~)

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835			
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ. 1890 – 1920	✓		หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	✓	✓	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904		✓	หลักที่ 8 พ.ศ. 1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913			
สมัย พระมหาธรรมราชาที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922	✓		หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	✓	✓	หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940	✓		
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942	✓	✓	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947	✓	✓	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ. 1955 – 1960	✓		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ตารางแสดงวิวัฒนาการอักษร นิคหิต (๐)

สมัย พ่อขุนรามคำแหง	หลักที่ 1 พ.ศ. 1835	◌		
สมัย พระเจ้าเลอไทย	หลักที่ 107 พ.ศ. 1882			
สมัย พระเจ้าลือไทย	หลักที่ 2 พ.ศ.1890 – 1920			หลักที่ 3 พ.ศ. 1900
	หลักที่ 5 พ.ศ. 1904	◌	◌	หลักที่ 7 พ.ศ. 1904
	หลักที่ 11 พ.ศ. 1904		◌	หลักที่ 8 พ.ศ.1902 – 1911
	หลักที่ 62 พ.ศ. 1913	◌		
สมัย พระมหาธรรมราชา ที่ 2	หลักที่ 102 พ.ศ. 1922		◌	หลักที่ 106 พ.ศ. 1927
	หลักที่ 45 พ.ศ. 1935	๐		หลักที่ 64 พ.ศ. 1935
	หลักที่ 38 พ.ศ. 1940			
สมัย พระเจ้าไสยลือไทย	หลักที่ 93 พ.ศ. 1942		๐	หลักที่ 95 พ.ศ. 1942
	หลักที่ 10 พ.ศ. 1947		๐	หลักที่ 46 พ.ศ. 1947
	หลักที่ 49 พ.ศ.1955 – 1960			

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก ข

ประวัติสังเขปศิลาจารึกสมัยสุโขทัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ประวัติสังเขปศิลาจารึกสมัยสุโขทัย

ศิลาจารึกเท่าที่พบในประเทศไทยปัจจุบันนี้ มีประมาณ 500 หลัก แบ่งออกเป็น 7 หมวดด้วยกัน คือ

หมวดที่ 1 ศิลาจารึกกรุงทวารวดี

หมวดที่ 2 ศิลาจารึกกรุงศรีวิชัย

หมวดที่ 3 ศิลาจารึกกรุงกัมพูชา

หมวดที่ 4 ศิลาจารึกกรุงหริภุญไชย

หมวดที่ 5 ศิลาจารึกกรุงสุโขทัย

หมวดที่ 6 ศิลาจารึกกรุงลานนาไทย

หมวดที่ 7 ศิลาจารึกกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์

บรรดาศิลาจารึกเหล่านี้ ได้มีผู้เชี่ยวชาญการอ่านจารึก ปริวรรตออกมาเป็นภาษาไทยปัจจุบัน และพิมพ์เผยแพร่รวมอยู่ใน หนังสือประชุมศิลาจารึก ดังต่อไปนี้

1. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 เป็นศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ที่ค้นพบก่อน พ.ศ. 2467 ได้จัดพิมพ์มาแล้ว 5 ครั้ง ดังนี้

1.1 ประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ 1 จารึกสุโขทัย หอพระสมุดวชิรญาณพิมพ์เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2467 เนื่องในงานฉลองอายุครบ 4 รอบ ของมหาเสวกโท พระยาราชนุกูล (อวบ เปาโลหิต) โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร มีศิลาจารึก จำนวน 15 หลัก (หลักที่ 1 – 15) ยอร์ช เซเดส์ เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ มีภาพศิลาจารึกประกอบทุกหลัก

1.2 ประชุมศิลาจารึกสยามภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย กรมศิลปากรพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2473 เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ เปาโลหิต) มีศิลาจารึก จำนวน 15 หลัก (หลักที่ 1 – 15) คำจารึกพิมพ์ด้วยอักษรไทยปัจจุบัน แก้ไขอักขรวิธีตามจารึกเดิม มีคำอธิบาย แต่ไม่มีภาพศิลาจารึกประกอบ

1.3 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกสุโขทัย กรมศิลปากรพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2500 เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ อุญหญิงสินภักดีนรเศรษฐ มีศิลาจารึก จำนวน 15 หลัก เหมือนการพิมพ์ครั้งก่อนๆ แต่ ฉ่ำ ทองคำวรรณ ได้อ่านและอธิบายคำเพิ่มเติมจากที่ ยอร์ช เซเดส์ อ่านไว้ อีก 5 หลัก คือ จารึกหลักที่ 7 ก หลักที่ 8 ก หลักที่ 8 ข หลักที่ 8 ก และหลักที่ 9 ก รวมศิลาจารึกที่พิมพ์ จำนวน 20 หลัก แต่ละหลักประกอบด้วย ภาพจารึก คำอ่าน คำอธิบาย มีบทนำกล่าวถึงประวัติย่อของศิลาจารึกทั้ง 15 หลัก และเพิ่มเติมประวัติย่อของศิลาจารึกที่อ่านใหม่ทั้ง 5 หลักด้วย

1.4 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย กรมศิลปากรพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2515 เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ พระราชประสิทธิคุณ อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย ประกอบด้วยศิลาจารึก จำนวน 20 หลัก ที่เคยพิมพ์มาแล้วในครั้งที่ 3 และเพิ่มศิลาจารึกสุโขทัย อีก 2 หลัก คือ ศิลาจารึกภาษาไทย จ.ศ. 754 (พ.ศ. 1935) และ จารึกหลักที่ 64 ศิลาจารึกวัดช้างล้อม มีคำอ่าน คำจารึก และคำอธิบาย แต่ไม่มีภาพประกอบ และไม่ได้กล่าวถึงประวัติย่อของศิลาจารึกเหล่านี้

1.5 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 เป็นจารึกกรุงสุโขทัย ที่ได้พบก่อน พ.ศ. 2467 คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี ได้แต่งตั้งอนุกรรมการ ให้ทำหน้าที่ ตรวจสอบคำจารึก คำอ่าน และคำอธิบาย ให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีจัดพิมพ์ เมื่อ พ.ศ. 2521 มีศิลาจารึก จำนวน 15 หลัก แต่ละหลักมีภาพประกอบ คำจารึก คำอ่าน คำอธิบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีเชิงอรรถ อธิบายคำจารึก คำอ่าน ที่แตกต่างไปจากที่ ยอร์ช เซเดส์ ได้อ่านไว้ ตอนต้น มีคำนำในการพิมพ์ คำอธิบายเกี่ยวกับศิลาจารึกในสยามประเทศ และสารบัญค้นคำ และตอนท้ายมีบัญชีรายชื่อจารึกเท่าที่พบในประเทศไทย

2. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 ประกอบด้วยศิลาจารึก จำนวน 14 หลัก ตั้งแต่จารึกหลักที่ 16 ถึง 29 เป็นศิลาจารึกสมัยทวารวดี ศรีวิชัย และ ละโว้ ได้พิมพ์เผยแพร่มาแล้ว 2 ครั้ง คือ

2.1 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 จารึกกรุงทวารวดี เมืองละโว้ และเมืองประเทศราชขึ้นแก่กรุงศรีวิชัย หอพระสมุดวชิรญาณพิมพ์เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2472 พิมพ์เป็น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

ภาษาไทย และฝรั่งเศส เนื่องในงานฉลองพระชนมายุ สมเด็จกรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฏ์ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร พิมพ์ด้วยอักษรไทยปัจจุบัน แต่อักขรวิธีใช้ตามคำจารึก ประกอบด้วย คำจารึก คำอ่าน คำแปล และคำอธิบาย มีภาพศิลาจารึกประกอบทุกหลัก ยอร์ช เซเดส์ เป็นผู้อ่าน แปล และอธิบายคำ มีคำอธิบายประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับอาณาจักรทวารวดี ศรีวิชัย ตรงตามพรลิงค์ และ ละโว้ ด้วย

2.2 ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 จารึกทวารวดี ศรีวิชัย ละโว้ กรมศิลปากรพิมพ์เป็นครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2504 เนื่องในงานฉลองพระชนมายุครบ 4 รอบ หม่อมเจ้าปิยรังสิต รังสิต โรงพิมพ์ไทยวัฒนพานิช พิมพ์เป็นภาษาไทยและฝรั่งเศส เช่นเดียวกับการพิมพ์ครั้งแรก มีคำจารึก คำอ่าน คำแปล และอธิบายศัพท์ การพิมพ์ครั้งนี้ ยอร์ช เซเดส์ ได้ตรวจสอบต้นฉบับ และแก้ไขภาษาฝรั่งเศส ตามหลักฐานที่ได้พบใหม่ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปลจากภาษาฝรั่งเศสมาเป็นภาษาไทย นอกจากนี้ยังได้อัญเชิญพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงจารึกไว้บนแผ่นศิลาในองค์พระปฐมเจดีย์ และบทความเรื่องอื่นๆที่เกี่ยวข้องกัน พิมพ์รวมไว้ด้วย

3. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และ ภาคกลางของประเทศไทย อันจารึกด้วยอักษร และ ภาษาไทย, ขอม, มอญ, บาลีสันสกฤต มีศิลาจารึก จำนวน 55 หลัก ตั้งแต่ หลักที่ 30 ถึง 84 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์ เมื่อ พ.ศ. 2508 พิมพ์ที่โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี ประกอบด้วยคำจารึก คำแปล คำอธิบาย และภาพประกอบ เช่นเดียวกับ หนังสือประชุมศิลาจารึก ฉบับอื่นๆ

4. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 ประมวลจารึกที่พบในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และ ภาคกลางของประเทศไทย อันจารึกด้วยอักษร และ ภาษาไทย, ขอม, มอญ, บาลีสันสกฤต มีศิลาจารึก จำนวน 46 หลัก ตั้งแต่หลักที่ 85 ถึง 130 และเพิ่ม จารึกหลักที่ 40 พิเศษ อีกหลักหนึ่ง จัดพิมพ์โดย คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2513 โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี ศิลาจารึกแต่ละหลัก ประกอบด้วย คำจารึก คำอ่าน คำอธิบาย และภาพประกอบเช่นเดียวกับ ฉบับก่อนๆ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

5. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 5 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี พิมพ์ เมื่อ พ.ศ. 2515 ประกอบด้วยภาพจารึกอักษรไทย ภาพลายเส้น จำหลักบนแผ่นหิน กล่าวถึงเรื่องชาดกต่างๆ ในชาดก 500 ชาติ ซึ่งพบในเจดีย์วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย โดยมีประวัติของวัดศรีชุม และบันทึกเกี่ยวกับการบูรณะวัดศรีชุมด้วย

ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะ ศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ได้แก่ศิลาจารึกที่สร้างขึ้นระหว่างสุโขทัยเป็นราชธานีของไทย หรือลักษณะเป็นแบอักษรสมัยสุโขทัย ที่พบในจังหวัดสุโขทัย สวรรคโลก พิษณุโลก กำแพงเพชร และนครสวรรค์ หรือจังหวัดทางภาคเหนือที่มีความเกี่ยวข้องกับอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งปัจจุบันได้พบแล้วประมาณ 50 หลัก พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 จำนวน 15 หลัก (หลักที่ 1 – 15) ซึ่งเป็นศิลาจารึกที่พบก่อน พ.ศ. 2467 และภายหลังคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ได้พิจารณาพิมพ์เพิ่มเติม ในหนังสือประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 ภาคที่ 4 และภาคที่ 5 ดังมีประวัติสังเขปต่อไปนี้

<u>จารึกหลักที่ 1. ศิลาจารึกพ่อขุนรามกำแหง</u>

ลักษณะเป็นเสาหินชนวนสีเขียว รูปสี่เหลี่ยมยอดมน สูง 1 เมตร 11 เซนติเมตร กว้าง 35 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรและภาษาไทย จำนวน 4 ด้านๆ ที่ 1 และ 2 มีด้านจารึกด้านละ 35 บรรทัด ด้านที่ 3 และ 4 มีด้านจารึกด้านละ 27 บรรทัด จารึกเมื่อ พ.ศ. 1835

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎ ขณะทรงผนวชเสด็จขึ้นไปเมืองสุโขทัย ใน พ.ศ. 2376 ทรงพบศิลาจารึกนี้พร้อมกับ จารึกหลักที่ 4 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง จึงโปรดเกล้า ฯ ให้นำลงมาไว้ที่วัดราชาธิวาส ซึ่งพระองค์ทรงประทับจำพรรษาอยู่ และเมื่อเสด็จไปประทับอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร ก็โปรดเกล้า ฯให้ย้ายศิลาจารึกนี้ตามไปด้วย และเมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ในพ.ศ. 2394 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปไว้ที่ ศาลารายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ถึง พ.ศ. 2468 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้ย้ายไปอยู่ที่พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พระราชวังบวรสถานมงคล ต่อมา พ.ศ. 2509 กรมศิลปากรได้ย้ายศิลาจารึกทั้งหมดไปไว้ที่ หอวชิราวุธ และ พ.ศ. 2512 ได้นำศิลาจารึกหลักที่ 1 นี้ ไปตั้งแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จนปัจจุบันนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาและอ่านจารึกหลักนี้เป็นพระองค์แรก โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นแม่กองคัดลอกสำเนาจารึกออกเผยแพร่ ให้ชาวต่างประเทศทราบ และได้มีชาวต่างประเทศหลายคน นำสำเนาจารึกนี้พิมพ์เป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา แต่การอ่านและตีความถ้อยคำยังไม่ถูกต้องสมบูรณ์นัก ต่อมา ยอร์ช เซเดส์ เข้ามารับราชการเป็นบรรณารักษ์ใหญ่ หอพระสมุดวชิรญาณ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมอบให้เป็นผู้ตรวจสอบคำอ่าน และคำอธิบายให้สมบูรณ์ พร้อมกับศิลาจารึกหลักอื่นๆที่พบในประเทศขณะนั้น

เนื้อหาสาระของศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง แบ่งออกได้ 3 ตอน คือ ตอนต้นเป็นคำจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ทรงเล่าพระราชประวัติของพระองค์ ตอนที่สองกล่าวถึงสภาพบ้านเมืองของกรุงสุโขทัย และตอนที่สาม เป็นการสรรเสริญพระเกียรติพ่อขุนรามคำแหงที่ทรงสร้างอาณาจักรสุโขทัย ให้เจริญก้าวหน้าเป็นอันมาก

<u>จารึกหลักที่ 2 ศิลาจารึกวัดศรีชุม</u>

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลักษณะเป็นแผ่นหินอ่อนสีดำ สูง 2 เมตร 75 เซนติเมตร กว้าง 67 เซนติเมตร หนา 8 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรและภาษาไทย มีคำจารึกทั้ง 2 ด้านๆแรก มี 107 บรรทัด ด้านที่ 2 มีคำจารึก 95 บรรทัด วิธีการจารึกต่างจากจารึกหลักอื่นๆ คือ ด้านแรกจารึกตั้งแต่ บรรทัดที่ 1 – 90 ขีดเส้นคั่น แล้วข้ามไปจารึกด้านหลัง ตั้งแต่บรรทัดที่ 1 – 87 ขีดเส้นคั่นไว้อีก แล้วย้อนกลับไปจารึกด้านแรกต่อบรรทัดที่ 91 ไปจนหมดแผ่น จึงกลับไปจารึกด้านหลังต่อบรรทัดที่ 88 ไปจนหมดแผ่น

พลโท พระยาสโมสรสรรพการ (ทัด ศิริสัมพันธ์) พบจารึกหลักนี้ที่อุโมงค์วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2430 ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า จารึกขึ้นในสมัยพระเจ้าลือไทย

เนื้อหากล่าวถึงประวัติศาสตร์ชาติไทย สมัยก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย ของพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด กับ พ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง ต่อจากนั้นเป็นการสรรเสริญสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธา ฯ กล่าวถึงคุณความดี การประกอบศาสนกิจ พระอุปนิสัย ที่กล้าหาญ การบำเพ็ญกุศล และสร้างถาววัตถุต่างๆ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

จารึกหลักที่ 3 ศิลาจารึกนครชุม

ลักษณะเป็นหินอ่อนสีดำ สูง 1 เมตร 93 เซนติเมตร กว้าง 47 เซนติเมตร หนา 6 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรและภาษาไทย ทั้ง 2 ด้านๆแรกมีคำจารึก 78 บรรทัด ด้านหลังมีคำจารึก 58 บรรทัด คำจารึกบางตอนชำรุดเสียหายอ่านไม่ได้ แต่บอกศักราชว่าจารึกเมื่อ พ.ศ. 1900 (ม.ศ. 1279) ในรัชกาลพระเจ้าลือไทย เดิมจารึกหลักนี้อยู่ที่วัดบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้นำลงมายังกรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2429 ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

เนื้อเรื่องของศิลาจารึกหลักนี้ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนแรกเป็นเรื่องของพระเจ้าลือไทย (พระมหาธรรมราชาที่ 1 สีไทย) ทรงประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุ และทรงปลูกต้นพระศรีมหาโพธิจากประเทศศรีลังกา ตอนที่สอง เป็นเรื่องเกี่ยวกับคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา สั่งสอนให้ประชาชน สร้างบุญกุศล ก่อนจะสิ้นโลก และตอนสุดท้าย เป็นเรื่องยอพระเกียรติพระเจ้าลือไทย ว่าทรงเป็นกษัตริย์ที่ทรงทศพิธราชธรรม และทรงเป็น "ธรรมิกราช" นอกจากนี้ยังกล่าวถึงศิลาจารึกรอบพระพุทธบาท ที่พระองค์ทรงสร้างไว้ตามเมืองต่างๆด้วย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จารึกหลักที่ 4 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง

ลักษณะเป็นเสาหินทราย สูง 2 เมตร กว้าง 28 – 30 เซนติเมตร หนา 29 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรขอมภาษาเขมร ทั้ง 4 ด้านๆที่ 1 – 2 – 3 มีคำจารึก ด้านละ 56 บรรทัด ตัวอักษรบางตอนลบเลือน อ่านจับความไม่ได้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพบและนำมากรุงเทพมหานคร พร้อมกับจารึกหลักที่ 1 ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง เมื่อ พ.ศ. 2376 เข้าใจว่าเดิมจารึกหลักนี้อยู่ที่ วัดป่ามะม่วง จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ทรงอ่านและแปลเป็นภาษาไทยไว้ครั้งหนึ่ง แต่มุ่งแปลเอาความเป็นสำคัญ ต่อมา ยอร์ช เซเดส์ ได้อ่านและแปลใหม่อีกครั้งหนึ่ง สันนิษฐานว่า จารึกหลักนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1904 (ม.ศ. 1283) ซึ่งเป็นปีที่พระเจ้าลือไทย ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชมาจากศรีลังกา ทรงศรัทธาถึงกับเสด็จออกผนวชระยะหนึ่งด้วย

เนื้อเรื่องของศิลาจารึกหลักนี้แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ตอนต้นกล่าวถึงพระเจ้าลือไทยเมื่อครั้งเป็นอุปราชกรองเมืองศรีสัชชนาลัย ยกกองทัพไปปราบศัตรูในเมืองสุโขทัย แล้วเสด็จขึ้นกรองราชสมบัติในปี พ.ศ. 1890 ตอนที่สอง ยอพระเกียรติพระเจ้าลือไทยว่า ทรงมีพระปรีชาเฉียบแหลม ทรงรอบรู้ศิลปวิทยาการด้านต่างๆอย่างกว้างขวาง ตอนที่สาม กล่าวถึงพิธีต้อนรับพระมหาสามีสังฆราช และการเสด็จออกทรงผนวชของพระเจ้าลือไทย ตอนสุดท้ายกล่าวเตือนประชาชนให้หมั่นสร้างกุศล

จารึกหลักที่ 5 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง

ลักษณะคล้ายจารึกหลักที่ 4 แต่มีขนาดสั้นกว่า คือ สูง 1 เมตร 15 เซนติเมตร กว้าง 28 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรและภาษาไทย เข้าใจว่าจารึกไว้คู่กับจารึกหลักที่ 4 ซึ่งเป็นภาษาเขมร พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) พบที่บริเวณวัดใหม่ (ปราสาททอง) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2450 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพโปรดให้นำมาไว้ที่กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร**

เนื้อเรื่องของจารึกหลักนี้ ตรงกับจารึกหลักที่ 4 แต่มิได้กล่าวถึงการปราบศัตรูของพระเจ้าลือไทย ก่อนขึ้นกรองราชสมบัติ ไม่ได้กล่าวถึงการสร้างเทวรูปพระอิศวร พระนารายณ์ ป่ามะม่วง และการเกษตรกรรม แต่กล่าวถึงพ่อขุนรามคำแหง ทรงปลูกต้นมะม่วง ซึ่งจารึกหลักที่ 4 มิได้กล่าวถึง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

จารึกหลักที่ 6 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง

ลักษณะคล้ายกับจารึกหลักที่ 4 และ 5 ขนาดสูง 1 เมตร 30 เซนติเมตร กว้าง 27 – 33 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรขอม ภาษาบาลี ทั้ง 4 ด้านๆแรกและด้านที่ 3 มีกำจัดด้านละ 24 บรรทัด ด้านที่ 2 และด้านที่ 4 ชำรุดอ่านไม่ได้ เข้าใจว่าพระมหาสามีสังฆราชเป็นผู้จารึก เมื่อ พ.ศ. 1904 เพื่อยอพระเกียรติพระเจ้าลือไทย ที่เสด็จออกทรงผนวช ณ วัดป่ามะม่วง พระยารามราชภักดี (ใหญ่ ศรสัมภ์) พบที่บริเวณวัดป่ามะม่วง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2451 ได้ส่งมาไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร**

จารึกหลักที่ 7 ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง

ลักษณะคล้ายจารึกหลักที่ 4 – 5 – 6 มีขนาดสูง 1 เมตร 32 เซนติเมตร กว้าง 28 เซนติเมตร หนา 12.50 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรและภาษาไทย ทั้ง 4 ด้านๆแรก และด้านที่ 3 ตัวอักษรชำรุดอ่านจับความไม่ได้ ด้านที่ 2 และด้านที่ 4 อ่านได้ความว่า พระเจ้าลือไทยทรงสร้างถาวรวัตถุต่างๆไว้ในวัดป่ามะม่วง ในปีที่เสด็จออกทรงผนวช ในปี พ.ศ. 1904 ในตอนท้ายกล่าวถึง พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน พระยารามราชภักดี (ใหญ่ ศรสังข์) พบที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ส่งเข้ามาไว้ที่กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2435 ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร**

จารึกหลักที่ 8 ศิลาจารึกภูเขาสุมนกูฏ

ลักษณะเป็นแผ่นหินรูปใบเสมา ขนาดสูง 90 เซนติเมตร กว้าง 31 เซนติเมตร หนา 15 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรและภาษาไทย ทั้ง 4 ด้านๆแรก และด้านที่ 3 ตัวอักษรชำรุดอ่านได้ความเพียงเล็กน้อย ด้านที่ 2 และด้านที่ 4 อ่านได้ความว่า พระเจ้าลือไทยทรงสร้างรอยพระพุทธบาทบนเขาสุมนกูฏ เมื่อ พ.ศ. 1902 และตอนท้ายกล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 ขณะประทับอยู่เมืองพิษณุโลก เข้าใจว่าตอนท้ายนี้อาจจะจารึกภายหลังครั้งแรกถึง 10 ปี คือจารึกเมื่อ พ.ศ. **1911**

จารึกด้านที่ 4 บรรทัดที่ 14 ยอร์ช เซเดส์ อ่านไว้ว่า "จึงขึ้นมานบพระบาทลักษณะอันตน ชนก ประดิสถาแต่ก่อน" คำว่า ชนก ในที่นี้หมายถึง พระเจ้าเลอไทย พระราชบิดาของพระเจ้าลือไทย เป็นผู้สร้างรอยพระพุทธบาทนี้ แต่ต่อมา ประเสริฐ ณ นคร ได้อ่านใหม่เป็น "หาก" ซึ่งทำให้ข้อความเปลี่ยนไปเป็น "จึงขึ้นมานบพระบาทลักษณะอันตน หาก ประดิสถาแต่ก่อน" ซึ่งคำว่า หาก แปลว่า "ด้วยตนเอง" จึงหมายถึง พระเจ้าลือไทยทรงสร้างรอยพระพุทธบาทไว้ ไม่ใช่พระเจ้าเลอไทย ตามที่ ยอร์ช เซเดส์ อ่านไว้ และการแก้ไขครั้งนี้ ยอร์ช เซเดส์ ก็ยอมรับว่าถูกต้อง

ศิลาจารึกนี้ เดิมอยู่บนเขาสุมนกูฏ (เขาพระบาทใหญ่) จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2451 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำมาไว้ในกรุงเทพมหานคร ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จารึกหลักที่ 9 กิลาจารึกวัดป่าแดง

ลักษณะเป็นแผ่นหินรูปใบเสมา เท่าที่พบแล้วจำนวน 3 แผ่นๆที่ 1 สูง 83 เซนติเมตร กว้าง 55 เซนติเมตร หนา 4 เซนติเมตร แผ่นที่ 2 สูง 62 เซนติเมตร กว้าง 53 เซนติเมตร หนา 3 เซนติเมตร แผ่นที่ 3 สูง 100 เซนติเมตร กว้าง 53 เซนติเมตร หนา 5 เซนติเมตร แต่ละแผ่นจารึกด้วยอักษรขอมภาษาไทยมีใจความต่อเนื่องกัน

ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า จารึกใน พ.ศ. 1949 ซึ่งเป็นปีที่พระเจ้าไสยลือไทย (มหาธรรมราชาที่ 3) โปรดเกล้า ฯ ให้ประชุม เสนาอำมาตย์ราชบัณฑิต และพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย เพื่อเลือกตั้ง "สังฆปรินายก" เนื่องจากได้เกิดอธิกรณ์ขึ้นในคณะสงฆ์เรื่องการแต่งตั้งเจ้าอาวาส วัดกัลยาณวนาราม ใจความของกิลาจารึกส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ แต่กล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัยของพระเจ้าลือไทย (มหาธรรมราชาที่ 1) ยกกองทัพไปเมืองแพร่ เมื่อ พ.ศ. 1902 – 1903 และพระสุมนเถระ แห่งวัดป่ามะม่วง เดินทางไปเผยแพร่พุทธศาสนายังอาณาจักรล้านนาไทย ใน พ.ศ. 1912

วัดป่าแดงอยู่ที่เชิงเขาพระศรี ห่างจากเมืองศรีสัชชนาลัยไปทางใต้เล็กน้อย ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า "วัดกัลยาณวนาราม" ตามชื่อของเจ้าอาวาสองค์แรก ไม่ทราบประวัติของกิลาจารึกทั้ง 3 แผ่นนี้ นอกจากพบอยู่ที่ วัดบวรนิเวศวิหาร และที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร**

จารึกหลักที่ 10 กิลาจารึก จ.ศ. 766

ลักษณะเป็นแผ่นหินอ่อน สูง 1 เมตร 50 เซนติเมตร กว้าง 47 เซนติเมตร มีกำจารึกทั้งสองด้านด้านแรกมี 39 บรรทัด เป็นตัวอักษรขอมภาษาไทย 2 บรรทัดครึ่ง อักษรขอมภาษาบาลี 6 บรรทัด อักษรไทยและภาษาไทย 30 บรรทัดครึ่ง ด้านที่ 2 มีกำจารึก 33 บรรทัด เป็นอักษรไทยและภาษาไทย 21 บรรทัด อักษรขอมภาษาบาลี 3 บรรทัด และอักษรไทยภาษาไทยอีก 4 บรรทัด ตัวอักษรส่วนใหญ่ลบเลือนอ่านจับความได้เล็กน้อยว่า จารึกขึ้นในปี พ.ศ. 1947 สมัยพระเจ้าไสยลือไทย (มหาธรรมราชาที่ 3) เนื้อเรื่องกล่าวถึง "ท่านเจ้าพัน" ได้สร้างถาวรวัตถุต่างๆไว้ในเมืองเชลียง สองแคว สุโขทัย และ เชียงใหม่ เข้าใจว่าเดิมจารึกหลักนี้คงอยู่ที่เมืองพิษณุโลก ได้ถูกส่งเข้ามาไว้ในกรุงเทพมหานคร ตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร**

ศิลาจารึกหลักที่ 11 ศิลาจารึกวัดเขากบ

ลักษณะเป็นหินอ่อน ท่อนบนหักหายไป เหลือสูง 80 เซนติเมตร กว้าง 47 เซนติเมตร หนา 6 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรไทยและภาษาไทย ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า จารึกเมื่อ พ.ศ. 1962 ในสมัยพระเจ้าลือไทย แต่ ประเสริฐ ณ นคร เชื่อว่า ด้านที่ 1 นั้น พระเจ้าลือไทยทรงจารึกก่อน พ.ศ. 1904 เพราะ ยังไม่มี "หันอากาศ" (ั) ใช้ และด้านที่ 2 มีใจความตรงกับ จารึกหลักที่ 2 ศิลาจารึกวัดศรีชุม ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลเดียวกันจารึกก็ได้ แต่จารึกห่างกันหลายปี ผู้จารึกคือ พระมหาเถรศรีศรัทธา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยากำรงราชานุภาพ ทรงนำศิลาจารึกนี้มาจากเขากบ ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ใจความกล่าวถึงการสร้างเจดีย์ วิหารใกล้ๆรอยพระพุทธบาทบนเขาสุมนกูฏ (เขาพระบาทใหญ่) และการบำเพ็ญกุศลต่างๆในพุทธศาสนา ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

จารึกหลักที่ 12 ศิลาจารึกรอยพระยุคลบาท

รอยพระยุคลบาทนี้ จารึกอยู่บนแผ่นหินยาว 3 เมตร 60 เซนติเมตร กว้าง 2 เมตร 17 เซนติเมตร หนา 20 เซนติเมตร ที่ปลายรอยพระพุทธบาทมีคำจารึกด้วย อักษรขอมภาษาบาลี 7 บรรทัด หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ปวน อินทุวงศ์) แปลเป็นภาษาไทยได้ความว่า รอยพระพุทธยุคลบาทนี้ สร้างเมื่อ พ.ศ. 1970 ในสมัยพระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมบาล (มหาธรรมราชาที่ 4) โดยเลียนแบบรอยพระพุทธบาทบนเขาสุมนกูฏ ในประเทศศรีลังกา รอยพระพุทธยุคลบาทนี้ ไม่ทราบประวัติความเป็นมา กรมพระราชวังบวรมหาสักดิพลเสพย์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนำลงมาจากเมืองสุโขทัย แต่ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่า จารึกหลักนี้ น่าจะอยู่ที่เมืองพิษณุโลก ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ วัดบวรนิเวศวิหาร

จารึกหลักที่ 13 ศิลาจารึกบนฐานพระอิศวร

จารึกอยู่บนฐานเทวรูปพระอิศวร หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2053 เดิมอยู่ใน "ศาลพระอิศวร" จังหวัดกำแพงเพชร" พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้นำมาไว้ในกรุงเทพมหานคร พร้อมกับศิลาจารึกนครชุม (จารึกหลักที่ 2) ในปี พ.ศ. 2429 ต่อมากรมศิลปากร ได้ส่งไปตั้งแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดกำแพงเพชร

มหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์วิทยทรัพยากร

จนปัจจุบันนี้

รอบรอยเทวรูปพระอิศวรทั้ง 4 ด้าน มีคำจารึกอักษรและภาษาไทย 3 บรรทัด ใจความว่า เจ้าพระยาศรีธรรมโศกราชเป็นผู้สร้างเทวรูปนี้ ได้บำเพ็ญกุศลต่างๆ เช่น ซ่อมแซมวัด เจดีย์ พระธาตุ สร้างถนน ขุดคลอง ปรับปรุงการเกษตรกรรม ตลอดจนการค้าขายกับชาวละว้า เป็นต้น

จารึกหลักที่ 14 ศิลาจารึกวัดเขมา

ลักษณะเป็นแผ่นหินสีดำ รูปใบเสมา สูง 2 เมตร กว้าง 63 เซนติเมตร หนา 20 เซนติเมตร มีคำจารึกอักษรและภาษาไทย ทั้ง 2 ด้านๆ ที่ 1 มี 41 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 18 บรรทัด ใจความกล่าวถึง "เจ้าเทพรูจี" อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้บำเพ็ญกุศลพร้อมกับญาติพี่น้อง และสัตบุรุษทั้งหลาย เพื่ออุทิศผลบุญแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่า จารึกใน พ.ศ. 2079 (ม.ศ. 1458) พลโท พระยาสโมสรสรรพการ (ทัด ศิริสัมพันธ์) และมหาอำมาตย์ตรี พระยาวจีสัตยารักษ์ (ศิส นามะสนธิ) พบที่วัดเขมา ถนนพระร่วง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2430 จึงส่งมาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2451 ย้ายไปไว้ที่ หอพระสมุดวชิรญาณ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร**

มหาวิทยาลัยศิลปากร สังวนลิขสิทธิ์

จารึกหลักที่ 15 ศิลาจารึกวัดพระเสด็จ

ลักษณะเป็นหลักหิน สีมอ สูง 1 เมตร 77 เซนติเมตร กว้าง 35 เซนติเมตร หนา 21 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรขอมภาษาไทย มีคำจารึกทั้ง 4 ด้านๆ ที่ 1 มี 36 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 30 บรรทัด ด้านที่ 3 ชำรุดหักหายไปเหลืออยู่ 23 บรรทัด และด้านที่ 4 มี 20 บรรทัด ใจความกล่าวถึง "นายพันเทพรักษา" และ "นายพันสุริยามาตย์" พร้อมด้วยภรรยาได้ร่วมกันสร้างพระอุโบสถ บำเพ็ญกุศลต่างๆในวัดเขมา เมื่อ พ.ศ. 2061 (ม.ศ. 1431 - 1440) แต่เชื่อว่าคำจารึกด้านที่ 4 นั้น จารึกขึ้นภายหลัง คือในปี พ.ศ. 2068 (ม.ศ. 1447)

พลโทพระยาสโมสรสรรพการ (ทัด ศิริสัมพันธ์) และมหาอำมาตย์ตรี พระยาวจีสัตยารักษ์ (ศิส นามะสนธิ) พบที่วัดพระเสด็จ เชิงเขาด้านใต้ ห่างจากเมืองสุโขทัยประมาณ 12 กิโลเมตร จึงส่งเข้ามารักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร และได้ย้ายไปไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณ พร้อมกับจารึกหลักที่ 14 ศิลาจารึกวัดเขมา ปัจจุบันอยู่ที่ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

จารึกหลักที่ 38 ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจร

ลักษณะเป็นหิรชนวน สีเขียว รูปใบเสมา สูง 1 เมตร 8 เซนติเมตร กว้าง 65 เซนติเมตร หนา 14 เซนติเมตร จารึกด้วย อักษรไทยภาษาไทย ทั้ง 2 ด้านๆ ที่ 1 มีคำจารึก 45 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 54 บรรทัด ฉ่ำ ทองคำวรรณ เป็นผู้อ่านและอธิบายคำประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่า จารึกในปี พ.ศ. 1940 สมัยพระมหาธรรมราชาที่ 2 จารึกหลักนี้พบที่ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2474 แต่เดิมพิมพ์รวมอยู่ใน ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2500 เรียกว่า "จารึกหลักที่ 7 ก. จารึกวัดมหาธาตุ – วัดสระศรี" ต่อมา กณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี พิมพ์ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 พ.ศ. 2508 ได้นำจารึกหลักนี้มาพิมพ์ใหม่ เรียกว่า "จารึกหลักที่ 38 ศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจร"

จารึกหลักนี้ เป็นกฎหมายสมัยสุโขทัย ปักอยู่กลางใจเมืองสุโขทัย ใจความกล่าวถึงการออกกฎหมาย ว่าด้วยความผิดสถานต่างๆ และบทลงโทษความผิดนั้นๆ ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร**

จารึกหลักที่ 40 ศิลาจารึกเจดีย์น้อย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ลักษณะเป็นแผ่นหินชนวน สีเขียว ขนาดสูง 63 เซนติเมตร กว้าง 48 เซนติเมตร หนา 7.5 เซนติเมตร มีสภาพชำรุดหักเป็น 3 ชิ้น จารึกด้วยอักษรไทยภาษาไทย จำนวน 29 บรรทัด ฉ่ำ ทองคำวรรณเป็นผู้อ่านและอธิบายคำ ข้อความกล่าวถึงการทำสัตย์สาบานกันระหว่างกษัตริย์สุโขทัย กับ กษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่า เป็นคำสาบานระหว่าง พระยาราม หรือ พระเจ้าศรีสุริยวงศ์บรมบาล กับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แสดงว่า **ราชวงศ์พระร่วงสุโขทัย กับ ราชวงศ์อยุธยา** มีความเกี่ยวดองกันทางเครือญาติ

พบจารึกหลักนี้ที่ เจดีย์น้อย วัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2499 แต่เดิมพิมพ์รวมอยู่ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2500 เรียกว่า "จารึกหลักที่ 8 ก. จารึกเจดีย์น้อย วัดมหาธาตุ" เมื่อคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี พิมพ์ ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3 ปี พ.ศ. 2508 จึงนำมาพิมพ์ไว้ด้วย เรียกชื่อใหม่ว่า "จารึกหลักที่ 40 ศิลาจารึกเจดีย์น้อย ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

จารึกหลักที่ 45 ศิลาจารึก จ.ศ. 754

ลักษณะเป็นแผ่นหินชนวน สีเขียว สูง 83 เซนติเมตร กว้าง 37 เซนติเมตร หนา 18 เซนติเมตร พบที่บริเวรหน้าวิหารกลาง วัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2499 จารึกหลักนี้เข้าใจว่า จารึกเมื่อ พ.ศ. 1935 (จ.ศ. 754) จารึกด้วยอักษรไทยภาษาไทย ทั้ง 3 ด้านๆที่ 1 มีคำจารึก 37 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 40 บรรทัด และด้านที่ 3 มี 19 บรรทัด ฉ่ำ ทองคำวรรณ เป็นผู้อ่านและอธิบายคำ

ใจความกล่าวถึง การทำสัตย์สาบานกัน ระหว่างกษัตริย์สุโขทัย กับ เจ้าเมืองน่าน ต่อหน้าพระสงฆ์ ทั้งสองฝ่าย อ้างผีสางเทวดา และลำดับบรรพบุรุษ ของทั้งสองฝ่าย ให้เป็นพยานการสาบานครั้งนั้น ประเสริฐ ณ นคร เรียกจารึกหลักนี้ว่า " ศิลาจารึกปู่หลานสบถกัน" เดิมพิมพ์รวมอยู่ในหนังสือ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2500 เรียกว่า "จารึกหลักที่ 8 ข. ศิลาจารึกวัดมหาธาตุ" ต่อมากณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี ได้นำพิมพ์รวมไว้ ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3 พ.ศ. 2503 เรียกว่า "จารึกหลักที่ 45 ศิลาจารึกภาษาไทย จ.ศ. 754 (พ.ศ. 1935)" ปัจจุบันจารึกนี้อยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จารึกหลักที่ 46 ศิลาจารึกวัดตาเถรขึงหนัง

ลักษณะเป็นแผ่นหินชนวน สีเขียว รูปใบเสมา สูง 72 เซนติเมตร กว้าง 63 เซนติเมตร หนา 6 เซนติเมตร มีคำจารึกด้านเดียว เป็นอักษรขอมภาษาบาลี 2 บรรทัด อักษรไทยภาษาไทย 15 บรรทัด เข้าใจว่าจารึกเมื่อ พ.ศ. 1947 (จ.ศ. 766) พบที่วัดตาเถรขึงหนัง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบายคำ เนื้อความกล่าวถึง สมเด็จพระราชชนนีศรีธรรมราช พระราชมารดาและพระเจ้าไสยลือไทย ได้แสดงความกล้าหาญนำทัพไปทำสงครามกับกษัตริย์ใหญ่น้อยทั้งหลาย ขยายอาณาเขตออกไปกว้างขวาง และตอนท้ายกล่าวถึงสมเด็จพระราชชนนีทรงสร้างวัด ปลูกต้นมหาโพธิ ในพ.ศ. 1946 (จ.ศ. 765) เดิมจารึกหลักนี้พิมพ์รวมอยู่ในหนังสือประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2500 เรียกว่า "คำจารึกภาษาเขมร เขียนด้วยอักษรขอม หลักที่ 8 ค. (วัดตาเถรขึงหนัง)" กณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี พิมพ์ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2503 จึงนำมาพิมพ์รวมไว้ เรียกชื่อว่า "จารึกหลักที่ 46 ศิลาจารึกวัดตาเถรขึงหนัง" ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

จารึกหลักที่ 49 ศิลาจารึกวัดสรศักดิ์

ลักษณะเป็นหินชนวน สีเขียว รูปใบเสมา สูง 1 เมตร 30 เซนติเมตร กว้าง 1 เมตร 3 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรไทยภาษาไทย จำนวน 35 บรรทัด จารึกเมื่อ พ.ศ. 1955 ถึง พ.ศ. 1960 ฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่านและอธิบายคำ เนื้อเรื่องกล่าวถึง "นายอินทสรศักดิ์" ขอพระราชทานที่ดินจาก ออกญาธรรมราชา เพื่อสร้างวัดถวายเป็นพระราชกุศลแด่เจ้าเมือง และอธิบายการมอบที่ดินให้เป็นสมบัติของวัด พิธีฉลองมหาเจดีย์ พระวิหาร และหอพระ ตลอดจนการจารึกศิลาจารึกแผ่นนี้ไว้ เป็นหลักฐานสืบไป

พบจารึกหลักนี้ที่ ตระพังสอ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ. 2493 ได้นำพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2500 เรียกว่า "จารึกหลักที่ 9 ก." คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี นำมาพิมพ์อยู่ใน ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3 พ.ศ. 2508 เรียกชื่อว่า "จารึกหลักที่ 49 ศิลาจารึกวัดสรศักดิ์ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดสุโขทัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จารึกหลักที่ 62 ศิลาจารึกวัดพระยืน

ลักษณะเป็นหินรูปใบเสมา จารึกเป็นอักษรไทยภาษาไทย 2 ด้านแรกมีคำจารึก 40 บรรทัด และด้านที่ 2 มี 4 บรรทัด ฉ่ำ ทองคำวรรณ และ ประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ ใจความสำคัญของจารึกกล่าวถึง พระเจ้ากือนา กษัตริย์เชียงใหม่ (พ.ศ. 1910 – 1929) ทรงอาราธนา พระมหาสุมนเถระ จากสุโขทัยขึ้นไปเผยแพร่พุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ ในปี พ.ศ. 1912 พระมหาสุมนเถระ จึงสร้างจารึกนี้ไว้เป็นอนุสรณ์ ในปี พ.ศ. 1913 กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปยืน 3 องค์ พิธีฉลองพระพุทธรูปนี้ ปัจจุบันจารึกหลักนี้อยู่ที่ วัดพระยืน จังหวัดลำพูน

จารึกหลักที่ 64 ศิลาจารึกวัดช้างค้ำ

ลักษณะเป็นแผ่นหินชำรุดเสียหายตอยต้น และตอนท้ายหักหายไป พบที่ วัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน จารึกด้วยอักษรไทยภาษาไทยทั้ง 2 ด้านๆ แรก มีคำจารึก 26 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 10 บรรทัด เข้าใจว่า จารึกเมื่อ พ.ศ. 1935 พร้อมกับ จารึกหลักที่ 45 ศิลาจารึก

จ.ศ. 754 เพราะเนื้อเรื่องกล่าวถึง การกระทำสัตย์สาบานกัน ระหว่าง เจ้าเมืองน่าน กับ กษัตริย์สุโขทัย ว่าจะไม่คิดร้ายต่อกัน แม้จารึกหลักนี้ไม่ปรากฏปีที่จารึก แต่เนื้อความที่จารึก สามารถยืนยันได้ว่า จารึกคู่กับ จารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 ปัจจุบันอยู่ที่วัดช้างค้ำ จังหวัดน่าน

จารึกหลักที่ 93 ศิลาจารึกวัดอโสการาม

ลักษณะเป็นหินชนวนสีเขียว รูปใบเสมา สูง 1 เมตร 34 เซนติเมตร กว้าง 54 เซนติเมตร มีคำจารึก 2 ด้านๆที่ 1 เป็น อักษรไทย ภาษาไทย จำนวน 47 บรรทัด ด้านที่ 2 เป็น อักษรขอมภาษาบาลี จำนวน 54 บรรทัด ประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ ร.ต.ท.แสง มนวิทูร แปลภาษาบาลี เป็นภาษาไทย ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้

ข้อความในจารึกกล่าวถึง สมเด็จพระราชเทพีศรีจุฬาลักษณ์ อัครมเหสี ของพระเจ้าไสยลือไทย ทรงสร้างวัดอโสการาม และวัดอื่นๆ รวมทั้งสิ่งต่างๆที่กัลปนาให้วัดแห่งนั้นๆ เมื่อ พ.ศ. 1942 ตอนท้ายมีนามผู้จารึกว่า "ศรีธรรมไตรโลก" ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

จารึกหลักที่ 95 ศิลาจารึกวัดหินตั้ง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ลักษณะเป็นหินชนวน สีเขียว รูปใบเสมา สูง 92 เซนติเมตร กว้าง 45 เซนติเมตร มีคำจารึกอักษรไทย ภาษาไทย จำนวน 36 บรรทัด เข้าใจว่าจารึกเมื่อ พ.ศ. 1942 สมัยพระเจ้าไสยลือไทย ใจความกล่าวถึง การบำเพ็ญกุศลของอุบาสิกาชื่อ "นางมิ่ง" พบที่วัดหินตั้ง ตำบลกรุงเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันอยู่ที่บ้าน นายอุปถัมภ์ เหล่าไพโรจน์ อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย

จารึกหลักที่ 98 ศิลาจารึกวัดพระเชตุพน

ลักษณะเป็นหินชนวนสีเทา รูปคล้ายเจดีย์ สูง 59 เซนติเมตร กว้าง 6 เซนติเมตร มีคำจารึกทั้ง 2 ด้านๆที่ 1 เป็นอักษรขอมภาษาบาลี จำนวน 12 บรรทัด ด้านที่ 2 เป็นอักษรไทย ภาษาไทย จำนวน 22 บรรทัด ประสาร บุญประคอง อ่านและอธิบายคำ ข้อความในจารึกบอกให้ทราบว่า จารึกเมื่อ พ.ศ. 2057 กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูป และอานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูป พบจารึกนี้ที่วัดพระเชตุพน ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ปัจจุบันอยู่ที่บ้าน หลวงนรัตถรักษา อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

จารึกหลักที่ 102 ศิลาจารึกภูเขาไกรลาส

ลักษณะเป็นหินชนวน สีเขียว รูปใบเสมา สูง 1 เมตร 29 เซนติเมตร กว้าง 51 เซนติเมตร หนา 19 เซนติเมตร มีคำจารึกทั้ง 2 ด้านๆ แรก เป็นอักษรไทยภาษาไทย จำนวน 40 บรรทัด ด้านหลังจารึกเป็นอักษรขอมภาษาบาลี 17 บรรทัด ประสาร บุญประกอง อ่านและอธิบายคำ ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาตรวจแก้ ร.ต.ท. แสง มนวิทูร แปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย เข้าใจว่าสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1922 กล่าวถึงการบูรณะวัดอรัญญิก ของป่านางกำเยีย อุทิศส่วนกุศลถวายแด่พระมหาธรรมราชา เจ้าเมืองสุโขทัย จารึกนี้เดิมเรียกว่าจารึกวัดตระพังช้างเผือก ปัจจุบัน อยู่ที่บริเวณสวนฮ่าย ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

จารึกหลักที่ 106 ศิลาจารึกวัดช้างล้อม

ลักษณะเป็นหินชนวน สีเขียว รูปใบเสมา สูง 1 เมตร 70 เซนติเมตร กว้าง 36 เซนติเมตร หนา 10 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรไทยภาษาไทยทั้ง 3 ด้านๆ ที่ 1 มีคำจารึก 42 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 43 บรรทัด ด้านที่ 3 มี 35 บรรทัด จารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1927 เนื้อหากล่าวถึงการออกบวช และการบำเพ็ญกุศลของ "พ่อนมไสดำ" ประสาร บุญประกอง อ่านและอธิบายคำ ประเสริฐ ณ นคร ให้คำปรึกษาและตรวจแก้ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลงวันลงลายมือ

จารึกหลักที่ 107 ศิลาจารึกวัดบางสนุก

ลักษณะเป็นแผ่นหินชนวน สีเขียว สูง 52 เซนติเมตร กว้าง 20 เซนติเมตร หนา 6 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรไทยภาษาไทย จำนวน 26 บรรทัด และ อักษรไทยภาษาบาลี จำนวน 3 บรรทัด ประเสริฐ ณ นคร สันนิษฐานว่า จารึกสมัยพระเจ้าเลอไทย เมื่อประมาณ พ.ศ. 1882 ประสาร บุญประกอง อ่านและอธิบายคำ ประเสริฐ ณ นคร ตรวจแก้ให้คำปรึกษา พระครูอุดมรัตนญาณ วัดบางสนุก เจ้าคณะอำเภอกึ่งวังชิ้น จังหวัดแพร่ มอบให้หอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2489 ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

เนื้อเรื่องจารึก กล่าวถึง เจ้าเมืองตรอกสลอบ บำเพ็ญกุศล สร้างพระธาตุ พระพิมพ์ และศาลา ถวาย เป็นพุทธบูชา พร้อมทั้งข้าทาสบริวาร ช้าง ม้า วัว ควาย ฯลฯ

ประวัติผู้เขียน

นายอนันต์ ทรงวิทยา เกิดวันที่ 22 ตุลาคม 2485 ณ ตำบลสนามจันทร์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม สำเร็จการศึกษา การศึกษาบัณฑิต จากวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ปี พ.ศ. 2509 สำเร็จการศึกษา ประกาศนียบัตรชั้นสูงวิชาภาษาไทย แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2517 เข้าศึกษาในบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปี พ.ศ. 2520

ผลงานทางวิชาการ เขียนร่วมกับ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เนาวรัตน์ ทรงวิทยา จัดพิมพ์โดย บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด คือ

1. หลักภาษาไทย ป.กศ. พ.ศ. 2517.
2. ไทย 104 ลักษณะภาษาไทย พ.ศ. 2520.
3. ไทย 111 ภาษาศาสตร์เบื้องต้นสำหรับครู พ.ศ. 2523.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ลิขสิทธิ์

ปัจจุบันรับราชการตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 5 ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูนครปฐม กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ